

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2024

Michal Roj

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

Československý odboj na Středním východě a v Africe
s důrazem na Československý pěší prapor 11
– Východní

Michal Roj

Plzeň 2024

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

**Československý odboj na Středním východě a v Africe
s důrazem na Československý pěší prapor 11**

– Východní

Michal Roj

Vedoucí práce:

PhDr. Roman Kodet, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2024

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Romanu Kodetovi, Ph.D. za cenné rady, odborné připomínky a trpělivost při vedení mé práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil pouze uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2024 .....

Obsah

Úvod.....	1
1 Československá odbojová činnost do června 1940	7
1.1 Politicko-vojenské okolnosti vzniku zahraničního odboje.....	7
1.2 Předpoklady vzniku zahraničního vojska v Palestině	10
2 Konsolidace československého odboje na Středním východě	13
2.1 Situace v létě 1940	13
2.2 Vznik Československého pěšího praporu 11 – Východního.....	15
2.3 Výcvik v Judské poušti.....	17
3 Československý pěší prapor 11 – Východní v období únor až říjen 1941	21
3.1 Německo-italský pokus o dobytí Tobruku	21
3.2 Stráž zajateckých táborů, obrana letišť a přístavů v Egyptě	23
3.3 Válečné nasazení v Sýrii a Libanonu.....	28
3.4 Přesun do Tobruku.....	33
4 Čechoslováci v Tobruku.....	37
4.1 Situace na konci října	37
4.2 Listopadové události.....	43
4.3 Prosincové události.....	52
5 Pokračující působení československého zahraničního vojska.....	60
5.1 Situace do dubna 1942	60
5.2 Československý lehký protiletadlový pluk 200 – Východní.....	65
5.3 Konec pouštní anabáze v kontextu dalšího vývoje	74
Závěr	79
Seznam použitých pramenů a literatury.....	89
Resumé.....	93

Úvod

Rozbití Československa v letech 1938–1939 znamenalo konec éry prvorepublikové svobody a demokracie, kterou nahradily principy totalitních ideologií prosazovaných nacistickým Německem a dalšími státy Osy. Řada Čechoslováků se proti této situaci rozhodla postavit na odpor v podobě dobrovolného opuštění vlasti, za jejíž záchranu byli ochotni bojovat ze zahraničí. Mezi těmito občany bylo také přes 200 lidí směřujících na Západ, kteří neplánovaně uvízli na Středním východě. V této části světa se budoucí vojáci ocitli v rámci svého směřování do Francie, kam jim bylo znemožněno odplout poté, co se Středozemní moře změnilo v bojovou zónu. V červnu 1940 tak vznikl zárodek československého zahraničního vojska na Středním východě, které se s postupujícím časem nadále rozrůstalo, aby svým dílem na straně Spojenců přispělo k porážce společného nepřítele.

Československý vojenský útvar na Středním východě vstoupil do dějin pod názvem Československý pěší prapor 11 – Východní a bude už navždy spjat s postavou podplukovníka Karla Klapálka, který se svými vojáky absolvoval tříletý pobyt v podmínkách nehostinného přírodního prostředí, zcela odlišného od toho střeoevropského. Nejslavnější kapitolou existence praporu se stalo nasazení jeho příslušníků v obranném perimetru přístavního města Tobruk v severní Africe. Toto Němci a Italy obléhané místo pomáhali Čechoslováci hájit společně s dalšími spolubojovníky několika národností pod britským vrchním velením v období připravované a následně spuštěné operace Crusader. Ofenziva probíhající na přelomu let 1941–1942 měla za cíl vypudit síly Osy z Egypta, vymanit Tobruk z nepřátelského sevření a dosáhnout protivníkovy kapitulace. Obě válčící strany zakusily během těchto válečných let četná vítězství i debakly, jejichž charakter utvářely specifické podmínky pouštního válčičtění. Úkoly příslušníků pěšího praporu se proměňovaly v závislosti na stavu hlavní válečné fronty, která během války postoupila okolo Tobruku hned několikrát. Zmiňované místo bylo ve skutečnosti pouze jedním z celé řady lokalit, které Čechoslováci v rámci svého vojenského poslání navštívili. Kromě Libye byli nasazeni v Egyptě, Palestině, Libanonu a Sýrii, kde získali vůbec první přímé bojové zkušenosti v poli proti jednotkám vichystických Francouzů. Během svých poměrně častých přesunů nacestovali Klapálkovi muži tisíce kilometrů, přičemž na některá místa se vraceli opakovaně. Čechoslováci zakusili nejen roli příslušníků pěšího praporu, ale přidělených úkolů se v pozdějším období zhostili i jako členové Československého lehkého protiletadlového pluku 200 –

Východního. Z fakticky nezkušených mužů se pod záštitou obou jmenovaných útvarů stali respektovaní a uznávaní vojáci, jejichž služeb si cenilo i samotné britské vrchní velení.

Cílem předkládané diplomové práce je představit vznik a bojové nasazení Československého pěšího praporu 11 – Východního a v menším měřítku rovněž Československého lehkého protiletadlového pluku 200 – Východního na různých místech jejich určení a postihnout při tom co nejširší soubor aspektů spjatých s činností těchto jednotek. Účelem práce je zhodnotit přínos pěšího praporu a lehkého protiletadlového pluku pro britské vrchní velení, respektive shrnout, jakým způsobem a do jaké míry byly tyto jednotky v rámci svých omezených kapacit pro Spojence prospěšné a užitečné, přestože jejich ústřední síly nikdy nebyly zařazeny na hlavní válečnou frontu a nezúčastnily se tudíž žádného velkého střetnutí s nepřítelem. Činnost československého pěšího praporu a protiletadlového pluku byla úzce provázána s celkovým válečným vývojem a s úspěchy či neúspěchy zainteresovaných armád Spojenců a Osy. Popisované události je proto nutné uvádět v kontextu celkové situace, která v pojednávané části světa panovala mezi Brity na straně jedné a Němci a Italy na straně druhé. Smyslem této práce je rovněž nastínit ve vybraných hlediscích význam Klapálkových jednotek v kontextu československého zahraničního odboje.

Diplomová práce sestává z pěti chronologicky řazených kapitol. První kapitola popisuje politicko-vojenské okolnosti vzniku zahraničního odboje. Určitý počet Čechoslováků vytvořil ještě před začátkem války vojenskou jednotku na území Polska, odkud po vypuknutí konfliktu většina z nich odešla do Sovětského svazu a menší část do Francie, kde došlo poměrně záhy k dohodě o obnově československé armády. Tato část práce zároveň vysvětluje předpoklady vzniku zahraničního vojska v Palestině, kam budoucí vojáci přešli během probíhající války z libanonského území pod správou Francie.

Druhá kapitola shrnuje nesnadné začátky konsolidace československého odboje na Středním východě v létě 1940. Zabývá se okolnostmi vedoucími k oficiálnímu ustanovení československého pěšího praporu a vznikem nejdůležitějších částí organizační struktury nutné pro náležité fungování zahraničního vojska. Rovněž pojednává o výcviku mužů v drsných přírodních podmínkách Judské pouště. Tato část práce je dovedena do února 1941, kdy došlo k přesunu Čechoslováků do Egypta. Právě v tomto období byly na cestě do severní Afriky německé jednotky. Ty se následně připojily k Italům, kteří zde sváděli boj s Brity.

Třetí kapitola pojednává o období mezi únorem až říjnem 1941. Zatímco libyjský Tobruk, budoucí působiště československého pěšího praporu, byl silami Osy obklíčen, avšak nebyl dobyt, Klapáلكovi vojáci v tomto období střežili válečné zajatce v Agami na předměstí Alexandrie. Následně byli pověřeni obranou egyptských letišť u pobřeží. Další úsek práce pojednává o jejich válečném nasazení v Sýrii a Libanonu, kam se přemístili v rámci probíhající operace Exporter, vedené Spojenci proti vichystickým Francouzům. Po skončení bojů střežili Čechoslováci syrsko-turecké pohraničí. Poslední sekce této části práce popisuje přesun vojáků do Tobruku.

Čtvrtá a nejdelší kapitola se zabývá samotným válečným nasazením příslušníků pěšího praporu v obleženém Tobruku. Jednotlivé podkapitoly pokrývají období od konce října do konce prosince 1941, kdy měli českoslovenští vojáci za úkol bránit svěřenou část perimetru před protivníkem. Během služby se při denních i nočních hlídkách vydávali do tzv. „země nikoho“ za účelem průzkumu nepřátelských postavení, nebo tyto linie hlídali ze svých pevnůstek. Pojednávána část práce seznamuje nejen s podstatou a průběhem svěřených úkolů, ale také shrnuje významnější bojové akce Klapáلكových mužů. Současně neopomínají analyzovat ani další oblasti náročného života vojáků v Tobruku. Proces osvobozování tohoto místa v rámci operace Crusader je i v této kapitole zasazen do širšího rámce probíhajících událostí.

Poslední kapitola se věnuje pokračujícímu působení československého zahraničního vojska na pozadí vrcholící války v severní Africe. Nejprve se zaměřuje především na činnost vojáků v Tobruku do dubna 1942. Další sekce popisuje zejména vznik a působení Československého lehkého protiletadlového pluku 200 – Východního a jeho nasazení v Haifě, Bejrútu, a nakonec opět v Tobruku. Poslední podkapitola shrnuje okolnosti kapitulace sil Osy a zaměřuje se na závěr působení Klapáلكových vojáků v této části světa, spojený s jejich přesunem do Velké Británie v létě 1943. Zároveň nastiňuje další směřování příslušníků zrušené jednotky.

Diplomová práce byla zpracována na základě vydaných i nevydaných pramenů a odborné literatury v českém a anglickém jazyce. Ve Vojenském ústředním archivu – Vojenském historickém archivu v Praze-Ruzyni prostudoval autor kartony s válečnými deníky Československého pěšího praporu 11 – Východního, které jsou oficiální kronikou jednotky. Tyto prameny jsou složeny ze záznamů různého charakteru a vypovídají o každodenním dění uvnitř praporu. Ačkoliv nejrelevantnější části obsahu deníků byly v minulosti řadou badatelů do značné míry vytěženy pro sepsání odborných monografií, stále v nich zůstává množství nepublikovaných záznamů, byť nesnadno využitelných

do ucelenější podoby vzhledem k jejich fragmentaci, jakož i k omezené informační hodnotě, kterou mají pro zvolené pojetí tématu. Autor se přesto v některých případech zaměřil i na dosud nepublikované dílčí aspekty záznamů, respektive k již zpracovaným a vydaným údajům připojil nějaký doposud nezveřejněný prvek, snažící se poskytnout rozšiřující vhled do zkoumané problematiky. Velmi okrajově byl využit i karton s vojenskými rozkazy.

Z odborné literatury je pro zpracování diplomové práce nejpřínosnějších hned několik publikací. První z nich jsou *Tobrucké krysy* od českého historika židovského původu Tomana Broda. Toto dílo mapuje co možná nejpodrobněji nasazení Čechoslováků na pouštním válčišti mezi lety 1940–1943. Kniha je z hlediska faktografických údajů jedním z nejdůležitějších zdrojů pro tento studentský opus. Zásadním vydaným pramenem je dílo šéflékaře jednotky Leopolda Firta (Fürtha) *Od Eufratu až po Bengahzi. Historie čs. vojenské jednotky na Středním Východě* z roku 1947, které velmi barvitě popisuje všechny důležité události, které Klapáلكovi muži v této části světa zakusili. Zmiňované dílo se obdobně jako Brodova kniha nezaměřuje pouze na československou jednotku, ale podávané informace propojuje s líčením událostí na hlavní válečné frontě. Do značné míry byla využita též publikace *Tobrúk 1941* od Jaroslava Hrbka, která se soustředí především na střetnutí v severní Africe a v souvislostech zprostředkovává detailní popis činnosti německých, italských a britských vojsk. Určité části Hrbkova textu se zabývají rovněž československým faktorem. Monografie je proto z tohoto hlediska přínosná zejména pro lepší pochopení účasti Klapáلكových vojáků na tažení v Sýrii a Libanonu, ale též pro snazší vstřebání poznatků o jejich prvním pobytu v Tobruku. Jako jediná kniha ze všech prostudovaných obsahuje české přepisy arabských názvů geografických míst.

Přínosnými jsou rovněž publikace *Tobrucký deník. Zpráva o československých obráncích obklíčené libyjské pevnosti* a *Příběhy starých battledressů. Zapomenuté příběhy o statečnosti českých vojáků* zpracované Jindřichem Markem. Prvně uvedené dílo obsahuje vydané části válečných deníků, a to především ze dnů, kdy příslušníci praporu v Tobruku zažili zlomové události, dějinné okamžiky své jednotky. Podobně je pojata i druhá kniha, v níž je pojednávánému tématu ovšem věnována pouze její část. Důležitá je také autobiografie Karla Klapáلكa s názvem *Ozvěny bojů*, v níž velitel pěšího praporu popsal dění pohledem vojáka. Její příslušná část zprostředkovává čtenáři bližší porozumění o poměrech panujících ve válečných zónách pouště, respektive v nepříteli obleženém obranném perimetru Tobruku. Příběh velitele praporu v kontextu

probíhající války přináší i monografie *Muž, který velel mužům. Životní příběh armádního generála Karla Klapálka* a rovněž kniha *Zapomenutý generál Karel Klapálek* od Zdeňka a Pavla Hrabicových. Hodnotným vydaným pramenem jsou válečné memoáry *Od Tobruku do Plzně* Josefa Sommera. Tento muž byl jedním z těch, který se přes Balkán dostal na Střední východ, kde uvízl, načež se stal příslušníkem pěšího praporu a později lehkého protiletadlového pluku. Poté, co prošel tříletým nasazením v poušti, přemístil se s dalšími do Velké Británie, aby se v roce 1944 podílel na obléhání Dunkerku. Na jaře 1945 se stal členem Českoslováky tvořeného kombinovaného oddílu, který vstoupil na území osvobozované domoviny.

Pro část diplomové práce pojednávající o československém lehkém protiletadlovém pluku je přínosným vydaným pramenem *U děla na Středním východě. Kronika Československého 200. lehkého protiletadlového pluku – Východního*, sepsaného příslušníky jednotky Františkem Gottliebem a již zmíněným Leopoldem Firtem. Vzhledem k tomu, že toto dílo bylo zveřejněno ještě v době probíhající války, jeho autoři v knize nejsou uvedeni. Jedná se o nejpodrobnější zpracování o tomto pluku s důrazem na popis přidělených úkolů vojáků a líčení jejich rutinního způsobu života. Publikace *Padre a Rebe. Vojenští duchovní československé zahraniční armády u Tobruku a Dunkerque* od Martina Flosmana, založená na autentických denících dvou duchovních Františka Petružely (s přezdívkou Padre) a Hanuše Rezka (s přezdívkou Rebe), zase posloužila pro doplnění informací o duchovním rozměru československého vojska.

Anglickojazyčná odborná literatura je využita především pro ty části diplomové práce, které pojednávají o dění na hlavní válečné frontě, čímž dotvářejí rámeček pro hlavní téma tohoto studentského opusu. Zde stojí nejvíce za zmínku dvě podrobná díla: *The Mediterranean and Middle East. Volume II. The Germans Come to the Help of their Ally (1941)* a *The Mediterranean and Middle East. Volume III. British Fortunes reach their Lowest Ebb (September 1941 to September 1942)*, editovaná britským politikem a profesorem moderních dějin Jamesem Butlerem a sepsaná kolektivem autorů účastnících se druhé světové války. Další využitou publikací je v tomto ohledu například kniha *Rommel as Military Commander* od britského důstojníka a vojenského historika Ronalda Lewina.

Na tomto místě je vhodné vysvětlit terminologii. Pojmem „Střední východ“ se v angličtině („Middle East“) rozumí jednak oblast Palestiny, Sýrie, Libanonu, Turecka apod., ale jde též o označení pro Írán, Arabský poloostrov, případně i Egypt. V češtině se však pro prvně uvedenou oblast států užívá specifického označení „Blízký východ“.

Československý pěší prapor a lehký protiletadlový pluk je spjat spíše se souhrnnějším anglickým pojmem „Střední východ“ nežli s českým „Blízkým východem“. Autor této práce se rozhodl historické zakořenění zmíněného pojmu ve vztahu k československým jednotkám respektovat, jak je tomu i ve většině odborných prací českých historiků. Pro samotné označení pěšího praporu a lehkého protiletadlového pluku používá autor formu zápisu s číslovkou bez tečky v podobě uvedené v názvu práce i v předchozích odstavcích. Alternativní podoba zápisu, v tomto textu neužívaná, avšak vyskytující se rovněž v odborné literatuře či pramenech, obsahuje pořadovou číslovku na začátku názvu, například v těchto podobách: „11. československý pěší prapor – Východní“, respektive „Československý 200. lehký protiletadlový pluk – Východní“.

Co se týče dalších informací k pojmu „Middle East“, jeho vymezení není ve vztahu k severní Africe jednoznačné. Encyclopædia Britannica řadí do této oblasti vedle Egypta i Libyi, zatímco jiné mapy z anglo-amerického prostředí Libyi (a leckdy i Egypt) z této oblasti vynechávají. Vzhledem k uvedeným faktorům je pro název této práce zvolen jak pojem „Střední východ“ ve smyslu chápaném anglickojazyčným prostředním, tak souběžně je užito označení „Afrika“. Kombinací těchto termínů se především českému a slovenskému čtenáři může zvýraznit skutečnost, že Čechoslováci byli nasazeni kromě oblasti široce pojatého a částečně nejasně vymezeného „Middle East“ i na africkém kontinentě jako takovém. Právě zde se totiž odehrála podstatná část jejich vojenské služby.

V diplomové práci jsou užity české přepisy arabských názvů, a to v podobě uvedené v Hrbkově publikaci *Tobrúk 1941*. Tam, kde nebylo možné opírat se o toto dílo, splnila svůj účel transkripční metodika doporučená Ústavem pro jazyk český AV ČR.

1 Československá odbojová činnost do června 1940

1.1 Politicko-vojenské okolnosti vzniku zahraničního odboje

Po zřízení Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 se exilový prezident Edvard Beneš mohl v procesu obnovy orgánů Československé republiky opírat o některé doposud fungující československé ambasády ve spojeneckých a neutrálních státech. Pro odchod českých a slovenských důstojníků a vojáků do zahraničí byly po vypuknutí evropského válečného konfliktu důležité především ambasády v jugoslávském Bělehradu a tureckém Istanbulu.¹ V měsících předcházejících začátku druhé světové války nicméně cesty většiny československých uprchlíků směřovaly nejprve do Polska, kde se chtěli eventuálně angažovat v boji proti nacismu. Předpokládali totiž, že v blízkém časovém horizontu bude tato země nucena čelit ozbrojenému střetu s Německem. Proto již počátkem dubna 1939 začali vstupovat na polské území první uprchlíci, kteří byli napojeni buďto na některou z ústředních tajných organizací, anebo se tohoto podniku účastnili samostatně.² Pod záštitou stále pracujícího československého konzulátu v Krakově byla 30. dubna polooficiálně založena Československá vojenská skupina. Ta sestávala nejprve z několika desítek osob, jejichž početní stav v dalších dnech rychle narůstal. Příznivý rozvoj této jednotky byl limitován politickými machinacemi polské vlády, proto se českoslovenští zahraniční představitelé v Londýně a Paříži rozhodli přesunout vojáky do Francie. Během léta pak více než 1200 osob odešlo na Západ, a to nikoliv pouze do Francie, nýbrž i na území jejích severoafrických držav, kde se stávali členy Cizinecké legie a koloniálního vojska. Dělo se tak z důvodu neochoty francouzské vlády podporovat v mírové době vojenskou organizaci československého vojska.³

I přes zmíněný postoj Francie navazoval Beneš kontakty s nově příchozími emigranty ve snaze tuto vojenskou jednotku konsolidovat. Rovněž komunikoval se členy domácího odboje sdruženými v organizacích, jako byla zejména Obrana národa, Politické ústředí a Petiční výbor Věrní zůstaneme. Díky tomu se pokoušel vyjednat emigraci i dvěma generálům, s jejichž pomocí zamýšlel vybudovat zahraniční armádu na Západě. Šlo o divizní generály Sergěje Ingru a Rudolfa Viesta, kteří Benešovu žádost uposlechli a do Francie skutečně odcestovali. Do emigrace odešly také další osobnosti z předmnichovské mocenské elity, jako byl například monsignor Jan Šrámek, Hubert

---

¹ EMMERT, František, *Češi u Tobruku. Skutečné příběhy*, Praha 2008, s. 16.

² BROD, Toman, *Tobrucké krysy. Osudy a boje československých vojáků na Středním východě v letech 1940–1941*, Praha 2008, s. 19.

³ Tamtéž, s. 21.

Ripka, Rudolf Bechyně, Prokop Drtina a další. Zásadní úlohu při formování odboje sehráli také vyslanci ve Washingtonu, Londýně a Moskvě, Vladimír Hurban, Jan Masaryk a Zdeněk Fierlinger.⁴

Dne 3. září 1939, již po vypuknutí válečného konfliktu, vydal polský prezident Ignacy Mościcki dekret o zřízení České a slovenské legie v Polsku v čele s generálem Lvem Prehalou. V dokumentu bylo stanoveno, že nadřízenou entitou tohoto útvaru bude polské vrchní velení.⁵ Početní stavy legie měli tvořit nejen emigranti příšší z českých zemí a Slovenska, ale také příslušníci československého občanství či národnosti trvale žijící v Polsku. Velitelům jednotek, do nichž muži vstupovali na bázi dobrovolnosti, se vzhledem k tísnivým časovým podmínkám v kontextu probíhajícího válečného konfliktu podařilo zorganizovat jen zhruba 1000 osob.⁶ Uvedená vojenská skupina se však nemohla zapojit do boje, protože její příslušníci nedisponovali patřičnou výstrojí a výzbrojí. Při ústupu před německou armádou se pak skupina rozdvojila. Zatímco menší část se přemístila do Rumunska, odkud se po určité době dostala do Francie, většina příslušníků legie v počtu zhruba 700 mužů pod vedením podplukovníka Ludvíka Svobody dobrovolně přešla dne 18. září k sovětské armádě, postupující z východu do nitra Polska. Svobodovi muži poté byli na území Sovětského svazu formálně internováni. Řada členů této skupiny později odešla bojovat na Střední východ.⁷

Zárodky organizace československé vojenské jednotky na Západě se ve Francii začaly formovat již během léta 1939, tedy ještě před samotnou invazí německé armády do Polska. Dne 2. srpna v Paříži vznikla tzv. Československá vojenská kancelář, vedená divizním generálem Ingrem. Byla to právě tato instituce, která začala vytvářet náležité předpoklady pro vznik exilové armády. Po pozdějším ustanovení Československého národního výboru se následně přeměnila na Československou vojenskou správu. Dne 12. září vznikla v Paříži čtyřčlenná československá vojenská mise, která o tři dny později odjela do prostoru výcvikového střediska v Agde na jihu Francie. Na tomto místě měli příslušníci budoucího exilového vojska začít svou bojovou průpravu.⁸ V čas, kdy si Čechoslováci připomínali svátek svatého Václava, 28. září, došlo k ustanovení první

---

⁴ EMMERT, František, *Československý zahraniční odboj za 2. světové války na západě*, Brno 2012, s. 17–18.

⁵ BROD, Toman, ČEJKA, Eduard, *Na západní frontě. Historie čs. vojenských jednotek na Západě v letech 2. světové války*, Praha 1965, s. 60.

⁶ MARŠÁLEK, Zdenko, *Together into Battle. Armies in Exile. Considerable Value or “a Drop in the Ocean”?* In: SMETANA, Vít, GEANEY, Kathleen (ed.), *Exile in London. The Experience of Czechoslovakia and the Other Occupied Nations, 1939–1945*, Praha 2017, s. 97.

⁷ BROD, *Tobručské krysy*, s. 22.

⁸ BROD, ČEJKA, s. 79–80.

organizované vojenské jednotky ve Francii – tzv. 1. československého náhradního praporu. Sestával z kontingentu vojáků uvolněných z francouzské Cizinecké legie, z níž přišlo do Agde 548 mužů. Téměř souběžně se vznikem náhradního praporu ještě vznikl 1. pěší prapor, který se stal základem i pro další tvořící se útvary.⁹

Československo-francouzská vojenská dohoda o obnově československé armády ve Francii byla slavnostně podepsána dne 2. října 1939 v Paříži. Vyslanec Štefan Osuský ji signoval jménem dosud neexistující prozatímní vlády.¹⁰ Francie i Velká Británie se v tomto období stále zdráhaly exilovou vládu uznat. Představitelé těchto států se totiž chtěli vyhnout jakýmkoliv politickým závazkům ve vztahu k případnému budoucímu řešení problematiky československého pohraničí odtrženého Německem. Ještě během podzimu, dne 14. listopadu nicméně Beneš dosáhl dílčího diplomatického vítězství na složité cestě k uznání exilové vlády, když byl ze strany Francie uznán již zmíněný Československý národní výbor. Velká Británie k tomuto kroku přistoupila dne 20. prosince. Beneš se po těchto krocích snažil iniciativu k nastolení politické legitimacy exilové vlády zesílit. Jeho úsilí však bylo výrazně limitováno neshodami a mocenskými třenicemi ve vnitřních vztazích mezi ním a jeho spolupracovníky, především vyslancem Osuským a Milanem Hodžou, kteří se snažili prosazovat své vlastní politické koncepce a vize. Odstředivé tendence vycházely také z uskupení protinacistických sociálních demokratů ze Sudet v čele s Wenzelem Jakschem. Vzájemné nesváry jen posilovaly stanovisko obou spojeneckých mocností ve věci odmítnutí uznání československé vlády v zahraničí.¹¹ Benešova osoba čelila kritice také od československých komunistů, řídicích se pokyny z Moskvy, nebo třeba od sociálního demokrata Rudolfa Bechyněho. Mezinárodně neuznaný exilový prezident nenašel zastání ani ve Společnosti národů. Přestože v ní působil 17 let na předních pozicích, tato organizace odmítla jeho protest proti německé okupaci českých zemí. Společnost národů zastávala stanovisko, že jde o protest podaný soukromou osobou, tudíž na její půdě nemůže být projednán.¹²

---

⁹ EMMERT, *Československý zahraniční odboj*, s. 38.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ ŽURAWSKI VEL GRAJEWSKI, Radosław P., *The Factors Shaping the International Political Status and the Foreign Policy of the Czechoslovak Authorities in Exile, 1939–1945*. In: SMETANA, Vít, GEANEY, Kathleen (ed.), *Exile in London. The Experience of Czechoslovakia and the Other Occupied Nations, 1939–1945*, Praha 2017, s. 75.

¹² NEDVĚDICKÝ, Kamil, *Vstup SSSR do války proti Německu jako rozhodující předpoklad vítězství státoprávní koncepce Edvarda Beneše*. In: KUDRNA, Ladislav (ed.), *Válečný rok 1941 v československém domácím a zahraničním odboji*. Sborník k mezinárodní konferenci, Praha 2012, s. 52–53.

1.2 Předpoklady vzniku zahraničního vojska v Palestině

Po porážce Polska v září 1939 přicházeli Čechoslováci ke své vznikající zahraniční armádě na Západě prostřednictvím trasy vedoucí přes Balkánský poloostrov. Uprchlíci mířili převážně do Bělehradu v Jugoslávii, odkud byli za účelem přemístění do Francie odesíláni buďto do Splitu, nebo ve většině pokračovali přes Istanbul a Ankaru do Bejrútu.¹³ Na území zvaném Francouzský mandát Sýrie a Libanonu byli prověřováni štábním kapitánem československé zpravodajské služby Rudolfem Šimanem. Poté, co muži prošli speciální komisí, čekali na rozkaz k odplutí do Francie přes Středozevní moře.¹⁴ Odchody lidí z Protektorátu Čechy a Morava za hranice organizovala v letech 1939 a 1940 Obrana národa v součinnosti s československými ambasádami v Jugoslávii a Turecku. Cesta na Balkánský poloostrov vedla nejprve přes Slovensko a Maďarsko, jejichž hranice uprchlíci nelegálně překračovali ve dvojicích. V případě zadržení v těchto státech jim hrozila deportace do okupované domoviny, předání gestapu a přísný trest. Teprve v Jugoslávii nebyli vystaveni bezprostřednímu nebezpečí. I v další fázi trasy vedoucí přes Řecko a Turecko nicméně nadále cestovali na falešné doklady pod cizími jmény.¹⁵

V Palestině, která byla pod správou Velké Británie, vyhlásil předběžný nábor dobrovolníků do československé zahraniční armády československý generální konzul Josef Miloslav Kadlec, sídlící v Jeruzalémě. K tomuto kroku přistoupil již před vypuknutím války. Jeho výzvy uposlechlo přes 1200 občanů, zejména Židů. Prostřednictvím Kadlecova úsilí Britové poskytli budoucím vojákům na tomto území ubytování, stravu a výstroj. Dobrovolníci se postupně soustředili ve vojenském táboře v Sarafandu, kde prvních 293 mužů složilo slavnostní přísahu. Po tomto aktu odjeli dne 12. listopadu 1939 z Palestiny do Bejrútu, odkud se na lodích přeplavili do Francie. Jejich cílovou stanicí se stalo město Marseille, odkud pak odbojáři putovali ke svým krajanům.¹⁶ K odvodům, vykonávaným v Jeruzalémě, Tel-Avivu a Haifě, se v následujících měsících dostavilo celkem přes tisíc lidí.¹⁷ Počet mužů uznaných pro službu v poli neustále narůstal, proto bylo na jaře 1940 zamýšleno uskutečnit v pořadí třetí transport do Francie, jehož početní stav by citelně převyšoval nezvykle skromný počet čtyř desítek vojáků,

---

¹³ BROD, Toman, *Vznik a boje československého praporu na Středním východě v letech 1940 až 1942*. In: *Historie a vojenství* 12, 1963, 5, s. 735.

¹⁴ KULKA, Erich, *Židé v československém vojsku na Západě*, Praha 1992, s. 73.

¹⁵ EMMERT, *Češi u Tobruku*, s. 18.

¹⁶ ČEJKA, *Československý odboj na Západě (1939–1945)*, Praha 1997, s. 309–310.

¹⁷ KADLEC, Josef M., *Svatá země v československém odboji*, Praha 1947, s. 71.

kteří na Západ odpluli začátkem roku v druhém transportu. Malý počet odbojářů byl tehdy mimo jiné zapříčiněn administrativními problémy v podobě chybějících cestovních pasů, vyřazením branců při zdravotních prohlídkách apod.¹⁸

Všeobecná mobilizace do československé armády na území Francie umožnila vznik 1. československé pěší divize, ustanovené dne 15. ledna 1940. Velitelem byl určen generál Viest, který byl po divizním generálu Ingrovi druhou nejvýše postavenou vojenskou osobou zahraničního odboje.¹⁹ Poté, co 10. května 1940 Německo zaútočilo na Francii, začal být československý divizní útvar připravován na nasazení v boji. Vojáci měli být s přesunem do severní Francie vyzbrojeni a rychle zacvičeni, v důsledku rychlého postupu nepřátelských jednotek do nitra země se ovšem francouzské velení rozhodlo poslat Čechoslováky bez přípravy rovnou na bojiště. Jejich úkolem byla obrana pozic v prostoru východně a jihovýchodně od Paříže, kde plnili svou úlohu mezi 11. až 18. červnem. Samotná francouzská metropole mezitím padla. Divize, která byla rozdělena na 1. a 2. pěší pluk, pak ve dnech 16. až 18. června bránila pozice na řece Loire. Čechoslováci se pod francouzským velením kvůli německému náporu i pod vlivem nadcházející kapitulace posléze z bojiště stáhli. Následně absolvovali přesun zpět na jih do Agde. 1600 mužů z obou pluků, kteří přišli z fronty, pak bylo spojeno do Československé pěší brigády. Společně s dalšími 2500 muži z 1. československé pěší divize, kteří pobývali v týlovém okolí Agde, byli na lodích přemístěni do Velké Británie. Při započtení dalších několika stovek civilistů vystoupal celkový počet evakuovaných Čechoslováků na 4669 osob.²⁰

V důsledku vstupu fašistické Itálie do války dne 10. června 1940 se Středozemní moře změnilo v bojovou zónu. To znemožnilo uskutečnit avizovaný třetí transport československých odbojářů, kteří na svůj přesun do Francie čekali v Bejrútu již několik měsíců. Po kapitulaci Francie dne 22. června se navíc tito občané ocitli ve sféře vlivu zemí Osy. Poté, co byla pod vedením maršála Philippa Pétaina vytvořena s nacisty kolaborující vláda ve Vichy,²¹ novému režimu se podřídil i velitel v Sýrii a Libanonu generál Eugène Mittelhauser. Teoreticky tak hrozila internace československých občanů nebo jejich vydání nepříteli. Eventuální možností byl ještě jejich vstup do Cizinecké legie.²² Jelikož však chtěli Čechoslováci bojovat za svou vlast, zcela nejlogičtějším

---

¹⁸ Tamtéž, s. 64.

¹⁹ EMMERT, *Československý zahraniční odboj*, s. 45.

²⁰ Tamtéž, s. 50–51.

²¹ EMMERT, *Češi u Tobruku*, s. 18–19.

²² BROD, *Vznik a boje*, s. 735.

krokem se zdál být jejich přechod na nejbližší území pod britskou správou. V následujících dnech došlo v tomto směru k příznivému posunu, neboť generální konzul v Jeruzalémě Kadlec se telefonicky zkontaktoval s představitelem britské správy v Palestině, generálním sekretářem Johnem Stuartem Macphersonem. Kadlec jej informoval o svízelné situaci československých občanů a požadoval povolení jejich legálního přesunu do Palestiny. Toho se podařilo dosáhnout již záhy dne 29. června 1940, kdy 206 Čechoslováků překročilo hranice na hlavním přechodu mezi Bejrútem a Haifou, kde je následně převzala britská armáda. Odbojáři se tak mohli postupně začít připravovat na roli mužů se zbraní v ruce, přestože proces vedoucí ke zformování jejich praporu v cizině byl stále v začátku.²³

---

²³ KULKA, s. 73.

2 Konsolidace československého odboje na Středním východě

2.1 Situace v létě 1940

Poté, co českoslovenští občané dorazili na území Palestiny, byli umístěni do tábora as-Sumajríja. Tamní pobyt vnímali spíše jako internaci, jelikož čelili permanentnímu dohledu ze strany britských stráží.²⁴ Tento přístup vyplýval především z faktu, že uprchlíci byli zpočátku považováni za neprověřené, a tudíž nedůvěryhodné osoby. Zatímco se odbojáři nacházeli v táboře, začali s přípravou vojenské organizace, přestože stále netušili, jakým směrem se jejich přeměna v ozbrojenou sílu bude ubírat. Patrně největší oporou jim byl proaktivní přístup generálního konzula Kadlece. V komunikaci s britskými úřady označoval Čechoslováky za vojenskou jednotku, a to už od začátku jejich přítomnosti v Palestině. Kadlec se snažil vyjednat změnu jejich postavení z prostých cizinců na status příslušníků zahraniční armády, nicméně zpočátku se konzulova činnost nesečkala s kladnou odezvou.²⁵ Tento stav vyplýval především ze skutečnosti, že československá exilová vláda v Londýně dosud nebyla uznána britskou vládou. Pro tvoření samostatných československých jednotek proto neexistovaly žádné právní předpoklady.²⁶ Úřady v Palestině hleděly s nedůvěrou nejen na neprověřené cizince obecně, ale obávaly se také příchodu nových Židů. Dělo se tak v kontextu sílícího vlivu sionistického hnutí, které se v této oblasti střetávalo s arabským elementem. Britové však ze svého původního postoje nakonec slevili. Poté, co byla vojenská organizace československých občanů oficiálně povolena, do zahraničního vojska začal být akceptován i nábor Židů, byť se na ně vztahovaly kvóty. Branci židovského původu mezi Čechoslováky tvořili v tomto období pouze šestinu mužstva, s postupujícím časem však jejich počet narůstal.²⁷

Brzy po umístění odbojářů do tábora as-Sumajríja vypracoval Kadlec memorandum, shrnující zejména příznivé posuny v politické realitě československo-britských vztahů a pojednávající o aktuální diplomatické komunikaci mezi Benešem a ministrem zahraničí Lordem Halifaxem. Na základě těchto informací žádal Kadlec místní úřady o oficiální povolení organizace československé jednotky. Žádost podal

---

²⁴ ČAPEK, Jaromír, VONDRÁŠEK, Václav, *Bojovali za Československo. Příběh bratrů Bernasových v čs. odboji*, Brno 2012, s. 156.

²⁵ EMMERT, *Československý zahraniční odboj*, s. 77.

²⁶ BROD, ČEJKA, s. 237.

²⁷ EMMERT, *Československý zahraniční odboj*, s. 77–78.

prostřednictvím uvedeného dokumentu na adresu britského velícího generála v Palestině a zároveň vysokého komisaře pro Palestinu sira Harolda MacMichaela. MacMichael předkládaný dokument přijal pozitivně. Dne 13. července 1940 rozhodl připustit organizování mužstva za materiální podpory britské vojenské správy, která měla zajistit i dodávky výstroje a výzbroje.²⁸

Plukovník Josef Koreš, velitel Čechoslováků v as-Sumajríji, který v praxi zajišťoval postupnou organizaci své jednotky, přibíral do svých řad stále větší množství nově příchozích odbojářů. Již 3. července 1940 přicestovalo ze Sýrie do tohoto tábora také 16 mužů v čele s podplukovníkem Karlem Klapálkem,²⁹ který sehrál na Středním východě a v severní Africe při vedení odbojářů klíčovou úlohu. Klapálek se narodil roku 1893 v Novém Městě nad Metují. Během první světové války vstoupil do československých legií, účastnil se bitvy u Zborova a bojů na transsibiřské magistrále. V armádě sloužil i v období první republiky. Podplukovnícké hodnosti dosáhl v roce 1933. Po okupaci českých zemí nacisty se angažoval v ilegální organizaci Obrana národa. Po zatčení jejích vedoucích představitelů překročil Klapálek na jaře 1940 hranice. Po přechodném uvěznění v Maďarsku se v Bělehradě přihlásil ke vstupu do československé zahraniční armády, načež se vydal na cestu do Palestiny. Po vzniku Československého pluku 4 v čele s Korešem byl Klapálek ustanoven velitelem jeho 1. praporu. S přeměnou pluku na Československý pěší prapor 11 – Východní se pak stal velitelem tohoto nového armádního tělesa.³⁰

Dne 18. července 1940 se československá vojenská skupina přemístila v počtu 59 důstojníků a 198 poddůstojníků a vojáků z tábora as-Sumajríja do tábora v Gedeře, ležícího zhruba 30 kilometrů jihovýchodně od Tel-Avivu.³¹ K přesunu došlo na základě předchozí žádosti k britskému vrchnímu velení. Československá strana si stěžovala na nevhodnost a primitivnost poměrů v as-Sumajríji, proto byl přesun do nově vybudovaného tábora velmi vítanou změnou. Velitelství a jídelny byly umístěny v dřevěných barácích, k dispozici byl i velký sál sloužící jako biograf. Od Jeruzaléma byla Gedeera vzdálená přes hodinu jízdy automobilem.³² Zatímco se odbojáři adaptovali na nové prostředí, dne 21. července došlo ze strany Velké Británie k tolik očekávanému

---

²⁸ ŠTŮVÍČEK, Ivan, *Ke vzniku čs. vojenské jednotky na Středním východě*. In: *Historie a vojenství* 14, 1965, 6, s. 958.

²⁹ ČEJKA, s. 310–311.

³⁰ HRABICA, Pavel, HRABICA, Zdeněk, *Zapomenutý generál Karel Klapálek*, Praha 2006, s. 317–318.

³¹ KULKA, s. 75.

³² KADLEC, s. 97.

uznání prozatímní československé vlády. Britové se ovšem tímto krokem, alespoň prozatím, nikterak nezavázali k programu poválečné obnovy republiky v jejích předmnichovských hranicích.³³

Uznání prozatímní exilové vlády v Londýně ještě více zesílilo legitimitu existence československé vojenské jednotky v Palestině. Dne 28. července 1940 se mužstvo seřadilo ke slavnostnímu nástupu, aby složilo svou první přísahu na půdě ciziny. Během ní vyjádřilo věrnost republice a prozatímní vládě a souhlasilo s plněním jejích nařízení. Dne 9. srpna přijel do tábora generál Ondřej Mězl (krycím jménem Andrej Gak), který zkontroloval vnitřní stav vojska. V této době také dohodl plán na organizaci mužstva v podobě výše zmíněného Československého pěšího pluku 4. Označení touto číslovkou vyplývalo ze skutečnosti, že ve Francii byly začátkem roku 1940 zřízeny celkem tři československé pluky, palestinský měl být tudíž čtvrtým. V rámci tohoto pěšího pluku však fakticky fungoval pouze první prapor pod velením podplukovníka Klapálka. Prozatím se totiž nedařilo dosáhnout požadovaného početního stavu jednotky.³⁴ Kromě nových židovských příchozích byla tvořena v zásadě pouze uprchlíky dorazivších do Palestiny balkánskou trasou. Podílet se na odboji přišli v menší míře také jednotlivci z různých zemí Středního a Dálného východu a z Afriky. Připojili se i českoslovenští letci působící předtím ve francouzských posádkách v Sýrii.³⁵ Ti ovšem početní stav vojenské jednotky, kde by pro ně nebylo adekvátní uplatnění, trvale nedoplňovali. V počtu zhruba 20 mužů byli ještě koncem července přesunuti do Velké Británie.³⁶ K navýšení stavu mužstva zásadně přispěl transport 72 mužů, kteří přicestovali ze Sovětského svazu do Haify dne 5. září. Jednalo se o vybrané příslušníky České a slovenské legie v Polsku, kteří byli po přechodu k Rudé armádě v září 1939 internováni. Na žádost prozatímní vlády v Londýně došlo po domluvě se sovětskými orgány k jejich uvolnění. V Sovětském svazu bylo zformování československé vojenské jednotky nepřijatelné, protože tento stát se v pojednávaném období ještě nenacházel s nacistickým Německem ve válce.³⁷

2.2 Vznik Československého pěšího praporu 11 – Východního

Generál Mězl byl v souvislosti se svým příjezdem do Palestiny v srpnu 1940 jmenován nejprve do funkce tzv. československého vojenského zmocněnce pro Střední východ. Dne

---

³³ ŽURAWSKI VEL GRAJEWSKI, s. 76.

³⁴ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 45–46.

³⁵ BROD, ČEJKA, s. 238.

³⁶ ŠTOVÍČEK, s. 959.

³⁷ BROD, *Vznik a boje*, s. 739.

25. září pak byl se souhlasem britských orgánů ustaven vedoucím Československé vojenské mise na Středním východě.³⁸ Jeho faktickým nadřízeným byl ministr národní obrany divizní generál Ingr.³⁹ Prozatímní vláda v Londýně se již na přelomu září a října rozhodla, že vzhledem k rozpadu 1. československé divize, která v podstatě zanikla s porážkou Francie a evakuací vojáků do Velké Británie, nebude usilovat o zachování její organizační struktury, do níž doposud spadal i Československý pěší pluk 4 v Palestině. Proto bylo rozhodnuto vybudovat strukturu zcela novou. Stalo se tak dne 25. října při podpisu vojenské dohody mezi prozatímní vládou a Londýnem o založení československé armády ve Velké Británii. Změny se záhy dotkly i pěšího pluku na Středním východě. Jeho příslušníci dne 28. října uspořádali velkou přehlídku a přísahu nováčků.⁴⁰ Došlo k tomu za přítomnosti vysokého komisaře pro Palestinu MacMichaela, vrchního velitele pro Palestinu a Zajordánsko generálporučíka Philipa Neameho a za účasti dalších významných osob, mezi nimiž byla i delegace polských, anglických a skotských jednotek. Vojenské slavnosti byl přítomen také jeruzalémský biskup i vrchní rabín. Během přehlídky byl přečten rozkaz oznamující úřední zrušení Československého pěšího pluku 4.⁴¹ Reálně fungující část původního pluku, kterým byl 1. prapor pod velením podplukovníka Klapálka, se posléze stal samostatnou vojenskou jednotkou, nesoucí označení Československý pěší prapor 11 – Východní (Czechoslovak Infrantry Battalion No 11 – East). Zvolená číslovka vycházela z předpokladu, že v dohledné budoucnosti bude v rámci nové organizační struktury existovat deset praporů zahraniční armády ve Velké Británii a jeden na Středním východě.⁴²

Nová organizace s názvem Československá vojenská jednotka na Středním východě (Czechoslovak Contingent – Middle East), která byla předběžně schválena vrchním velitelstvím britských vojsk na Středním východě již 1. října 1940,⁴³ vstoupila v oficiální platnost dne 1. listopadu. Kromě nového útvaru v podobě pěšího praporu ještě vzniklo Československé výcvikové středisko – Východní (Czechoslovak Training Depot – East), které se přetransformovalo z dosavadního velitelství zrušeného pěšího pluku.⁴⁴ Středisko, svěřené plukovníku Korešovi, disponovalo pomocnou rotou, výcvikovou rotou

---

³⁸ BROD, ČEJKA, s. 239.

³⁹ ŠŤOVÍČEK, s. 960.

⁴⁰ EMMERT, *Československý zahraniční odboj*, s. 79.

⁴¹ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 49.

⁴² HRABICA, HRABICA, *Zapomenutý generál*, s. 108.

⁴³ ČAPEK, VONDRÁŠEK, s. 159.

⁴⁴ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (dále jen VÚA–VHA), fond Čs. pěší prapor 11 – Východní, karton 6, inventární číslo I/13, Válečný deník I., zápis z 1. 11. 1941.

a školou pro výchovu důstojníků v záloze. Klapáلكův prapor naproti tomu sestával z velitelství, z roty doprovodných zbraní, 1. pěší roty a 4. roty, do níž byli umístěni přebyteční důstojníci. 2. ani 3. rota zatím nevznikly pro nedostatek mužstva.⁴⁵

2.3 Výcvik v Judské poušti

Zatímco v první polovině podzimu roku 1940 probíhal proces vedoucí ke vzniku pěšího praporu československých odbojářů, kteří se z Gedery zanedlouho přesunuli k výcviku do Judské pouště poblíž Jericha, ve stejném období započal v severní Africe válečný konflikt. Z Libye, která byla italskou državou od roku 1911, zaútočil maršál Rodolfo Graziani na Egypt. Na jeho území měli Britové koncentrovány ozbrojené síly, jimž velel generál Archibald Wavell. Útok zahájili Italové dne 13. září 1940, kdy jejich 10. armáda dobyla malý pohraniční přístav Sollúm. Poté postupovala dalších 80 kilometrů do nitra Egypta, aby o několik dní později dobyla britskou základnu v Sídí al-Barrání.⁴⁶ Velením jednotek známých jako Západní pouštní síly, které se seskupily k obraně, byl pověřen generálmajor Richard O'Connor.⁴⁷ Italům se ani zdaleka nepodařilo dosáhnout cíle v podobě dobytí Suezského průplavu. Namísto toho proti nim zahájili obránci dne 9. prosince rozsáhlou protiofenzivu a v bleskovém tažení postoupili zhruba za dva měsíce o 800 kilometrů na západ k al-Aghejle, nacházející se na rozhraní Tripolska a Kyrenaiky. Během italského ústupu jednal fašistický duce Benito Mussolini se svým německým protějškem Adolfem Hitlerem v Berchtesgadenu, kde probrali podrobnosti o zapojení německé armády do války v severní Africe. Směrnici k intervenci vydal Berlín začátkem února 1941, v čase, kdy se Italové nacházeli pouhý krok od zdrcující porážky.⁴⁸

Již 22. ledna 1941 dobyl generálmajor O'Connor strategicky důležité libyjské přístavní město Tobruk, kde zajal téměř 30 000 vojáků, čímž celkový počet italských zajatců v tomto válečném tažení dosáhl počtu 130 000. Poté Britové pokračovali v pronásledování zbytků nepřátelských sil a 7. února se při tom zmocnili Benghází. Italové se evakovali až k Tripolisu, kde se chystali k poslednímu odporu. Postup Britů se však mezitím zastavil.⁴⁹ Čelili totiž problému v podobě prodloužení svých zásobovacích linií. Egypt byl jediným hlavním střediskem, odkud mohl být dopravován materiál na frontu. S tím, jak vojska postupovala na západ, se však tomuto zázemí stále

---

⁴⁵ KULKA, s. 80.

⁴⁶ CAWTHORNE, Nigel, *Bitvy druhé světové války*, Frýdek-Místek 2007, s. 43.

⁴⁷ HRBEK, *Tobruk 1941*, Praha 1997, s. 17.

⁴⁸ MAREK, *Tobrucký deník. Zpráva o československých obráncích obklíčené libyjské pevnosti*, Cheb 2008, s. 9.

⁴⁹ HOYT, Edwin P., *Boje v severní Africe*, Praha 2003, s. 11.

více vzdalovala. Nedostatek času a náročné pouštní podmínky navíc zabraňovaly zřízení pomocných skladů a základů nutných pro efektivní pokračování ofenzivy.⁵⁰ Oficiální rozhodnutí o zastavení postupu přišlo z Londýna dne 10. února. Poté měla být značná část armádních sil postupně přesunuta na pomoc bojujícímu Řecku.⁵¹ Britští, indiští a australští vojáci, kteří se Wavellovy, respektive O'Connorovy ofenzivy účastnili, tak mohli slavit jen dílčí vítězství, neboť porážka Italů nebyla završena jejich vyhnáním z afrického kontinentu. Tato pětiměsíční fáze války tak zůstala jen první etapou pouštních bojů.⁵²

Československý pěší prapor v Gedeře měl po svém oficiálním ustanovení dne 1. listopadu 1940 celkem 21 důstojníků, 48 služebně přebytečných důstojníků zařazených do 4. roty, a 210 členů mužstva, kteří se podrobovali bojovému výcviku v terénu i v zázemí tábora, kdy například nacvičovali jeho obranu. Nedílnou součástí jejich činnosti byl také technický výcvik a studium angličtiny. Koncem měsíce se členové praporu účastnili sportovního závodění v takových disciplínách, jako byl běh na 100 metrů, tříkilometrový závod s puškou v běhu kolem tábora, skok vysoký i daleký, vrh granátem na cíl, vrh granátem na dálku, volejbal a fotbal.⁵³ Podobné sportovní aktivity byly poměrně častým zpestřením života vojáků, pokud se zrovna neúčastnili nasazení v boji.

Průměrná denní teplota v listopadu činila v Gedeře 25 stupňů. Záhy se dostavily první podzimní vydatné deště. Teplo a vlhko bylo příčinou většího množství revmatických bolestí a angín. Z celkového pohledu byl nicméně zdravotní stav členů praporu za toto období hodnocen jako uspokojivý, poněvadž klesl počet aklimatizačních chorob, hnisavých onemocnění a střevních katarů, kterým bylo mužstvo vystaveno v prvních měsících svého pobytu v Palestině.⁵⁴

10. prosince 1940, jeden den po zahájení protiútoků britských jednotek na italskou armádu v severní Africe, opustili Čechoslováci tábor v Gedeře a přemístili se do zhruba 100 kilometrů vzdáleného výcvikového střediska v Judské poušti. Jejich nové zázemí tvořil tábor v údolí řeky Jordánu, ležící zhruba 400 metrů pod hladinou moře. Přírodní podmínky tohoto místa byly pro lidský organismus Evropanů náročné. I v zimě zde přes den panovala dusná a vlhká vedra, zatímco noci byly citelně chladné. Kromě toho museli

---

⁵⁰ FIRT, Leopold, *Od Eufratu až po Benghazi. Historie čs. vojenské jednotky na Středním Východě*, Praha 1947, s. 57.

⁵¹ ČEJKA, s. 316.

⁵² HRBEK, *Tobrúk*, s. 30.

⁵³ VÚA–VHA, *Válečný deník I.*, zápis z 1. 11. a 28. 11. 1940.

⁵⁴ VÚA–VHA, *Válečný deník I.*, zápis z 30. 11. a 31. 12. 1940.

vojáci snášet i časté větrné bouře, tzv. chamsiny, zanášející písek do stanů, do jídla i do lidských útrob. Zdejší pobyt znepríjemňoval i dotěrný hmyz. Důsledkem těchto nepříznivých vlivů byl rostoucí počet nemocí horních cest dýchacích, ischias, revmatismus, záněty spojivek apod.⁵⁵

Zpočátku nebylo v táboře kromě stanů vybudováno potřebné zázemí. Chyběly proto umývárny, toalety i vodní rezervoáry, ale časem se nejnужnější zařízení vybudovat podařilo. Drsné prostředí Jericha bylo pro pobyt pěšího praporu zvoleno záměrně, aby se jeho členové adaptovali na podmínky pouštní války. Toho se během dvou a půl měsíčního pobytu skutečně podařilo dosáhnout. Vojáci se nejen fyzicky zocelili, ale osvojili si i dovednosti, které mohli později využít na válečné frontě.⁵⁶ Cennou zkušenost mužstvo získalo například v prvním polním cvičení útoku. V jeho rámci se dne 30. ledna 1941 proti Čechoslovákům postavil britský jezdecký pluk The Royal Scots Greys. Klapádkovo mužstvo v úkolu obstálo velmi dobře a jeho výkon hodnotili kladně i Britové, kteří vyjádřili své překvapení nad způsobem boje příslušníků pěšího praporu a nad jejich rychlým postupem v terénu. Druhé důležité cvičení se odehrálo dne 17. února v atmosféře rostoucí aktivity nepřátelských letadel nad palestinským územím. Čechoslováci sehrávali roli oddílu parašutistů, kteří obsadili letiště v Rámaláhu. Britské jednotky měly letiště dobýt zpět, Klapádkovi vojáci však svůj prostor úspěšně drželi až do ukončení této akce dalšího rána.⁵⁷

Jak bylo uvedeno výše, v severní Africe udržovali Britové jen obtížně své zásobovací linie, vedoucí z Egypta až do západní Kyrenaiky. Potřebovali proto vojáky, kteří by tyto trasy zabezpečovali a starali se o přísun materiálu. Kromě toho požadovali posily pro střežení leteckých objektů, přístavů a zajatců. Generál Wavell se za tímto účelem rozhodl stáhnout z Palestiny všechny schopné jednotky. Vzhledem k více než uspokojivému výcviku Klapádkových mužů v Judské poušti se tudíž Wavellův rozkaz týkal i Československého pěšího praporu 11 – Východního. Do Egypta odcestovali odbojáři společně s výcvikovým střediskem dne 24. února 1941. Jejich přesun vedl nejprve po silnici do Jeruzaléma, odtud pak zvláštním vlakem pokračovali přes Lyddu, Gazu a pohraniční stanici Rafah, kde nastoupili cestu územím Sinajského poloostrova.⁵⁸ Ve městě al-Kantara se přeplavili přes Suezský průplav.⁵⁹

---

⁵⁵ ČEJKA, s. 316.

⁵⁶ BROD, ČEJKA, s. 241–242.

⁵⁷ VÚA–VHA, Válečný deník I., zápis z 30. 1., 31. 1. a 17. 2. 1941.

⁵⁸ VÚA–VHA, Válečný deník I., zápis z 24. 2. 1941.

⁵⁹ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 61.

Čechoslováci vstupovali do nové fáze odboje připraveni. K dobrému fyzickému stavu mužstva přispívalo i množství vitamínů, dodávaných především v podobě pomerančů, citronů a banánů, jimiž byli vojáci v Palestině hojně zásobováni. Lékaři zase ocenili, že se příslušníci pěšího praporu neinfikovali těžšími tropickými chorobami (malárie, tyfus), proti kterým byli očkováni, přičemž pohlavních chorob mezi nimi bylo jen minimum. Vojáci se také vyznačovali morální rovnováhou a touhou po aktivní účasti v boji.⁶⁰

---

⁶⁰ VÚA–VHA, Válečný deník I., zápis z 24. 2. 1941.

3 Československý pěší prapor 11 – Východní v období únor až říjen 1941

3.1 Německo-italský pokus o dobytí Tobruku

V období přesunu příslušníků československého pěšího praporu do Egypta se situace na válečné frontě v severní Africe začala radikálně proměňovat. Německý generál Erwin Rommel, pověřený velením expedičních jednotek Afrikakorps, dorazil do lybijského Tripolisu dne 12. února 1941. Poté zahájil se svou armádou rychlý postup proti britským jednotkám. Na prvotní Rommelovy úspěchy měla vliv celková nepřipravenost britského velení, které podcenilo potenciál německé protiofenzivy, navíc bylo zaskočeno momentem jejího načasování. Britové tudíž neměli k úspěšné obraně Kyrenaiky připraven dostatečný počet sil.⁶¹ Společně s jednotkami Afrikakorpsu obnovili svůj postup východním směrem i Italové. Přestože jejich vojska zpočátku vítězila, Rommelova rychlá útočná iniciativa brzy přivodila silám Osy zásadní problémy, kvůli nimž se jejich energický postup začal vyčerpávat. Jedno z hlavních úskalí spočívalo v zásobování, jehož systém se v pouštních podmínkách, kombinovaných s uspěchaným postupem armády, ukázal jako neefektivní. Linie Osy roztažené přes 1000 kilometrů představovaly pro přepravu materiálu a vojáků neúnosnou zátěž. Negativem byl pro Rommela také fakt, že britské velení při svém ústupu dokázalo většinu svých jednotek stáhnout do přístavního Tobruku, kde byly méně zranitelné. V této fázi to byl pro změnu Rommel, který podcenil protivníkovy síly, jelikož neměl reálnou představu o jejich povaze, potažmo o charakteru houževnaté obrany libyjského přístavu a jeho perimetru. V důsledku toho se německý generál snažil zmocnit Tobruku nikoliv frontálním úderem, nýbrž postupnými útoky, čímž opotřebovával bojeschopnost svých jednotek.⁶²

První nápor na Tobruk započala vojska Osy dne 12. dubna 1941 navzdory námitkám některých Rommelových podřízených. Další neúspěšné snahy o průlom se uskutečnily v noci z 13. na 14., respektive z 16. na 17. dubna.⁶³ Zásadní roli při hájení Tobruku sehrály australské jednotky, které již od poloviny března zesilovaly vnější a vnitřní obranný perimetr, původně vybudovaný Italy. Jeho významným prvkem byl především systém betonových krytů rozmístěných v terénu. Dále se Australané snažili

---

⁶¹ STRAWSON, John, *Bitva o severní Afriku*, Praha 2012, s. 55.

⁶² SADKOVICH, James J., *Of Myths and Men. Rommel and the Italians in North Africa, 1940–1942*. In: *The International History Review* 13, 1991, 2, s. 295.

⁶³ MITCHAM, Samuel W. Jr., *Rommel's Desert Commanders. The Men Who Served the Desert Fox. North Africa 1941–1942*, Westport 2007, s. 19.

vylepšit starý protitankový příkop. Soustavu překážek mimo jiné tvořil i ostatný drát. Pouhé tři dny před prvním útokem jednotek Osy na Tobruk přicestovali do obranného perimetru vojáci australské 9. divize, kteří se připojili k ostatním, již dříve dorazivším spojeneckým silám.⁶⁴ Velením obrany byl pověřen generál Leslie Morshead, který se mezi svými vojáky těšil respektu. Morshead současně věřil v jejich schopnosti i v konečné vítězství. Prohlásil, že se nebude opakovat situace, která nastala ve francouzském Dunkerku, jehož obléhání skončilo evakuací spojeneckých jednotek po moři.⁶⁵

Australská obrana kladla důraz na protiútoky v těch místech, kde Rommelovy jednotky dosahovaly dílčích úspěchů. Jak je patrné z výše uvedených informací, tento způsob defenzivy činil jednotkám Osy nepřekonatelné potíže.⁶⁶ Němci a Italové se po krátké pauze snažili navázat na předchozí úsilí a na přelomu dubna a května 1941 podnikli sérii dalších útoků, při nichž však opět narazili na houževnatý odpor. V této době byla obrana Tobruku silnější než před několika týdny. Došlo nejen k zesílení minových polí, ale zlepšil se také systém zásobování obklíčené posádky po moři, a to navzdory silnému a častému leteckému bombardování spojeneckých plavidel. Ta do bojové zóny v tomto období mimo jiné přivezla i vítanou posilu v podobě 12 tanků.⁶⁷ Kromě všeobecného odhodlání obránců se vojska Osy potýkala s nevýhodou v podobě nepřízně počasí. To vše přispívalo na straně Němců a Italů k nesnadnému udržení některých dobytých úseků. Požadovanému cíli v podobě zisku Tobruku se generál Rommel v zásadě ani nepřiblížil, na což měl vliv i nesystematický postup jeho jednotek. Ve fázi, kdy Němci a Italové ztratili počátkem května bojovou iniciativu, nepřál si ani generál Morshead vystavovat své vojáky zbytečnému nebezpečí a pokračovat v otevřených střetech s nepřítelem. Nerozhodný stav, během nějž ani jedna ze stran neměla dostatečné kapacity pro změnu situace, tudíž pokračoval i v následujících měsících. Jediným viditelným výsledkem jarních střetů na tobrucké obranné linii byl její trvalý průlom v délce zhruba tří kilometrů a hloubce necelých dvou kilometrů, díky němuž získaly síly Osy dobré pozorovací stanoviště a možný odrazový můstek pro budoucí útok. Německé velení se po neúspěšných útocích na Tobruk začalo nově soustředit na zajištění řádné obrany

---

⁶⁴ BUTLER, James R. M. (ed.), *The Mediterranean and Middle East. Volume II. The Germans Come to the Help of their Ally (1941)*, London 1956, s. 36–37.

⁶⁵ LATIMER, Jon, *Tobruk 1941. Rommel's Opening Move*, Oxford 2001, s. 44.

⁶⁶ BUTLER, *Volume II.*, s. 37.

⁶⁷ Tamtéž, s. 153–155.

námořních cest do Tripolisu a Benghází, aby mohl být expediční sbor posilován o čerstvé vojáky a techniku ve snaze pokračovat v tažení severní Afrikou.⁶⁸

Již v polovině dubna 1941 dosáhl Afrikakorps egyptských hranic. Vzhledem k neúspěšnému dobytí Tobruku, který byl jediným strategicky důležitým přístavem mezi Tripolisem a Alexandrií,⁶⁹ byl ovšem Rommelův další postup východním směrem nejistý. Přetrvával totiž problém s obrovskou délkou zásobovacích linií, přičemž tuto trasu narušovala v okolí Tobruku poměrně úspěšně australská posádka. Kvůli tomu se Němci rozhodli vybudovat v poušti novou silnici, v dostatečné vzdálenosti od obranného perimetru, nazývanou Brity Axis-Road (Silnice Osy). Němci ji označovali jako Ringstrasse (Okružní cesta).⁷⁰ Jinou variantou jejího názvu bylo Via Axa,⁷¹ potažmo Achsenstrasse.⁷² Teprve ta zajistila bezpečný přesun válečného materiálu, logistické problémy však nevyřešila. Zdržení postupu německých jednotek mělo rozhodující význam pro postupné obnovení britských sil.⁷³ Generál Rommel naproti tomu tak efektivního doplňování svých jednotek schopen nebyl, jelikož čelil nedostatečnému přísunu lidských i materiálních zdrojů. Do konce září totiž obdržel pouze třetinu vojáků a sedminu zásob, které velení Afrikakorpsu požadovalo.⁷⁴ Tato skutečnost byla ovlivněna zejména válečnými operacemi probíhajícími na Balkáně a později v Sovětském svazu.

Z hlediska spojenců bylo ubránění Tobruku důležitou psychologickou vzpruhou, jelikož se poprvé v rámci probíhající války ukázalo, že Němce lze zastavit. Velká Británie mohla po porážce v Řecku a na Krétě postupně zregenerovat své armádní síly a na egyptském území začít s jejich přeskupováním.⁷⁵

3.2 Stráž zajateckých táborů, obrana letišť a přístavů v Egyptě

Prvním působištěm československého pěšího praporu v Egyptě se stal tábor v oáze Sídí al-Bišár, který se nacházel zhruba 20 kilometrů východně od Alexandrie. Kromě Klapáلكových vojáků zde byly ubytovány britské jednotky a oddíly Svobodných Francouzů. Na tomto místě pokračovali Čechoslováci v bojové průpravě pro pozdější nasazení na frontě. Vzhledem ke stále relativně malému početnímu stavu pěší jednotky

---

⁶⁸ Tamtéž s. 155–156.

⁶⁹ NOVÁK, Valentin, *Letcem v Anglii. Z bojů volyňských Čechů na Středním východě, v Tobruku a anglickém letectvu*, Praha 2003, s. 11.

⁷⁰ POSPÍŠIL, Ladislav, *Ve znamení Halleyovy komety*, Praha 1996, s. 96

⁷¹ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 148.

⁷² HRBEK, *Tobrúk*, s. 265.

⁷³ POSPÍŠIL, s. 96.

⁷⁴ STRAWSON, s. 82.

⁷⁵ CAWTHORNE, s. 49.

se britské velení zdráhalo nasadit příslušníky praporu do ostrých střetů. Bylo tudíž rozhodnuto o jejich prozatímním nasazení v druhé linii s cílem vykonávat strážní službu válečných zajatců.⁷⁶ Dne 18. března 1941 se proto Čechoslováci přesunuli do tábora v Agami, ležícího na pobřeží na západním předměstí Alexandrie. Kanceláře a byty důstojníků zde byly umístěny do vil, mužstvo bylo ubytováno ve stanech. Povinností stráží bylo nejen zabránit útěku zajatců, ale též zamezit jejich rozmlouvám a styku s nepovolanými osobami. Úkolem bylo také udržovat mezi nepřátelskými vojáky kázeň. Každý den se na strážní službě podílelo 140 mužů praporu.⁷⁷

V Agami bylo umístěno přibližně 10 000 válečných zajatců, nad nimiž udržovali vedle Čechoslováků dozor i Poláci.⁷⁸ Mezi internovanými existovaly značné rozdíly v chování. V řadách Italů byla znát neskryvaná úleva z toho, že již nejsou vystaveni nebezpečí smrti na frontě. Na válku se snažili zapomenout například vařením jídel a tesáním soch. Němci naopak se správou tábora příliš nespolupracovali, chovali se hlučně, dávali najevo svou příslušnost k nacistickému režimu a považovali své zajetí pouze za přechodné. Britské velení bylo vůči zajatcům přesto značně benevolentní. Bylo například zakázáno používat proti provokujícím zajatcům zbraně, a to v i v případě, že by k tomuto použití mělo dojít pouze pro výstrahu. Zákaz se týkal rovněž pouhého míření zbraní proti nim. Kvůli tomu ztrácely československé strážce autoritu. I původně umírnění Italové pak v některých případech začali provolávat slávu svému ducemu, zpívat státní hymnu a při leteckých náletech Osy přestali dodržovat předepsané zatmění. Podplukovník Klapálek žádal nadřízené orgány o zavedení pořádku či o zproštění jeho vojáků strážní služby. Jeho apel se nicméně nesetkal s žádnou odezvou.⁷⁹

Strážní služba zajateckých táborů v Agami nebyla jedinou činností československé jednotky. Její další úkol spočíval ve střežení letiště v přílehlé al-Dachílji. Kromě toho byla československé jednotce svěřena také ochrana přístavního zařízení v Alexandrii před případnými sabotážemi a útoky nepřátelského letectva. Vzhledem k nedostatečnému vybavení Čechoslováků v podobě zastaralých kulometů Hotchkiss se místo obsluhy palebných postavení zaměřovali vojáci v praxi především na pozorování

---

⁷⁶ MELÍŠEK, Ladislav, *U Tobrúku pod československým praporem proti Rommelovi. Vzpomínky čs. zahraničního vojáka z druhé světové války*, Veselí nad Moravou 2008, s. 110.

⁷⁷ VÚA–VHA, *Válečný deník I.*, zápis z 18. 3. 1941.

⁷⁸ FLOSMAN, Martin, *Padre a Rebe. Vojenští duchovní československé zahraniční armády u Tobrúku a Dunkerque*, Praha 2015, s. 48.

⁷⁹ HRABICA, Pavel, HRABICA, Zdeněk, *Muž, který velel mužům. Životní příběh armádního generála Karla Klapálka*, Praha 1988, s. 85.

oblohy a včasné hlášení nebezpečí.⁸⁰ Jelikož byl přístav přetížen lodní dopravou, jejíž plynulost nesměly narušovat plané poplachy, bylo vyžadováno vyhledávat stav bezprostředního nebezpečí teprve ve chvíli, kdy se z bombardéru odpoutala první puma. Přestože byly nepřátelské nálety časté, v řadách protiletectvé obrany Alexandrie nedošlo k žádným významnějším ztrátám.⁸¹

Během jara 1941 byl prapor posílen o několik stovek nově příchozích mužů, kteří od března do května přijeli v několika transportech ze Sovětského svazu. Šlo tedy o další bývalé příslušníky již dříve zmíněné České a slovenské legie v Polsku. Komunisticky smýšlejícím vojákům se přezdívalo „hvězdáři“. Kvůli podezření, že může jít o nebezpečné agitátory či špiony, byli „hvězdáři“ mnohdy odesíláni do vyšetřovací vazby nebo rovnou do vězení.⁸² Po vstupu Sovětského svazu do války došlo na podzim 1941 k propuštění většiny internovaných osob a k jejich následnému zařazení do jednotky.⁸³

Během pobytu v Egyptě se podařilo naplnit stavy pěšího praporu podle předepsaných britských válečných tabulek. K 1. červnu 1941 dosáhl počet jeho příslušníků celkem 763 mužů. Než došlo k přesunu jednotky na nové místo určení, postupně byla dovybavována nezbytnými vojenskými prostředky. Zatímco ještě v polovině dubna bylo konstatováno, že části mužstva chybí pušky, důstojníci nemají pistole, nedostává se přísunu granátů, panuje nedostatek ocelových přileb a různých součástí výstroje, již na konci měsíce se praporu dostaly alespoň stany, boty, ponožky, košile apod.⁸⁴ V květnu pak dorazila zásilka sestávající mimo jiné z tropických a ocelových přileb, ale též z holicích strojků, kartáčků na zuby a šicích potřeb.⁸⁵ Dne 17. května bylo oznámeno, že Československý pěší prapor 11 – Východní bude zařazen do svazku britské 23. pěší brigády a obdrží úplné prostředky pro pokračující válečné nasazení. Již o několik dní později byl prapor pro stávající stav plně vybaven puškami. Jednotlivé roty obdržely vedle jiných zbraní zejména kulomety Thompson, kulomety Bren, revolvery, granátomety a příslušnou municí.⁸⁶

V době pobytu Čechoslováků v Agami a přilehlém okolí se členem pěšího praporu stal mezi jinými také Pavel Šul'an, evangelický farář, který byl jugoslávským státním

---

⁸⁰ MELÍŠEK, s. 114.

⁸¹ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 66.

⁸² KULKA, s. 88.

⁸³ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 76.

⁸⁴ VÚA–VHA, *Válečný deník I.*, zápis z 14. 4. a 29. 4. 1941.

⁸⁵ VÚA–VHA, fond Čs. pěší prapor 11 – Východní, karton 6, inventární číslo I/14, *Válečný deník II.*, zápis z 14. 5. 1941.

⁸⁶ VÚA–VHA, *Válečný deník II.*, zápis z 19. 5., 21. 5. a 23. 5. 1941.

příslušníkem slovenské národnosti. Československá vojenská mise v Jeruzalémě její určila pro duchovní službu všech protestantských vyznání a zároveň jako spolupracovníka časopisu „Čechoslovák v Orientě“. Šul'an se zasloužil o pozvednutí vlasteneckého cítění odbojářů a staral se o duchovní rozměr jejich života. Jeho bohoslužby měly výrazně ekumenický charakter, protože vojáků evangelického vyznání bylo v pěším praporu velmi málo.⁸⁷ Příslušníci katolické a židovské konfese zůstali ještě poměrně dlouhý čas bez vlastních vojenských duchovních. Mohli však navštěvovat bohoslužby u britských a polských jednotek.⁸⁸

Zařazení praporu do britské 23. pěší brigády se setkalo s velmi kladnou odezvou jejího velitele, brigádního generála Alexandera Gallowaye. Poté, co se osobně informoval o příznivém stavu výcviku Čechoslováků, vyjádřil své potěšení a hrdost nad tím, že se prapor může stát součástí jeho jednotky. Slova uznání si ovšem členové zahraničního odboje vysloužili i od jiných britských důstojníků, kteří byli překvapeni taktním chováním a vystupováním vojáků střežících alexandrijské doky. Také ocenili skutečnost, že jejich pušky byly pečlivě vyčištěné.⁸⁹ Dne 31. května 1941 byli Klapáلكovi vojáci odesláni do okolí pobřežního sídliště Marsá Matrúh v Západní poušti, kde se připojili k Západním pouštním silám, rozmístěným v této době podél egyptsko-libyjských hranic.⁹⁰ Místo, vzdálené přibližně 200 kilometrů od Alexandrie, se nacházelo již ve frontovém pásmu. Čechoslovákům byl přidělen prostor táhnoucí se od železničního náspu k asfaltové silnici vedoucí z Alexandrie na západ.⁹¹ Jejich úkolem bylo především pozorovat předpolí, v případě nebezpečí vyhlásit poplach a ustoupit. Obranné postavení bylo velmi slabé, poněvadž sestávalo především z jednoduchých drátěných překážek. Problémem byl rovněž nedostatek podzemních krytů a palebných stanovišť, na jejichž zlepšování příslušníci praporu pracovali již od prvního dne.⁹²

Britská 23. pěší brigáda se v této době stala dočasnou součástí indické 4. divize generála Franka W. Messervyho.⁹³ Generál Messervy vzhledem k umístění jednotek 23. pěší brigády do pozice obrany místních letišť pověřil velitele československého pěšího praporu vypracováním plánu jejich ochrany proti nepřátelským výsádkům.⁹⁴ Poté,

---

⁸⁷ FLOSMAN, s. 49.

⁸⁸ Tamtéž, s. 51.

⁸⁹ VÚA–VHA, Válečný deník II., zápis z 19. 5. a 14. 5. 1941.

⁹⁰ POLACH, Jaroslav G., *Tobrúk. Jak jsme jej viděli ze zákopů*. In: DUBEN, Vojtěch N. (ed.), *Na všech frontách. Čechoslováci ve II. světové válce*, Praha 2001, s. 106.

⁹¹ MELÍŠEK, s. 116.

⁹² VÚA–VHA, Válečný deník II., zápis z 1. 6. 1941.

⁹³ HRBEK, *Tobrúk*, s. 127.

⁹⁴ MELÍŠEK, s. 116.

co prapor obdržel obrněné vozy, tzv. Bren Carriery,⁹⁵ zavedl podplukovník Klapálek jejich nepřetržitě průzkumné křížování v okolí letišť.⁹⁶ Tuto činnost prosadil na základě zásady, že parašutisté nejsou nebezpeční do chvíle, dokud se neseskupí ve větší celky. Právě tato taktika pomohla německým výsadkářům i přes jejich značné ztráty k dobytí Kréty, která se odehrála v rámci nedávno skončené operace Merkur. Britské velení kvůli tomu kladlo na ochranu letišť značný důraz.⁹⁷ Součástí stráže egyptských vzletových a přistávacích ploch byla i konstrukce dřevěných maket protiletadlových děl, letadel a dalšího vojenského zařízení. Čechoslováci rovněž vytvářeli figuríny vojáků z pytlů vycpaných slámou, na jejichž hlavy umísťovali kovové přilby. Za účelem zmatení nepřítele figuríny několikrát denně přemísťovali, čímž protivník nebyl schopen z leteckých fotografií rozeznat realitu od fikce.⁹⁸ 1. rota Klapálkova praporu převzala odpovědnost za letiště al-Kasába v Sídí Hanajš, 2. rota střežila letiště Maátin Bagguš, 3. rota byla odeslána na ochranu hlavního a vedlejšího letiště Fuka. Čechoslováci na žádném z míst nemuseli odrážet nepřátelský výsadek, nicméně byli častým cílem náletů. K tomu nejtěžšímu došlo dne 12. června 1941. Útok však nezpůsobil žádné fatální škody ani ztráty.⁹⁹

Pobyt Klapálkova praporu v Západní poušti byl součástí plánu britského velení na chystanou ofenzivu, mající za cíl vypudit německo-italskou armádu z příhraničních oblastí, vrhnout ji zpět na západ a osvobodit při tom libyjské přístavy Bardíja a Tobruk. Červnový pokus o průlom fronty si vyžádal týdenní boje o průsmyk Halfája, jehož dobytí by umožňovalo rozvinout postup britských jednotek a postoupit hlouběji do Kyrenaiky. Průsmyk však byl velmi dobře opevněný a německé jednotky zde měly velkou palebnou sílu, způsobující těžké ztráty. Jelikož se ukázalo, že spojenecké jednotky nejsou při stávajících možnostech schopné dosáhnout požadovaného cíle, byl nucen generál Wavell válečné operace zastavit.¹⁰⁰ Ofenziva, známá jako Battleaxe, tudíž skončila naprostým fiaskem. Dne 22. června 1941 kvůli tomu britský ministerský předseda Winston Churchill odvolal Wavella z funkce vrchního velitele Středního východu. Jeho post zaujal generál Claude Auchinleck.¹⁰¹ Československý pěší prapor 11 – Východní měl být dle původních

---

⁹⁵ Název Bren Carrier vychází ze slova Bren, kterým se označoval lehký kulomet. Název kulometu vznikl spojením počátečních písmen měst Brno a Enfield, jejichž zbrojovky tuto zbraň vyráběly. POSPÍŠIL, s. 79.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ BROD, *Vznik a boje*, s. 749.

⁹⁸ POSPÍŠIL, s. 79.

⁹⁹ HRBEK, *Tobruk*, s. 128.

¹⁰⁰ SOMMR, Josef, *Od Tobruku do Plzně*, Praha 1992, s. 51.

¹⁰¹ POLACH, s. 106.

plánů také nasazen do výše uvedené operace, místo něj byl však do ostrého pozemního boje odeslán 1. prapor královského východokentského pluku, zvaného The Buffs. Ten byl v boji zničen a jeho velitel padl. Vzhledem k průběhu a výsledkům této akce lze konstatovat, že rozhodnutí britského velení ponechat Čechoslováky v týlu umožnilo další přetrvání existence Klapáčkova praporu.¹⁰²

V den odvolání generála Wavella a nástupu generála Auchinlecka došlo německým útokem na Sovětský svaz k otevření východní fronty. Zásadními změnami v dosavadním průběhu války se potvrdily Benešovy predikce o střetu mezi těmito zeměmi. Velmi významně se posílila pozice jeho administrativy, neboť již 18. července 1941 uznal Sovětský svaz exilovou vládu v Londýně za plnoprávnou československou vládu. Moskva taktéž potvrdila existenci Československa v předmnichovských hranicích a souhlasila s vytvářením vojenských jednotek československých občanů na sovětském území. Dne 18. července uznala Benešovu vládu i Velká Británie.¹⁰³ Londýn nicméně nadále odmítal zrušit platnost Mnichovské dohody. Ke změně tohoto postoje došlo až v srpnu 1942, kdy britská vláda sdělila, že její další politika již na Mnichovskou dohodu nebude brát zřetel. V otázce samotných budoucích hranic Československa ovšem Britové stále odmítali jejich garanci. Francouzský Národní výbor v čele s generálem Charlesem de Gaullem se naopak v září 1942 zavázal podpořit obnovení hranic v jejich původní podobě.¹⁰⁴

3.3 Válečné nasazení v Sýrii a Libanonu

Zatímco britské velení mělo za sebou neúspěšný pokus o průlom na egyptsko-libyjské hranici a Němci začali postupovat na východní frontě proti Sovětskému svazu, dne 23. června 1941 obdržel československý pěší prapor rozkaz k přesunu na území francouzských držav Libanonu a Sýrie, kam měl odcestovat společně s 23. pěší brigádou.¹⁰⁵ Odjezd na nové místo určení byl součástí britských snah majících zabránit provedení tzv. plánu Orient, který Hitler schválil krátce před otevřením východní fronty. Podstatou plánu byl dvoustranný obchvatný manévr. Jeho první složku měla tvořit německá armáda postupující přes Kavkaz (případně i přes Turecko) do Íránu. Zde se měla setkat s německo-italskými vojsky, postupujícími sem z Egypta a dalších oblastí Středního východu. V případě naplnění tohoto scénáře by Spojenci ztratili přístup ke

---

¹⁰² HRBEK, *Tobrúk*, s. 128.

¹⁰³ NEDVĚDICKÝ, s. 55.

¹⁰⁴ ŽURAWSKI VEL GRAJEWSKI, s. 79.

¹⁰⁵ POLACH, s. 106.

zdrojům ropy, což by zpečetilo jejich porážku jak na Středním východě, tak i v celé válce.¹⁰⁶

Britská snaha předejít plánu Orient vysláním jednotek na území Libanonu a Sýrie měla i své další opodstatnění. Dne 2. května 1941 vypukl irácko-britský ozbrojený konflikt, ve kterém stálo Německo na straně vzbouřenecké vlády Rašída Alího al-Kajláního. Irácké povstání mělo být podporováno leteckými dodávkami zbraní. Francouzská vláda ve Vichy byla v této věci ochotná s Německem spolupracovat, proto začala pro povstalce uvolňovat zbraně a distribuovat je přes syrské území. Zároveň umožnila německým dopravním a bojovým letounům mezipřistání na tamních základnách. Dne 13. května zahájily britské jednotky a Arabská legie vojenské operace vedoucí k pacifikaci iráckého povstání, na jehož konci bylo 31. května podepsáno příměří. Stále však přetrvávala německá přítomnost v Sýrii. Britové již dříve podporovali kroky pro převzetí Sýrie správou Svobodných Francouzů, tohoto cíle se však nepodařilo dosáhnout. Při tajných jednáních s Brity navíc vichystický generál Henri Dentz prohlásil, že v případě německé okupace Sýrie tuto skutečnost bez odporu akceptuje. Londýn proto dne 14. května vydal souhlas s útoky Královského letectva na německé letouny dislokované na tamních základnách. O šest dní později nařídil generálu Wavellovi, aby poskytl jednotkám Svobodných Francouzů vojenskou pomoc. Samy o sobě totiž nebyly schopny vichistům účinně vzdorovat.¹⁰⁷ Tento plán vešel ve známost jako operace Exporter.¹⁰⁸ Vzhledem k předchozímu úspěchu Britů v Iráku a blížícímu se útoku na Sovětský svaz se však Němci odmítli v Sýrii nadále vojensky angažovat. Vichystické jednotky tudíž při boji s Brity a Svobodnými Francouzi zůstaly osamocené.¹⁰⁹ Operace Exporter byla zahájena dne 8. června.¹¹⁰

Dne 24. června 1941 se Čechoslováci přesunuli ze Sídí Hanajš do tábora Tahag v blízkosti Suezského průplavu, aby po krátkém odpočinku pokračovali v cestě přes palestinská města Tulkarm, Afula a Tiberias kolem Galilejského jezera až na syrské území.¹¹¹ Tato oblast Středního východu byla silně zamořena malárií, o čemž informovaly mimo jiné i výstražné tabule na hranicích, které vyzývaly k používání ochranných sítí. Zdravotní stav mužstva byl oslabován rostoucím počtem žaludečních katarů, kožních

---

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 104.

¹⁰⁷ MELÍŠEK, s. 120–121.

¹⁰⁸ BUTLER, *Volume II.*, s. 201.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 324.

¹¹⁰ MELÍŠEK, s. 121.

¹¹¹ HNĚLIČKA, Stanislav, ŠEBELKA, Jan, *Byl jsem tobruckou krysou. Vzpomínky válečného veterána*, Liberec 2014, s. 39.

onemocnění, průjmů i samotné malárie. Zhruba měsíc po příchodu pěšího praporu do Sýrie a Libanonu bylo na lůžku upoutáno přes 80 Čechoslováků.¹¹² Tento počet by byl pravděpodobně ještě vyšší, pokud by už druhý den pobytu v této oblasti, tj. 2. července nevydal šéflékař praporu příslušné předpisy. Ty ukládaly nejen používat výše uvedené ochranné sítě proti moskytům, ale po západu slunce bylo vojákům uloženo nosit také rukavice, dlouhé kalhoty, košile s dlouhými rukávy a svetry. Nekryté části obličeje se musely natírat speciální masť.¹¹³

Prvním místem bojového určení byl prostor v palestinsko-syrsko-libanonském pohraničí západně od osady Banjás, který měli Klapáلكovi vojáci hájit před nepřítelem. Části 1. roty bylo určeno zajišťovat ochranu velitelství 23. pěší brigády, nacházející se tehdy v Metulle. Hlavní obranná pozice 1. roty se pak nacházela na hřebenu vyvýšeniny zvané Beehive, Čechoslováky přezdíváné „Včelín“. Zde byli ohrožováni vichystickými Francouzi se zázemím ve vesnici Ibeles Saki, z níž uskutečňovali dělostřeleckou, minometnou a kulometnou palbu.¹¹⁴ Šlo především o příslušníky Cizinecké legie, v níž bojovali i Čechoslováci.¹¹⁵ Pro řadu z nich znamenalo nasazení proti krajanům nejtragičtější moment v jejich bojovém životě. Po skončení střetů přešli mnozí z nich do Klapáلكových řad.¹¹⁶ K nastolení takových předpokladů ovšem vedla ještě poněkud komplikovaná cesta. Dne 6. července 1941 přišel československý pěší prapor o prvního vojáka. Stalo se tak během protivníkovy dělostřeleckého přepadu, kdy granáty Cizinecké legie zasáhly muniční sklad a zabily vojína Jiřího Haase z Brna. Haasovy ostatky byly převezeny do Palestiny a uloženy na židovském hřbitově v kibucu Dan. Židovští osadníci na jeho náhrobek vytesali kříž, jelikož byl evangelického vyznání.¹¹⁷

Kvůli přetrvávající silné dělostřelecké palbě protivníka provedl podplukovník Klapálek průzkum směrem do hor Džabal Chús. Průzkumná hlídka v síle dvou čet tímto dosáhla libanonského městečka Šibáa, které se nacházelo zhruba deset kilometrů vzdušnou čarou severovýchodně od Banjásu. Doprovod tvořil britský styčný důstojník u pěšího praporu kapitán Michael B. Rowton a dva domorodí průvodci – Drúzové. Hlídka vyrazila ze svého zázemí dne 8. července 1941 v 16:00. Po 25 kilometrech pochodu

---

¹¹² Tamtéž, s. 43–44.

¹¹³ VÚA–VHA, fond Čs. pěší prapor 11 – Východní, karton 7, inventární číslo I/15, Válečný deník III., zápis z 2. 7. 1941.

¹¹⁴ MELÍŠEK, s. 121.

¹¹⁵ VRANSKÝ, Pavel, *Krutá zima v Olchovcích a sladké hrozny v Hermonu*. In: FISCHMANNOVÁ, Judita, ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica (ed.), *Bojovali na všech frontách. Vzpomínky židovských vojáků a odbojářů z druhé světové války*, Praha 2011, s. 165.

¹¹⁶ BERGER, *Naši v poušti*, Praha 2002, s. 10.

¹¹⁷ KULKA, s. 94.

dorazila v noci na hřebeny hor nad Šibou. Dne 9. července přibližně ve 4:00 Čechoslováci městečko obsadili a odzbrojili příslušníky četnické stanice. Ve 20:20 ovšem Cizinecká legie protiútokem obsadila Šibu zpátky, kvůli čemuž se příslušníci Klapáčkova praporu museli stáhnout zpět do Banjásu.¹¹⁸

Dne 10. července 1941, kdy uvedená průzkumná hlídka úspěšně doputovala zpět do svého zázemí, začaly vichystické síly z oblasti jižního Libanonu a Sýrie ustupovat k severu. Změna situace umožnila 4. rotě československého pěšího praporu, aby znovu obsadila Šibu. V dalších dnech se pak prapor rozprostřel na linii Mardž Ujún – Šibáa. Po půlnoci 12. července dostaly všechny spojenecké jednotky v Libanonu a Sýrii rozkaz zastavit postup, neboť velení vichystických vojsk projevilo zájem o uzavření příměří. Jednání o ukončení konfliktu probíhala v palestinském přístavním městě Akka. Příměří vešlo v platnost dne 14. července. Původní francouzské mandátní území tímto přešlo pod britskou správu, která umožnila vojákům a úředníkům věrným Vichy odejít do Francie. Většina z téměř 38 000 mužů toho skutečně využila, poněvadž ke Svobodným Francouzům se připojilo pouze zhruba 6000 osob. Ve stejný den, kdy bylo dosaženo příměří, se Klapáčkův prapor stal na pojednávaném území součástí britských okupačních vojsk.¹¹⁹

Po skončení bojů se československý pěší prapor přemístil do libanonské osady Ámmík, nacházející se přibližně deset kilometrů jihozápadním směrem od Kab Iljás. V tomto prostoru Čechoslováci pokračovali v hlídkové činnosti.¹²⁰ Ta měla zároveň povahu cvičení probíhajícího v horském terénu, v jehož rámci příslušníci praporu mimo jiné zdolali i nejvyšší syrskou horu Hermon s nadmořskou výškou 2813 metrů.¹²¹ Ve dnech 4. a 5. srpna 1941 se pak pěší prapor přesunul přes Baalbek, Homs a Hamá do Idlibu k syrsko-tureckým hranicím. Zde byl nejprve určen jako mobilní záloha 23. pěší brigády, ale již v polovině měsíce převzal strážní a kontrolní službu v pohraniční oblasti.¹²² Slovy pamětníka Valentina Nováka byla svěřená oblast „*větší než Čechy a půl Moravy dohromady*“.¹²³ Velitelství pěšího praporu a rota doprovodných zbraní se nacházely v Aleppu, 2. rota zaujala svá postavení v okolí Idlibu a u řeky Orontes, 3. rota byla umístěna na horním toku řeky Eufrat a 4. rota vykonávala službu v okolí Azázu.

---

¹¹⁸ HRBEK, *Tobrúk*, s. 143.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 144–145.

¹²⁰ SOMMR, s. 55.

¹²¹ VÚA–VHA, *Válečný deník III.*, zápis z 27. 7. 1941.

¹²² HRBEK, *Tobrúk*, s. 145.

¹²³ NOVÁK, s. 10.

Odloučená 1. rota byla nejprve umístěna ve vzdálené Palmyře, později se přesunula do Aleppa a nakonec střežila železniční trať u tureckých hranic. Strážní služba byla pro vojáky monotónní a značně vzdálená původním představám o boji proti nacismu. Podstatné změny se snažilo dosáhnout exilové ministerstvo obrany v Londýně, které prostřednictvím generála Mézla odeslalo britskému vrchnímu velení v Káhiře žádost o přesun československého pěšího praporu do Velké Británie. Dne 2. září odpověděl generál Auchinleck na tuto žádost zamítavě s odůvodněním, že není dostatek lodního prostoru na přesun. Odjezd Čechoslováků si nepřál i s poukazem na obtíže s hledáním náhrady „za tuto velmi hodnotnou jednotku“.¹²⁴

Dne 20. září 1941 opustila základnu pěšího praporu v Aleppu skupina 24 poddůstojníků a vojáků, kteří zde ukradli třítunový nákladní automobil, naložili dostatečné zásoby a vydali se na cestu pouští s cílem dostat se do sovětské zóny v severním Íránu.¹²⁵ Jejich pohnutkou bylo bojovat proti nepříteli aktivním způsobem na východní frontě. Sovětské orgány v Íránu tomu ovšem zamezily.¹²⁶ Dezertéři pak byli po několik měsíců internováni v kasárnách v Tabrízu. Rodákům z Podkarpatské Rusi byl vstup do Rudé armády nakonec povolen, zbylých 18 mužů však bylo vydáno zpět k pěšímu praporu, kde byl nad nimi v březnu 1942 vykonán polní soud. Vyměřené tresty byly v maximální výši 12 měsíců, ale krátce nato jim prezident Beneš udělil milost.¹²⁷

Na začátku října 1941 byly podniknuty kroky vedoucí k ukončení československé služby v syrsko-tureckém pohraničí, kterou měla převzít australská 18. pěší brigáda, evakuovaná z Tobruku. Od britské 23. pěší brigády se Čechoslováci oddělili, neboť ta byla nově určena pro strážní službu na Kypru,¹²⁸ kdežto Klapálkovi vojáci se brzy měli vydat zcela jiným směrem. Australané převzali v Aleppu velení dne 6. října za současného odjezdu britské jednotky. Aleppo rovněž opustil předvoj československého praporu.¹²⁹ Dne 9. října již probíhaly přípravy na přesun zahraničních odbojářů v plném proudu. Na rozkaz velitele pěšího praporu bylo mužstvo zbaveno tropických přileb, stanů, moskytových sítí i veškerého zbrojního materiálu. Výjimkou byla jedna puška s 50 náboji, respektive jedna pistole s 12 náboji na muže. Odevzdána byla i všechna motorová vozidla, veškerý spojovací, zákopnický, zdravotní a kuchyňský materiál, jakož

---

¹²⁴ HRBEK, *Tobrúk*, s. 145.

¹²⁵ EMMERT, *Československý zahraniční odboj*, s. 85.

¹²⁶ VRANSKÝ, s. 166.

¹²⁷ EMMERT, *Československý zahraniční odboj*, s. 85.

¹²⁸ MELÍŠEK, s. 136.

¹²⁹ JAKL, Tomáš, *Československý 11. pěší prapor – východní v britské armádě. Květen až říjen 1941*. In: *Historie a vojenství* 53, 2004, 1, s. 48.

i mapy zdejšího území. S odložením starého vybavení měli vojáci zanedlouho obdržet teplé soukenné stejnokroje, tzv. „battle-dressy“, odpovídající klimatickým podmínkám v novém místě určení. Dne 14. října se pěší prapor shromáždil na nádraží v Aleppu, odkud mužstvo putovalo vlakem do Rajáku, kam dorazilo příštího rána. Zde příslušníci praporu odpochovali na shromaždiště, kde nastoupili do automobilů a pokračovali ve směru na Bejrút až do transportního tábora az-Zíb u palestinské Haify. Na tomto místě se setkal generál Mézl s Klapálkovou jednotkou, aby z pozice vedoucího Československé vojenské mise na Středním východě pronesl řeč. Během ní vyslovil přesvědčení, že prapor bude dělat čest svému dobrému jménu u nadále. Také připomněl prvního padlého a vzpomněl hrdinnost týraných a popravených vlastenců na domácí půdě. Mézl rovněž oficiálně oznámil, že prapor odjíždí do Egypta s konečným místem určení v libyjském Tobruku. Upozornil, že nyní budou vojáci stát čelem proti „odvěkému nepříteli“, proto je vyzval, aby „konali tvrdě svou povinnost“.¹³⁰ K nové válečné destinaci pěšího praporu se Klapálek vyjádřil mimo jiné těmito slovy: „*Libye byla pro naše lidi požehnání. Konečně jsme se přestali krčit, konečně jsme přestali před někým ustupovat. Krčili jsme se za Rakouska, krčili jsme se před Hitlerem. Tady jsme už mohli zvednout hlavu. [...]*“¹³¹

3.4 Přesun do Tobruku

V obklíčeném Tobruku vykonávaly australské jednotky svou službu již mnoho měsíců, přičemž po jarních střetech zde nedošlo k žádným významnějším bitvám. Po stabilizaci situace podnikali Australané se střídavou mírou úspěchu především noční výpady na vybraná místa obranného perimetru. Rovněž čelili častým leteckým útokům, které jim však nepůsobily vážnější škody.¹³² Udržení Tobruku se tedy víceméně neslo v duchu rutinního způsobu života. V létě 1941 bylo shledáno za nutné zdejší 9. divizi vystřídat a nahradit ji čerstvými jednotkami.¹³³ O to se zasazovala především australská vláda. Generál Auchinleck její návrhy vyslyšel, proto byl vypracován plán na odsun divize po moři za bezměsíčných nocí v období srpna, září a října. Denní akce tohoto charakteru by s ohledem na letecké útoky byly příliš riskantní. Jako první opustila Tobruk australská 18. pěší brigáda a indická 18. jezdecká brigáda.¹³⁴ To byl začátek série operací známých

---

¹³⁰ VÚA–VHA, fond Čs. pěší prapor 11 – Východní, karton 7, inventární číslo I/17, Válečný deník V., zápis z 9. 10., 14. 10. a 16. 10. 1941.

¹³¹ HRABICA, HRABICA, *Zapomenutý generál*, s. 135.

¹³² BUTLER, James R. M. (ed.), *The Mediterranean and Middle East. Volume III. British Fortunes reach their Lowest Ebb (September 1941 to September 1942)*, Uckfield 2004, s. 22.

¹³³ LATIMER, s. 92.

¹³⁴ BUTLER, *Volume III.*, s. 23.

jako Melasa, Supercharge a Cultivate. Lodě měly na vyložení nových lidských posil a materiálu pouze 30 minut, aby se stihly od Tobruku dostatečně vzdálit ještě před rozedněním.¹³⁵ K přesunům bylo využíváno především rychlých torpédoborců, které se musely v přístavu vyhýbat zničeným lodím a bójím, jež označovaly přibližnou polohu min shazovaných z letadel. Pomalejší lodě vezoucí vodu, palivo a motorová vozidla musely v přístavu zakotvit přes den a maskovat se jako vraky.¹³⁶ Operace Cultivate, během níž bylo přepraveno do Tobruku 6535 vojáků a evakuováno 5992 vojáků plus 744 raněných, probíhala od 12. do 25. října. Právě v jejím rámci se Československý pěší prapor 11 – Východní přesunul na pobřeží Libye. Jako první připlula do Tobruku skupina ubytovatelů pod vedením majora Karla Střelky, který byl zástupcem velitele pěšího praporu. Skupina zde následně přichystala zázemí pro příjezd celé jednotky.¹³⁷ Během rozsáhlé výměny spojeneckých vojáků se z obklíčení nestihli dostat vojáci australského 2./13. praporu a dvě roty australského 2./15. praporu,¹³⁸ kteří společně s několika muži z velitelství 9. divize byli jedinými bojovníky, kteří se v Tobruku nacházeli od začátku až do samého konce 244 dnů trvajících obléhání.¹³⁹

Před přesunem Klapálkova praporu do Tobruku vyfasovali Čechoslováci ještě v palestinském táboře az-Zíb kromě již výše zmíněných „battle-dressů“ také ostatní příslušné doplňky, ocelové přilby a plynové masky nevyjímaje. Přesun z tohoto místa byl zahájen dne 16. října 1941, když k Suezskému průplavu odjely nejprve rota doprovodných zbraní a 3. rota, následované o den později zbytkem praporu.¹⁴⁰ Cesta vlakem vedla přes města Haifa, Lydda, Gaza a al-Kantara. Zde vojáci přepluli Suezský kanál a vstoupili na africkou půdu, aby mohli opět po železnici pokračovat v cestě přes města Ismáílíja, Zagazig, Tanta a Damanhur s konečnou zastávkou v táboře al-Amíríja u egyptské Alexandrie. Čechoslováci sem dorazili dne 17., respektive 19. října, kdy přicestovala druhá část vojenské jednotky.¹⁴¹ Zde se k ní připojily čerstvé posily mužů vycvičených v Agami. Již 21. října odjeli příslušníci Klapálkova praporu do alexandrijského přístavu, kde započal poslední úsek jejich cesty, tentokrát po moři. 321 příslušníků praporu nastoupilo na australský torpédoborec Napier a 313 mužů na

---

¹³⁵ LATIMER, s. 92–93.

¹³⁶ IRELAND, Bernard, *Válka ve Středomoří 1940–1943*, s. 59.

¹³⁷ MELÍŠEK, s. 140.

¹³⁸ Označení „2./13. prapor“ apod. znamená „druhý 13. prapor“. Na památku australských jednotek z první světové války tak byla označena všechna vojska, která nesla pořadová čísla jednotek účastnicích se konfliktu z let 1914–1918. HRBEK, *Tobrúk*, s. 26.

¹³⁹ MAREK, *Tobrucký deník*, s. 13.

¹⁴⁰ FIRT, s. 127.

¹⁴¹ VÚA–VHA, *Válečný deník V.*, zápis z 17. 10., 18. 10. a 19. 10. 1941.

britský torpédoborec *Hasty*,¹⁴² které je odvezly do Libye.¹⁴³ Samotný velitel pěšího praporu byl součástí posádky prvně uvedené lodě, která přistála u tobruckého přístaviště číslo 4, zatímco druhý torpédoborec zakotvil u improvizovaného přístaviště *Serenitas*. Důvod rozdílného místa výsadku spočíval ve snaze zajistit co nejrychlejší vyloďení nově příchozích vojáků a nalodění těch stahovaných.¹⁴⁴

Při cestě do Libye, která započala dne 21. října 1941 v 5:30, byl konvoj celkem čtyř spojeneckých plavidel doprovázen hlídkujícím letounem, který se po půl hodině vrátil do Alexandrie, aby byl vystřídán dalším letadlem dorazivším pravděpodobně ze základny v Sídí Hanajš. Mužstvo se na torpédoborcích tísnilo, přičemž za účelem úspory místa sedělo na svých zavazadlech. Vojáci se během cesty promočili, jelikož vysoké vlny rozbouřeného moře se opakovaně přelávaly přes palubu. Některá zavazadla byla dokonce spláchnuta do vody. Většina příslušníků praporu trpěla během plavby nevolnostmi, kvůli čemuž si mnohdy neodebrali ani teplý čaj ke konzumaci.¹⁴⁵ Klapálek ve svých vzpomínkách uvádí, že ještě před vyplutím na otevřené moře mužstvo bez problémů posnídalo. Na obědě byla však již polovina míst volná a u večere se podplukovník setkal pouze s československým styčným důstojníkem u britského velení.¹⁴⁶ Z vojenského hlediska nicméně cesta probíhala bez vážnějších problémů. Na konvoj byl učiněn pouze jeden nepřátelský nálet, při němž byly shozeny čtyři bomby, jež dopadly zhruba v kilometrové vzdálenosti. Bylo nařízeno plout bez jakéhokoliv osvětlení, kvůli čemuž platil i zákaz kouření.¹⁴⁷

V době, kdy dosáhl konvoj blízkosti Tobruku, čelil přístav jednomu z mnohých nepřátelských náletů. Tobruk zachvátil na několika místech požár, proto nebylo možné ihned začít s výsadkem mužstva a materiálu. Lodě tak kotvily na širém moři až do uhašení plamenů.¹⁴⁸ Výstup příslušníků praporu z torpédoborců započal dne 21. října 1941 přibližně ve 23:30 za naprostého zatemnění.¹⁴⁹ Vojáci před vstupem na souš nejprve

---

¹⁴² Česká literatura, čerpající z válečných deníků, v mnoha případech tvrdí, že přesun čs. praporu proběhl na torpédoborcích *Napier* a *Healthy*. Historik Jaroslav Hrbek ovšem uvádí, že se o přesun postaraly torpédoborce *Napier* a *Hasty*. Odvolává se při tom na dokumenty britské admirality a zahraniční zdroje literatury, z nichž vyplývá, že plavidlo jménem *Healthy* neexistovalo. Mylný název *Healthy* mohl vzniknout zkomolením slova *Hasty*.

¹⁴³ HRBEK, *Tobrúk*, s. 157.

¹⁴⁴ HRBEK, Jaroslav, *Operace Cultivate. Přeprava II. čs. praporu do Tobruku*. In: *Historie a vojenství* 41, 1992, 5, s. 143–144.

¹⁴⁵ VÚA–VHA, *Válečný deník V.*, zápis z 21. 10. 1941.

¹⁴⁶ HRABICA, HRABICA, *Muž, který velel*, s. 104.

¹⁴⁷ VÚA–VHA, *Válečný deník V.*, zápis z 21. 10. 1941.

¹⁴⁸ SOMMR, s. 58.

¹⁴⁹ DENÍK, zápis z 21. 10. 1941

sestoupili na provizorní lávky natažené přes vraky potopených plavidel. S přesunem jim pomáhali zkušení příslušníci australských jednotek.¹⁵⁰ Čechoslováci se po vstupu na pevninu shromáždili v prostoru, kde byli naloženi do automobilů, které je přemístily do vykázaného postavení.¹⁵¹ Tím byla italská pevnost Airente, kde se Klapáčkovi vojáci uchýlili do útrob jednoduchých krytů zapuštěných do země a opatřených improvizovanou střechou v podobě vlnitého plechu. Zde se uložili ke spánku.¹⁵²

---

¹⁵⁰ SOMMR, s. 58.

¹⁵¹ VÚA–VHA, Válečný deník V., zápis z 21. 10. 1941.

¹⁵² FIRT, s. 131.

4 Čechoslováci v Tobruku

4.1 Situace na konci října

Příjezdem do Tobruku se Československý pěší prapor 11 – Východní stal nedílnou součástí tamního obranného perimetru, který se již přes šest měsíců nacházel v nepřátelském obklíčení. Tobruk s přilehlým okolím byl na severovýchodě chráněn pobřežím v délce zhruba 30 kilometrů, zatímco na souši byl vybudován systém obranných zařízení tvořících nepravidelný půlkruh, jehož vnější obvod činil přibližně 55 kilometrů. Betonové kryty, vybudované původně italskými staviteli, byly od sebe vzdáleny zhruba 800 metrů. Jejich kapacita naskýtala prostor pro šest až třicet vojáků. Některé opěrné body byly mezi sebou propojeny zákopy, přičemž součástí tohoto systému byly i dělostřelecké baterie, kulometná hnízda, ostnaté dráty a minová pole. Přírozenou překážku v rámci obranných linií tvořil též skalnatý terén, jehož potenciálu se spojenecké jednotky snažily využívat.¹⁵³ V řadě obranných postavení byla tma i ve dne, proto si v takových případech museli vojáci svítit improvizovanými lampami zhotovenými z plechovek od konzerv. Jejich knoty nasáklé olejem při svém hoření produkovaly hustý dým, který svými sazemi silně znečišťoval příslušníky pevnůstek a způsoboval jim dýchací obtíže. Občas museli vojáci vyběhnout ven, aby předešli udušení.¹⁵⁴ K jejich diskomfortu přispívaly mimo jiné výkyvy počasí, a to například v podobě silných dešťů, které umocňovaly syrový chlad a vlhko držící se zejména v přírodních krytech.¹⁵⁵ V Tobruku v tomto období panovaly značné rozdíly mezi denními a nočními teplotami, jež se blížily k nule. Právě proto převažovaly ve výstroji vojáků již uvedené soukenné „battle-dressy“. Dále byly používány dlouhé kabáty či kožené vesty.¹⁵⁶

Přírodní kryty mohly mít podobu přirozené jeskyně i umělého zákopu vytesaného ve skále. Obranná postavení sestávala také z děr zahloubených do země, krytých betonovým stropem a zamaskovaných pískem a kamením, díky čemuž splývala s okolním terénem. Do pevnůstky se v tomto případě lezlo otvorem ve stropě. Kulomet byl při potřebných situacích vynášen z nitra krytu na jeho „střechu“, kolem níž byla vystavěna kamenná zídka, obložená pytli s pískem. Výhoda tohoto typu obranného postavení spočívala ve větším a snáze větratelném obývacím prostoru. Nevýhodou naproti tomu

---

¹⁵³ MAREK, *Příběhy starých battledressů. Zapomenuté příběhy o statečnosti českých vojáků*, Cheb 2001, s. 28.

¹⁵⁴ HNĚLIČKA, s. 55.

¹⁵⁵ KLAPÁLEK, Karel, *Ozvěny bojů*, Praha 1987, s. 90.

¹⁵⁶ MAREK, *Tobrucký deník*, s. 92.

byla jeho zranitelnost vůči následkům výše uvedených silných dešťů, kterým Čechoslováci čelili společně s vojáky ostatních národností během zimního období.¹⁵⁷ Popsané opěrné body tvořily jednak vnější obranný perimetr, jemuž se přezdívalo „červená linie“, před níž se nacházela tzv. „země nikoho“. V blízkosti tobruckého přístavu se pak ještě nacházela tzv. „modrá linie“. Ta byla druhým, záchytným pásmem, vybaveným podobnými obrannými zařízeními, jimiž disponovaly přední obranné řady.¹⁵⁸

Dne 22. října 1941 si příslušníci Klapálkova praporu začali po svém probuzení zvykat na nové prostředí a poznávat základní problémy vyplývající z pobytu na tomto obklíčeném místě. Jedním z nich bylo obtížné shánění vody, která navíc měla silně slanou chuť, poněvadž byla odebíraná z moře a její destilace nebyla důsledná.¹⁵⁹ Již během prvních hodin Čechoslováci navázali přátelství s australskými vojáky, s nimiž na první snídani směňovali například cigarety za jídlo.¹⁶⁰ V této době hájilo Tobruk 14 britských, indických, australských a polských pěších praporů. Tyto jednotky posilovala britská 32. tanková brigáda disponující 90 tanky, silné dělostřelectvo a některé další pomocné jednotky. Obránci Tobruku spadali pod velení britské 70. divize, v jejímž čele stál bývalý reprezentant Skotska v rugby generál Ronald M. Scobie.¹⁶¹ Československý pěší prapor byl přidělen k polské jednotce nazývající se Samostatná brigáda karpatských střelců (Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich). Její členové odešli po porážce Polska balkánskou trasou na Střední východ s úmyslem odcestovat do Francie. Po jejím pádu zde ovšem uvízli obdobně jako příslušníci Klapálkovy jednotky. Polská brigáda měla v roce 1941 zhruba 5000 mužů,¹⁶² kteří v čele s generálem Stanislawem Kopańskim přibyli do Tobruku v druhé polovině srpna.¹⁶³

Brzy po snídani se konalo shromáždění velitelů rot, kde zástupce velitele pěšího praporu podplukovník¹⁶⁴ Střelka podal zprávy o budoucím úkolu vojáků, jejichž část se měla do dvou dnů přesunout do obranného postavení v prvním sledu. Po skončení shromáždění odjel Střelka společně s podplukovníkem Klapálkem na přidělené místo určení v první obranné linii. Na obhlídce se Klapálek nechal informovat od důstojníků ubytovacího oddílu o charakteru vlastních i nepřátelských pozic. Poté se odebral na

---

¹⁵⁷ Klapálek, s. 90.

¹⁵⁸ Marek, *Příběhy*, s. 28.

¹⁵⁹ VÚA–VHA, *Válečný deník V.*, zápis z 22. 10. 1941.

¹⁶⁰ *Tobruk. Napsali muži první linie*, Londýn 1942, s. 21.

¹⁶¹ Marek, *Tobrucký deník*, s. 16.

¹⁶² Brod, *Vznik a boje*, s. 758.

¹⁶³ Brod, *Tobrucké krysy*, s. 122.

¹⁶⁴ V této době měl Karel Střelka již hodnost podplukovníka. Tamtéž, s. 218.

velitelství britského praporu Durham Light Infantry, od něhož měli Čechoslováci přebrat svěřený úsek. Klapálek byl poučen i o dalších nezbytných aspektech nadcházející bojové činnosti svého útvaru.¹⁶⁵ Další vystřídanou jednotkou v této části perimetru měla být část polského hulánského pluku. Výměna vojáků měla být dokončena do 31. října 1941.¹⁶⁶ Již dne 24. října ve 23:45 převzal velitel československého praporu zodpovědnost nad celým přiděleným úsekem. Následujícího večera započala činnost průzkumných hlídek v předpolí.¹⁶⁷

Obranná pozice Čechoslováků se nacházela v západní části perimetru podél silnice spojující Tobruk a Dernu. Jejich pravým sousedem byl na severu zpočátku australský 2./13. prapor, později karpatský hulánský pluk. Levý soused na jihu sestával z 3. praporu karpatských střelců. Klapáلكovi muži hájili postavení v délce zhruba 5,7 kilometrů, která byla v první linii tvořena 13 skalními a betonovými pevnostkami.¹⁶⁸ Tyto objekty byly od pravého křídla očíslovány takto: S 31/5, S 31/4, S 29/4, S 29/3, S 27, S 25, S 23, S 16, S 21, S 19, S 14, S 17 a S 15.¹⁶⁹ Jak už bylo sděleno výše, vzdálenost mezi pevnostkami činila přibližně 800 metrů. „Blue Line“, druhé obranné pásmo se od toho prvního nacházelo ve vzdálenosti přibližně tří kilometrů. V jeho prostoru bylo umístěno velitelství praporu a postavení záložní 1. roty. V týlu měla zázemí také rota doprovodných zbraní i další sekce jednotky.¹⁷⁰ Nejjihnější úsek prvního obranného pásma měla na starost 2. rota, která byla v polovině listopadu 1941 vystřídána 1. rotou.¹⁷¹ Úkolem 3. roty bylo zajištění pozic po obou stranách silnice, jejíž hájení patřilo k nejdůležitějším úkolům praporu.¹⁷² Tato cesta byla součástí strategické komunikace Via Balbia, vybudované Italy podél celého libyjského pobřeží.¹⁷³ Právě v důsledku jejího přerušení musely síly Osy v okolí Tobruku vybudovat tzv. Ringstrasse (Okružní cestu), o níž byla zmínka v předešlé kapitole. Na severním křídle tobruckého perimetru plnila svůj úkol 4. rota. Západní úsek tobrucké pevnosti byl považován za nejobtížněji hájitelný, jelikož vzdálenost mezi spojeneckými a nepřátelskými pozicemi zde činila pouhých 80 až 800 metrů, zatímco na jižním a východním perimetru byla „země nikoho“ široká

¹⁶⁵ VÚA–VHA, Válečný deník V., zápis z 22. 10. 1941.

¹⁶⁶ BROD, *Vznik a boje*, s. 759.

¹⁶⁷ MAREK, Jindřich, *Průzkumná činnost československých vojáků v obleženém Tobruku (říjen–prosinec 1941)*. In: *Historie a vojenství* 56, 2007, 1, s. 45.

¹⁶⁸ HRBEK, *Tobrúk*, s. 197.

¹⁶⁹ FIRT, s. 137.

¹⁷⁰ HRBEK, *Tobrúk*, s. 197.

¹⁷¹ MAREK, *Tobrucký deník*, s. 84.

¹⁷² MAREK, *Příběhy*, s. 28.

¹⁷³ POLACH, Jaroslav G., *Na pozorovatelně číslo 19*. In: DUBEN, Vojtěch N. (ed.), *Na všech frontách. Čechoslováci ve II. světové válce*, Praha 2001, s. 121.

dva až šest kilometrů. Nejexponovanějším místem československé obranné linie byla pevnůstka „Honza“ s oficiálním označením S 19, nacházející se u silnice. Pro její posádku bylo velmi nebezpečné se do ní dostat, jelikož poslední, přibližně 50metrový úsek přístupové cesty k pevnůstce vedl po holé planině. Protivník byl do tohoto úseku dobře zastřílen, proto musela posádka „Honzy“ tento úsek zdolávat během.¹⁷⁴

Významnými postavami československého pěšího praporu byli kromě jeho velitele a zástupce velitele rovněž pobočníci kapitán Alois Hak a poručík Jindřich Karpeles, dále styčný důstojník Eduard de Lorme (Lobkowitz) a velitelé 1. až 4. roty, v jejichž čele stáli štábní kapitán František Zástěra, kapitán Jan Svoboda, štábní kapitán Josef Borský a kapitán Jan Podhajský. Rota doprovodných zbraní spadala pod velení majora Bohumíra Koblihy, četou Bren Carrierů vedl nadporučík Jaromír Daněk a dílenskou četou nadporučík Emil Grünhut. V rámci praporu mimo to působilo ještě dalších pět samostatných čet.¹⁷⁵ Českoslovenští vojáci měli v počátcích svého bojového nasazení v Tobruku k dispozici 551 pušek, 84 těžkých a lehkých kulometů vzoru Bren, Vickers, Lewis, Hotchkiss, Schwarzlose, Breda, Fiat a další. Jejich výzbroj dále doplňovalo 34 samopalů Thompson, 27 granátometů a minometů ráže 50, respektive 76 milimetrů a 30 protitankových pušek. Bren Carrierů měl pěší prapor k dispozici šest, další typy vozidel čítaly 44 kusů.¹⁷⁶

Tobruk byl obklíčen čtyřmi italskými a jednou německou divizí. Proti československému obrannému úseku se nacházely části italských divizí Brescia a Trento, jež byly zesíleny německými oddíly. Protivníkovy síly se opíraly o několik výšin. Jednalo se především o dvojitý pahorek přezdívaný „Twin Pimples“, nacházející se na severním okraji linie. Dalšími terénními útvary v ruku nepřítele byly tzv. „White Rock“ a „White Knoll“, ležící v jižnější části úseku. Ještě dále na jih se nacházel nejvyšší bod v kraji, pahorek Rás al-Mudawwar, který byl původně součástí spojeneckých pozic. V bojích uplynulých měsíců se ovšem tohoto místa zmocnily síly Osy, čímž byl protivník schopen účinněji ohrožovat tobrucký perimetr svým dělostřelectvem a kulomety.¹⁷⁷ Dalším významným prvkem v krajině obsazené Italy byla kóta 69.¹⁷⁸

Před pozicemi československého obranného úseku se v pouštním vyschlém korytu řeky, tzv. vádí nacházela čerpadla rozvádějící vodu do potrubí, které napájelo

---

¹⁷⁴ MAREK, *Příběhy*, s. 28–30.

¹⁷⁵ EMMERT, *Československý zahraniční odboj*, s. 87.

¹⁷⁶ HRBEK, *Tobruk*, s. 197–198.

¹⁷⁷ MAREK, *Příběhy*, s. 28.

¹⁷⁸ EMMERT, *Češi u Tobruku*, s. 28.

vojáky ve spojeneckých i nepřátelských řadách. Prostor okolo čerpadel byl zadrátován a zaminován, v rámci údržby k nim však měli přístup britští strojníci. Ti nikterak nebránili tomu, aby voda proudila i k jednotkám Osy. Všichni zainteresovaní si totiž uvědomovali, že pokud by protivníkovi zastavili její dodávky, záhy by na čerpadla podnikl útok. Tím by o cennou tekutinu přišli i Spojenci.¹⁷⁹ Vojáci dostávali zhruba čtyři a půl litru vody na den. Toto množství jim muselo vystačit na pití, mytí, holení, praní i vaření. Jejich častým pokrmem byly suchary a hovězí maso v konzervách, vůči němuž si muži postupně vypěstovali odpor. Jedinou zásobovací linií zůstávala cesta po moři, po níž vozily lodě do Tobruku pouze omezené druhy potravin.¹⁸⁰

Čechoslováci si brzy osvojili přezdívku „tobrucké krysy“, kterou původně vymyslel britský kolaborant William Joyce, přezdívaný „lord Haw-Haw“. Joyce v německém rozhlase již dříve na adresu australských vojáků opakovaně prohlašoval: „*Vylezte, krysy, ze svých děr, dřív, než vás utopí. Zanechte marného boje, krysy, a vylezte ven se zdviženýma rukama!*“ Toto označení přijali Australané hrdě za své, čímž se postupně rozšířilo i mezi ostatní jednotky.¹⁸¹ Další zajímavostí, spojenou s Australany, je svědectví od jednoho z jejich zpravodajských důstojníků, jenž informoval Čechoslováky o výkopu nevybuchlé letecké bomby, která byla do předepsané váhy naplněna cementem. V jejích útrobách byl nalezen lístek s českým textem: „*Více pro vás udělati nemůžeme!*“ Dle tvrzení válečného deníku pěšího praporu pochází od Australanů rovněž svědectví o nábojích německých dalekonosných děl, které údajně z více než 50 procent nevybuchovaly, přičemž byly vyrobeny v plzeňských „Skoda Works“.¹⁸²

Již od prvních dnů pobytu v Tobruku dostávali vojáci tabletky vitamínu C. Zástupce velitele pěšího praporu podplukovník Střelka nařídil, že má být dbáno na jejich užívání. Kromě řady jiných záležitostí v tomto období také nakázal, aby vojáci používali motorová vozidla pouze v nejnaléhavějších případech, jelikož dotace pohonných hmot pro celý prapor byla velmi malá. Pokud jde o ztráty ve vozovém parku, jednou z prvních událostí v tomto kontextu bylo najetí proviantního vozu na minu ve velmi časných ranních hodinách dne 25. října 1941. Exploze zranila dva Čechoslováky. Jen o několik hodin dříve došlo k podobné nehodě na jiném místě, v důsledku čehož byl zraněn jeden příslušník pěšího praporu. Automobily sehrávaly v zásobování jednotky klíčovou úlohu,

---

¹⁷⁹ KLAPÁLEK, s. 92.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 93–94.

¹⁸¹ ČEJKA, s. 328.

¹⁸² VÚA–VHA, Válečný deník V., zápis z 22. 10. 1941.

jejich průjezd minovými poli však obnášel značné riziko. Zaparkovaná vozidla se stávala také cílem vzdušných náletů. Za účelem jejich ochrany Střelka nařídil, aby řidiči po ukončení nařízených jízd parkovali vždy na stejných stanovištích. Díky této taktice neměl nepřítel z leteckého fotografického průzkumu poznat, zda jsou automobily provozuschopné či nepojízdné. Tím se měla protivníková útočná iniciativa snížit.¹⁸³

Koncem října 1941 kladl velitel pěšího praporu důraz na důkladné poznání přiděleného úseku v první obranné linii a požadoval co největší zapojení vojáků do průzkumných hlídek v předpolí. Tento požadavek se netýkal sběračů raněných a jiného mužstva zdravotní služby, kteří se neměli účastnit služeb souvisejících s bojovou činností. Tou byla myšlena především služba pozorovací, strážní, naslouchací, pátrací apod. Podplukovník Klapálek rovněž nařídil zlepšit opevnění přidělené linie. K naplnění tohoto požadavku přispěli polští ženisté, kteří se s československými kolegy postarali o prohloubení minových polí v prostoru silnice na Dernu a mezi některými pevnůstkami. Součástí opevňovacích prací byla rovněž noční výstavba klamných stanovišť, na něž zahájilo nepřátelské dělostřelectvo za denního světla 28. října palbu. Pro představu lze uvést, že zatímco do klamných stanovišť dopadlo toho dne zhruba 34 dělových granátů a osm z nich bylo vystřeleno na pevnůstku S 15, při odpoledním, hodinu a půl trvajícím ostřelování dopadlo do různých pozic československého praporu dohromady bezmála 200 dělostřeleckých granátů a téměř 90 minometných střel. Nepřátelská palba měla za následek tři lehce raněné Čechoslováky.¹⁸⁴ Ostřelování silami Osy bylo na denním pořádku a stalo se v zásadě rutinní záležitostí. Do rajónu pěšího praporu týdně dopadalo až 2400 střel obou zmíněných typů.¹⁸⁵ Prvním padlým příslušníkem Klapálkova praporu v Tobruku byl voják Leo Gutfreund. Zabit byl dne 30. října v 9:00 střepinou nepřátelské miny, když vykonával službu pozorovatele. Tento voják židovského vyznání byl jedním z těch, kteří se do řad vojenské jednotky připojili teprve v nedávné době.¹⁸⁶

Pokud jde o věkové rozpětí vojáků, nejstarším příslušníkem československého pěšího praporu v Tobruku byl voják Matěj Foubík, narozený roku 1881. Pobyt v Tobruku zdárně přečkal, konce války se však nedožil. Zemřel roku 1944 ve věku 63 let v Londýně. Nejmladším členem jednotky byl voják František Starý, narozený v červnu roku 1924. Pro to, aby se stal členem útvaru, musel zapřít svůj skutečný věk, který v době jeho

---

¹⁸³ VÚA–VHA, Válečný deník V., zápis z 23. 10. a 24. 10. 1941.

¹⁸⁴ VÚA–VHA, Válečný deník V., zápis z 26. 10., 27. 10. a 28. 10. 1941.

¹⁸⁵ MAREK, *Příběhy*, s. 29.

¹⁸⁶ VÚA–VHA, Válečný deník V., zápis z 30. 10. 1941.

příchodu na Střední východ činil pouhých 16 let. V Tobruku projevoval statečnost až na hranu rizika, díky čemuž se skvěle osvědčil jako člen nočních hlídek. Zároveň se vždy hlásil do úkolů obnášejících nebezpečné situace. Podplukovník Klapálek mu za to udělil písemnou pochvalu za statečnost před nepřítelem. Dalšími vzornými jedinci z nejmladší skupiny vojáků byli vojín Zdeněk Kudla, narozený v březnu roku 1924, a 19letý Jaromír Vojta.¹⁸⁷

Údaje z počátku ledna 1942 uvádějí, že prapor čítal 43 důstojníků a 754 členů mužstva. Z tohoto počtu pocházelo 286 osob z Čech, z Moravy a Slezska přišlo 320 osob. Slovensko bylo zastoupeno 158 příslušníky, zatímco z Podkarpatské Rusi se k praporu připojilo 13 jedinců. Zbývajících 20 vojáků mělo cizí státní příslušnost (13 Čechů z Volyně, čtyři Rusové a tři Jugoslávci). Co se týče původní profese Klapálkových vojáků, nejpočetnější skupinu tvořili soukromí úředníci, obchodníci a studenti. V hojném počtu byli dále zastoupeni strojní a stavební zámečníci, dělníci, šoféři a mechanici. 22 osob bylo vojáky z povolání. Členy praporu byli také například krejčí, právníci, učitelé, číšníci a hostinští, pekaři, holiči apod. V nejmenší míře byli zastoupeni například lékaři, cukráři, chemici, redaktoři a fotografové.¹⁸⁸

4.2 Listopadové události

Podzim roku 1941 přinesl na straně Spojenců zlepšení materiální situace. Britové na Středním východě, potažmo na severoafrickém válčišti uskutečnili důkladnou reorganizaci svých jednotek. Zároveň s tím se snažili spojit navzájem odloučené jednotky do nových formací a doplnit jejich početní stavy. K dosažení těchto cílů přispívalo otevření Rudého moře, k němuž došlo po dobytí Italské východní Afriky. Nová zásobovací trasa umožnila značný přísun vojenského materiálu. Jen do konce října obdrželi Britové 300 středních tanků Crusader, 300 amerických tanků Stuart, 170 pěchotních tanků Valentine, 34 000 nákladních aut, 600 polních děl, 80 těžkých, 160 lehkých protiletadlových a 200 protitankových děl, 900 minometů a značné množství výstroje, proviantu a munice.¹⁸⁹ Jak je dobře známo, udržení britských pozic záviselo především na zajištění jejich hlavní základny v Egyptě. Podstatnou roli ovšem v tomto ohledu sehrávala také obrana Malty. Síly Osy se pokoušely tento malý, avšak strategicky významný ostrov neutralizovat prostřednictvím leteckých úderů, svého cíle nicméně nedosáhly. Malta všechny útoky přečkala, postupem času navíc narůstal potenciál

---

¹⁸⁷ MAREK, *Příběhy*, s. 35.

¹⁸⁸ MAREK, *Tobrucký deník*, s. 20–21.

¹⁸⁹ HRBEK, *Tobrúk*, s. 162.

tamních leteckých a námořních sil. Na podzim roku 1941 způsobovaly tyto jednotky vážné ztráty zásobovacím lodím Osy, které se pohybovaly mezi Itálií a Libyí. Tyto faktory přispívaly ke zdárnému vytvoření předpokladů pro obnovení britské ofenzivy v Západní poušti, jejíž součástí mělo být i osvobození Tobruku.¹⁹⁰ Soustředování vojsk mělo dle původního plánu skončit již v září zmiňovaného roku, kdy měli Britové začít s osvobozováním Kyrenaiky a vytlačit Němce a Italy zpět na západ. Tímto úkolem byla pověřena 8. armáda. Generál Auchinleck však došel k závěru, že jeho bojové síly nejsou ještě připraveny, v důsledku čehož byla plánovaná operace odložena až na polovinu listopadu.¹⁹¹

Hlavní náplní příslušníků Československého pěšího praporu 11 – Východního v Tobruku bylo soustavné sledování nepřítele ze stálých pozorovaten. Dalším způsobem jeho monitorování bylo vysílání pěších průzkumných hlídek. Příslušníci pěšího praporu byli rovněž pověřeni provokací protivníka, skrze kterou zjišťovali palebnou sílu a rozmístění jednotek Osy. Provokace bylo mimo jiné docilováno výstavbou již zmíněných klamných stanovišť. Jedním z nich byla například falešná pozorovatelná „Petřín“, osazená figurínou vojáka.¹⁹²

Průzkumnou činnost Čechoslováků lze rozdělit do pěti kategorií, které se mezi sebou v různých aspektech prolínaly. Prvním typem byly pozorovací hlídky. V jejich rámci se vojáci vydávali časně ráno na předsunutá stanoviště, která měla obvykle podobu nějaké terénní překážky (například skála, hromada kamení apod.). Cesta k těmto pozicím vedla obvykle přes hlubokou strž.¹⁹³ Za účelem eliminace nežádoucího hluku byli průzkumníci vybaveni botami s gumovou podrážkou a jemnou koženou vestou bez rukávů, jež neprodukovala nežádoucí šelest, který se v otevřeném terénu rozléhal do daleka.¹⁹⁴

Druhým typem byly naslouchací hlídky, které byly prováděny buďto v rámci právě uvedené denní mise, nebo se konaly během nočního průzkumu. Jejich podstatou bylo naslouchat a vyhodnocovat všechny zvuky v okolí a analyzovat rozhovory nepřátelských vojáků. Příslušníci Klapálkova praporu tímto způsobem mimo jiné ověřovali národnostní skladbu protivníkových pozic. Pokud by vyhodnotili, že v nich začíná převažovat němčina, bylo by to varovným signálem pro celý prapor, který měl

---

¹⁹⁰ BUTLER, *Volume II.*, s. 324–325.

¹⁹¹ ČEJKA, s. 332.

¹⁹² MAREK, *Průzkumná činnost*, s. 45

¹⁹³ Tamtéž, s. 47.

¹⁹⁴ NOVÁK, s. 15.

v takovém případě očekávat nebezpečnou útočnou akci jednotek Afrikakorpsu, jenž byl oproti Italům na značně vyšší vojenské úrovni.¹⁹⁵

Třetím typem byly rekognoskační hlídky, z jejichž činnosti vycházely cenné informace, spjaté například s nalezením a analýzou písemností a dalších předmětů nepřítele. Cenné informace mohly vyplývat i z nalezení prázdné krabičky od cigaret, kterou hlídka nečekaně našla v místech, kde v nedávné době již operovala, z čehož vyvodila novou aktivitu protivníka v předpolí. Během průzkumu Čechoslováci zkoumali také věci nalezené u mrtvol italských vojáků. Cenným artiklem byly v tomto případě zejména mapy tobruckého perimetru. Příslušníci pěšího praporu tak přispívali k vylepšování map válečné zóny, v jejímž poznání Spojenci za silami Osy zprvu zaostávali.¹⁹⁶ Vzhledem k tomu, že Italové disponovali dosti přesnou znalostí jednotlivých částí tobruckého perimetru, mohli je snáze zaměřovat svými minomety. Jejich cílem bývala mezi jinými objekty i proviantní auta, vyrážející v rámci zásobování z druhé československé obranné linie do předních pozic.¹⁹⁷ Úskalím pro jejich posádky tedy nebyly pouze miny skryté v zemi. Rekognoskační hlídky také získávaly poznatky o vzdálenostech vytipovaných nepřátelských objektů, čehož bylo dosahováno nejčastěji krokováním. Na základě toho mohla být proti těmto postavením vedena přesnější a efektivnější palba z děl a minometů.

Čtvrtý typ činnosti vojáků v „zemi nikoho“ spočíval v průzkumu minových polí. Zaměřoval se na kontrolu těch stávajících, ale i na vyhledávání nově vznikajících. Zároveň se zjišťovalo, zda protivník nevytváří v jejich prostorech průchody, které by mu pomohly v uskutečnění případného útoku. Vojáci byli pověřováni také odstraňováním nepřátelských min, čímž vznikaly spojenecké průchody umožňující pohyb vlastních jednotek. Posledním typem hlídkové činnosti byl průzkum bojem, kterým v předchozích měsících prosluli zejména australští vojáci a také nepálsko-indičtí Gurkhové. Čechoslovákům byl úkol tohoto charakteru většinou odepírán. Průzkum bojem byl totiž svěřován početnějším jednotkám. V případě západního obranného perimetru se tudíž tohoto úkolu zhošťovali především příslušníci polských karpatských střelců. Poláci při

---

¹⁹⁵ MAREK, *Průzkumná činnost*, s. 47.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 48.

¹⁹⁷ POLÁČEK, Jiří, *Box pro vévodu z Windsoru*. In: FISCHMANNOVÁ, Judita, ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica (ed.), *Bojovali na všech frontách. Vzpomínky židovských vojáků a odbojářů z druhé světové války*, Praha 2011, s. 103.

těchto výpadech často využívali i pozic Klapáčkova praporu, přičemž Čechoslováci jim asistovali například při provádění zmiňovanými minovými poli.¹⁹⁸

Hlídkování bylo záležitostí malých skupinek o počtu dvou až tří vojáků, mnohdy však do akce vyrážel pouze jediný voják. Pro jeho psychiku byly patrně nejnáročnější noční hlídky v naprosté tmě, kdy musel rozlišovat zvuky zvířat od zvuků produkovaných nepřátelskými jednotkami, aby správně vyhodnotil situaci. V noci byl sluchový a hmatový smysl důležitější než zrak.¹⁹⁹ Nejpočetnější hlídky ovšem mohly sestávat z 11 až 12 mužů. Všem bylo nařízeno, že v předpolí nesmí nikdy zanechat vlastního raněného či padlého příslušníka.²⁰⁰ Pro zvýšení morálky vojáků žádal podplukovník Klapáček od svých důstojníků, aby šli mužstvu příkladem. Vyzýval je, aby riskovali, ale zároveň se nevystavovali zbytečnému nebezpečí. Šlo tedy o taktiku jakéhosi únosného rizika spojeného s rozvahou.²⁰¹ Jedním z vícera odvážných příslušníků praporu byl četař Václav Kořínek, který se dobrovolně přihlásil do akce v předpolí, která spočívala ve vniknutí do nepřátelského postavení. V noci dosáhl nepřátelských linií a zahrabal se mezi kameny v opuštěném italském bunkru. Zde setrval po celý následující den až do další noci, aby zjistil dění u protivnickových jednotek. Po svém návratu přinesl důležité zprávy o přesném rozmístění zbraní, o stavu italských opevnění apod. Zajímavým zážitkem byl příchod gazely a jejího mláděte ke Kořínkově postavení, kdy hladový a unavený četař uvažoval nad úlovkem v podobě čerstvého masa, kterého se obráncům Tobruku nedostávalo. Voják si ovšem včas uvědomil, že použití zbraně k tomuto účelu by okamžitě prozradilo jeho pozici, čímž by na sebe zároveň přivolal koncentrovanou palbu.²⁰² Jak velká byla poptávka po čerstvém mase, svědčí i zkušenost vybraných příslušníků pěšího praporu s úlovkem dikobraza, kterého následně s chutí zkonzumovali. Bodláky tohoto zvířete se záhy staly cenným suvenýrem mezi britskými a australskými vojáky i mezi příslušníky jiných čet a rot. Jindy zase Čechoslováci chytili mladého orla, z něhož chtěli učinit svého maskota. Vzhledem k tomu, že jeho vykrmování plechovkami hovězího masa působilo účetnímu čety starosti, byl orel nakonec vypuštěn zpět do přírody.²⁰³

V tobruckém obranném perimetru se velmi dbalo na to, aby měl protivník co nejméně záminek pro útok. Již na začátku listopadu 1941 proto velitel pěšího praporu

---

¹⁹⁸ MAREK, *Průzkumná činnost*, s. 48–49.

¹⁹⁹ ČEJKA, s. 330.

²⁰⁰ MAREK, *Průzkumná činnost*, s. 46.

²⁰¹ HRABICA, HRABICA, *Zapomenutý generál*, s. 144.

²⁰² KLAPÁLEK, s. 102–103.

²⁰³ *Tobruk. Napsali muži první linie*, s. 26–27.

například upozornil, že odhozené plechovky od konzerv prozrazují svým leskem na slunci obydlená místa, čímž ukazují cíl nepřátelským zbraním. Proto nakázal, aby byly všechny tyto plechovky sebrány a zahrabány do určené jámy.²⁰⁴ Později se podplukovník Klapálek zaměřil na lehkomyšlnost mužstva, které ve tmě v nespecifikovaném množství kouřilo, svítilo a při vykládání materiálu z vozů produkovalo zbytečný hluk, který mohl být slyšen až v nepřátelských liniích, přičemž vlastním průzkumným hlídkám v předpolí znemožňoval naslouchací činnost a vydával je ve zbytečné nebezpečí.²⁰⁵ Dne 9. listopadu pak vydal Klapálek rozkaz týkající se nakládání s omezenými zdroji. Vyzval vojáky, aby se smířili s nedostatkem vody, čistících potřeb, zdravotního materiálu apod. Společně s tím jim sdělil, aby neměli nesplnitelné požadavky, spokojili se s málem, šetřili a dělili se o dostupné prostředky s ostatními tak, aby se na všechny dostalo. Ve svém rozkazu také konstatoval, že přehnané sobectví je ve stávající situaci zločinem.²⁰⁶ O tři dny později se zase obrátil k velitelům průzkumných hlídek a upozornil je, že jimi udávané údaje směrů nepřátelských paleb jsou velmi nepřesné a všeobecné, kvůli čemuž nešlo sestavit přesný obraz o jejich povaze. Dále konstatoval absenci časových údajů v průzkumných hlášeních. Nařídil proto tyto nedostatky odstranit.²⁰⁷ Výsledky na sebe nenechaly dlouho čekat. Již dne 15. listopadu udělil velitel pěšího praporu pochvalné uznání veliteli průzkumné hlídky poručíku pěchoty Ladislavu Snídalovi, desátníku Karlu Šandovi a vojínům Oldřichu Zemanovi a Janu Štěpánkovi ze 3. roty. Ocenění obdrželi za přínosný noční průzkum. Aniž by si protivník této hlídky povšiml, zjistili o něm tito muži cenné zprávy, ze kterých bylo vypracováno vzorné a podrobné hlášení.²⁰⁸ Šlo o první oficiální ocenění československých průzkumníků v Tobruku.²⁰⁹

17. listopad 1941 se nesl ve znamení silné písečné bouře, mající za následek klid na frontě. Zhruba hodinu před půlnocí se strhl prudký déšť, který se záhy změnil v průtrž mračen. Během pouhých 15 minut byly vytopeny všechny československé kryty, následkem čehož byla odplavena většina výstroje mužstva. Při živelné pohromě utonul desátník Jaroslav Roznětínský ze 3. roty. Během silného deště se nacházel na pozorovatelně a jelikož bylo přerušeno telefonní spojení, chtěl na velitelství svého útvaru podat o situaci ústní hlášení. Mezitím byl stržen proudem vody ženoucí se roklí. Déšť

---

²⁰⁴ VÚA–VHA, Válečný deník V., zápis z 1. 11. 1941.

²⁰⁵ VÚA–VHA, Válečný deník V., zápis z 12. 11. 1941.

²⁰⁶ VÚA–VHA, Válečný deník V., zápis z 9. 11. 1941.

²⁰⁷ VÚA–VHA, Válečný deník V., zápis z 12. 11. 1941.

²⁰⁸ VÚA–VHA, Válečný deník V., zápis z 15. 11. 1941.

²⁰⁹ MAREK, *Průzkumná činnost*, s. 46.

trval do 3:00. Příslušníci praporu byli po celou noc zaneprázdněni odstraňováním vody z krytů. Kromě toho zároveň pečlivě hlídali předpolí. Na veškeré podezřelé pohyby v tomto prostoru reagovali Čechoslováci kulometnou palbou, jež byla nepřitelem opětována. V 5:00 byl vydán rozkaz materiálnímu středisku²¹⁰ v týlu k tomu, aby zajistilo suché výstrojní součástky a dodalo proviant s příslušnými záložními dávkami. Rovněž mělo dodat drátěné překážky, které voda odplavila zejména v úseku 3. roty. Celý den se pokračovalo na odstraňování následků živelné pohromy. Vojáci sbírali a sušili výstroj, čistili zbraně, opravovali telefonní vedení apod. Během těchto prací nepadl z vlastních ani z nepřátelských linií jediný výstřel. Československé mužstvo, které bylo po celý den z krytů venku, tak mohlo v poklidu stabilizovat situaci ve svém úseku.²¹¹

V severní Africe se v listopadu 1941 nacházely tři německé a sedm italských divizí. Zatímco pět z nich obléhalo Tobruk, další tvořily zálohu u Sídí Rezeh, v prostoru Bír Hakím, Bír al-Gúbí a rovněž v průmysku Halfája u Sollúmu na egyptsko-libyjských hranicích. V této době došlo v Egyptě ke konsolidaci sil nedávno ustanovené britské 8. armády. Jejím velitelem byl generál Alan G. Cunningham, který včetně tobrucké posádky disponoval šesti divizemi a třemi brigádami. 8. armáda, sestávající zejména z Britů, Novozélandců, Indů a Jihoařičanů, se skládala z XIII. a XXX. sboru.²¹² Nová britská ofenziva, nazvaná operace Crusader, byla zahájena dne 18. listopadu.²¹³ Německé vrchní velení původně počítalo s vlastním útokem až začátkem roku 1942, kdy se měla zlepšit situace Luftwaffe a zefektivnit přeprava zásob po moři. Generál Rommel však považoval za nutné provést úder co nejdříve i při nedostatečném zásobování, jelikož odklad dle jeho mínění zhoršoval šance na úspěch. Tomuto apelu vrchní velení vyhovělo.²¹⁴ Rommelův frontální útok byl proto naplánován na 23. listopad. Nejprve chtěl dosáhnout kapitulace obklíčené posádky v Tobruku, čímž by byl schopen snáze pokračovat ve svém vítězném tažení Egyptem. Když byla pouhých pět dní před tímto datem zahájena operace Crusader, Rommel tomu nejprve odmítal uvěřit, neboť s touto možností nepočítal. Postup 8. armády zpočátku považoval za pouhý průzkum bojem.²¹⁵ Německý generál kvůli tomu reagoval nepružně a rozhodovací pravomoc v otázkách reakce na britskou ofenzivu přenechal nejprve svým podřízeným. Svou osobní pozornost

---

²¹⁰ Materiální středisko bylo známé též pod názvem „ešelon B“.

²¹¹ VÚA–VHA, Válečný deník V., zápis z 17. 11. a 18. 11. 1941.

²¹² BROD, *Tobrucké krysy*, s. 140.

²¹³ CAWTHORNE, s. 52.

²¹⁴ HOYT, s. 52.

²¹⁵ MITCHAM, s. 47.

upíral stále na Tobruk, jehož dobytí pro něj bylo prioritou.²¹⁶ Generálové Auchinleck a Cunningham tak dosáhli naprostého překvapení, ve kterém sehrávala zásadní roli i předchozí nepřízeň počasí. Kvůli prudkým deštům nemohly letecké síly Osy zprvu startovat z pouštních letišť a narušovat začátek britského postupu. Ke zdárnému započetí operace Crusader přispělo také to, že Rommelovy pozemní síly nedostaly rozkaz k okamžitému seskupení.²¹⁷

Britský XXX. sbor měl postupovat severozápadním směrem a v blízkosti jihovýchodní části tobruckého perimetru, na místě zvaném Sídí Rezeh, se měl spojit s původně obklíčenou tobruckou posádkou, která měla uskutečnit výpad ze svých postavení. XIII. sbor měl postupovat severněji podél pobřeží, dobýt Sollúm a Bardíji a rovněž přijít Tobruku na pomoc. Zatímco hlavní výpad se měl uskutečnit na jihovýchodě, v západní části obranného perimetru, kde byli umístěni Čechoslováci a Poláci, mělo dojít k odlehčovacímu útoku. Ten zde měl upoutat protivníkovu pozornost a zamezit mu v případném přesunu jeho jednotek do stěžejní části bojiště.²¹⁸ V čele útoku stála polská úderná rota, která 21. listopadu 1941 ve 2:00 vyrazila z úseku československé 4. roty do nepřátelského postavení vzdáleného zhruba dva a půl kilometrů.²¹⁹ Během výpadu byla ze spojeneckých pozic spuštěna dělostřelecká palba, podporovaná střelbou z kulometů obsluhovaných Čechoslováky.²²⁰ Příslušníci 3. a 4. roty ostřelovali kótu 69 a pahorek „Twin Pimples“. Do bojů zasáhla i československá minometná četa, jež zničila tři nepřátelské kulometry a dva minometry, navíc poškodila dvě nákladní auta. Raněno při tom bylo několik Italů.²²¹ Polský oddíl během výpadu vnikl do italského postavení a při boji zblízka způsobil nepříteli velké ztráty. Sám měl čtyři lehce raněné a přivedl jednoho zajatce. Této noci, respektive časného rána byl střepinou granátu zabit ve službě pozorovatele vojín František Adámek a lehce raněni další dva vojáci. Dělostřeleckou palbu vyvíjeli obránci Tobruku i během dne a večera, přičemž protivník ji opětoval pouze slabě prostřednictvím minometů. V nepřátelských liniích byl sledován neobvyklý pohyb a příznaky chystaného ústupu.²²²

Ráno 21. listopadu došlo také k plánovanému výpadu v jihovýchodní části perimetru, kterým byly pověřeny jednotky britské 14. brigády. Tato útočná akce však byla

---

²¹⁶ HARRISON, Frank, *Tobruk. The Great Siege Reassessed*, London 1996, s. 304.

²¹⁷ LEWIN, Ronald, *Rommel as Military Commander*, New York 1972, s. 80.

²¹⁸ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 141–142.

²¹⁹ VÚA–VHA, *Válečný deník V.*, zápis z 20. 11. 1941.

²²⁰ VÚA–VHA, *Válečný deník V.*, zápis z 21. 11. 1941.

²²¹ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 142.

²²² VÚA–VHA, *Válečný deník V.*, zápis z 21. 11. 1941.

protivníkem po dvoudenních bojích zastavena. XXX. sbor blížící se k Tobruku zase utrpěl porážku u Sídí Rezeh. V těchto kritických chvílích se generál Cunningham chystal nařídit hromadný ústup.²²³ S tím ovšem generál Auchinleck nesouhlasil, proto jej z funkce velitele 8. armády odvolal a na jeho místo dosadil generála Neila M. Ritchieho, který převzal velení večer 26. listopadu.²²⁴ Problémům čelil i XIII. sbor, který byl ve svém postupu k Tobruku rovněž zastaven. Generálu Rommelovi se naopak v průběhu času podařilo seskupit německo-italské síly.²²⁵ S nimi chtěl opětovně proniknout k hranicím Egypta. Jednotky 8. armády jej ovšem zastavily. Rommel se následně musel stáhnout ke svým zásobovacím základnám mezi Tobrukem a Bardíjí. Zároveň pokračovala bitva o Sídí Rezeh, v níž obě bojující strany zakoušely střídavé úspěchy a neúspěchy.²²⁶

I během probíhající operace Crusader pokračoval v předpolí československého úseku denní průzkum. Na základě jeho zpráv bylo zjištěno, že nepřátelská stanoviště jsou nyní obsazena slabší silou. V rozkazu velitele pěšího praporu z 21. listopadu 1941 byl kladen důraz na intenzivní hlídkování, během kterého měly být zároveň lokalizovány mezery v protivníkových postaveních. Kromě toho existovalo podezření na nově obsazené opěrné body, jejichž případný výskyt měli vojáci během svých průzkumů potvrdit.²²⁷ Pokračovaly také hlídky konané za tmy či za svítání. 22. listopadu v noci, respektive ve velmi časných ranních hodinách vyrazila na průzkum sedmičlenná skupina poručíka Arnošta Kleina z 3. roty, která se dostala 50 metrů před silně opevněný nepřátelský bod. Italové zahájili na Čechoslováky intenzivní palbu. Nepřátelští vojáci je vyzvali k tomu, aby se vzdali, Kleinovo mužstvo však místo toho odpovědělo granáty a střelbou z vlastních zbraní. Hlídka následně provedla úspěšný ústup. Během akce byl Klein vážně zraněn. Další skupinou Čechoslováků v předpolí, která se konfrontovala s nepřítelem, byla hlídka poručíka Ladislava Snídala z téže 3. roty. Dostala se do prostoru kóty 69, přibližně 150 až 200 metrů před linie Osy.²²⁸ Do nejpřednějších postavení pokračoval velitel hlídky sám. Neopatrným pohybem byl odhalen a Italové na něho zahájili kulometnou palbu. Během ní se Snídalovi podařilo proplížit zpět ke své skupině, nepřítel však pokračoval v ostřelování. Po zhruba půl hodině se vojáci přesunuli do bezpečnějšího terénního úkrytu, stále však nebyli z dosahu palby. Italové se navíc chystali

---

²²³ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 142.

²²⁴ HRBEK, *Tobrúk*, s. 231–232.

²²⁵ FIRT, s. 165–166.

²²⁶ STRAWSON, s. 83.

²²⁷ VÚA–VHA, *Válečný deník V.*, zápis z 21. 11. 1941.

²²⁸ VÚA–VHA, fond Čs. pěší prapor 11 – Východní, karton 7, inventární číslo I/18, *Válečný deník VI.*, zápis z 22. 11. 1941.

přemístit své zbraně na vrcholek vypínající se nad prostorem rokle, kde byli Čechoslováci uvězněni. Z něho by mohli hlídku snadno eliminovat. Mezitím byly ke Snídalově družině vyslány posily a zároveň byla vyžádána dělostřelecká palba ke krytí ústupu. Druhá skupina se však dostala do stejné situace. Teprve třetí hlídka, vedená četařem Juliem Kalfuszem, podporovaná novou dělostřeleckou palbou, obě předchozí družiny ze svízelné situace vysvobodila. Vojáci se tak v pořádku vrátili do zázemí. Šlo patrně o nejdramatičtější průzkum, který Čechoslováci v Tobruku absolvovali.²²⁹ Dne 23. listopadu ve 4:00 zase vyrazila do předpolí dvanáctičlenná hlídka rotného Karla Hájka, která za hromadou kamení pozorovala nepřátelské pozice, aby na ně posléze přivolala minometnou palbu. Italové mezitím Čechoslováky zpozorovali a zaútočili na ně kulomety. Hájkova skupina střelbu opětovala a následně se stáhla.²³⁰ Účelem hlídek bylo přesvědčovat se o přítomnosti nepřítele v čase probíhajících změn na frontě a vyprovokovat jej k reakci, čímž se zjišťovala jeho síla.²³¹ Jak vyplývá z předchozích řádků, tento úkol plnili Klapálkovi vojáci účinně. Popisovaný způsob průzkumu pokračoval i v následujících dnech, kdy se reakce nepřítele začaly stávat znovu intenzivnějšími. Hlídky potvrdily, že obsazení některých protivníkových stanovišť je nyní početnější. Zároveň byly odhaleny nové palebné pozice.²³²

Dne 25. listopadu 1941 čelily polské a československé linie silnému dělostřeleckému přepadu, po němž následoval útok německých vojáků v síle asi jednoho praporu. Jednotky Afrikakorpsu vyrazily do boje z terénního útvaru „White Knoll“, tzn. jižně od silnice na Dernu. Poláci se svým dělostřelectvem a s rotou svého 3. praporu zahájili na německé vojáky intenzivní palbu a způsobili jim značné ztráty. Za zhruba jednu hodinu od začátku akce protivníkův útok uvízl. O úder se souběžně pokusily také italské oddíly, jež chtěly dosáhnout bočního výpadu po dernské silnici, kde byly konfrontovány obránci československých pevnůstek S 19 („Honza“) a S 21. I jejich akce byla odražena. Zatímco Čechoslováci během tohoto a předchozího dne vypálili téměř 1700 střel, do jejich vlastního úseku dopadlo přibližně 2000 min a granátů.²³³

Dne 27. listopadu 1941 došla zpráva, že novozélandští vojáci postupující k jihovýchodnímu perimetru navázali styk s čelními jednotkami tvořenými obránci

---

²²⁹ MAREK, *Příběhy*, s. 31.

²³⁰ HRBEK, *Tobruk*, s. 226.

²³¹ VÚA–VHA, *Válečný deník VI.*, zápis z 22. 11. 1941.

²³² VÚA–VHA, *Válečný deník VI.*, zápis z 24. a 25. 11. 1941.

²³³ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 144.

Tobruku.²³⁴ Tomuto spojení předcházela překvapující útok novozélandských oddílů u Sídí Rezeh, které zde rozrušily části německé 15. a 21. tankové divize.²³⁵ V následujících dnech se pokoušely síly Osy vzniklý pozemní koridor uzavřít. Přestože byly mnohokrát odraženy, nakonec se 15. tankové divizi s podporou motorizované pěchoty podařilo prorazit a způsobit Novozélandcům těžké ztráty. Opětovným spojením 15. a 21. tankové divize byla spojnice přerušena a Tobruk se opět ocitl v obklíčení.²³⁶ Tímto krokem dovršil generál Rommel své vítězství u Sídí Rezeh, odkud se Novozélandci museli stáhnout do Egypta k přeskupení. Afrikakorps byl nicméně střety natolik vyčerpan, že ztratil útočnou iniciativu a postupně se musel začít připravovat na ústup, pakliže měla být i nadále zachována jeho bojeschopnost pro pokračování válečné kampaně.²³⁷ Rommel čelil problémům také u svých jednotek v Bardíji a v průsmyku Halfája, které skončily odříznuty od ostatních sil Osy. Německý generál dospěl k závěru, že je nebude schopen vyprostit. Po sledu prosincových událostí se jedinou reálnou možností pro jeho hlavní jednotky stalo stažení západním směrem do al-Aghejly.²³⁸

4.3 Prosincové události

Přestože byly síly Osy po dovršení svého vítězství u Sídí Rezeh vyčerpané, trvalo ještě několik dalších dní, než generál Rommel přikročil k všeobecnému ústupu. Tuto možnost si totiž zpočátku nepřipouštěl. Namísto toho se pokusil podniknout protiútok. Zatímco Afrikakorps se potýkal se značným bojovým opotřebením, síla britské 8. armády oslabena nebyla, a to i přes stažení novozélandských jednotek do Egypta. Dne 1. prosince 1941 se totiž v Alexandrii vylodily hlavní síly 1. obrněné divize, které na bojiště doputovaly z Velké Británie.²³⁹ Další fáze bojů poblíž Tobruku vyvrcholila dne 6. prosince, kdy se střetly německé síly s britskými jednotkami, tvořenými také indickými a jihoafrickými vojáky. Němci, kterým se nedostalo očekávaných italských posil, se proti operaci Crusader pokusili podniknout poslední nápor. Ten byl však eliminován, k čemuž zásadně přispěla silná dělostřelecká palba Britů. V noci byla přijata předběžná opatření k ústupu jednotek Osy od Tobruku i z jeho okolí. Ráno 7. prosince pak vydal Rommel směrnici nařizující evakuaci vojsk k al-Ghazále v případě, že protivník nebude poražen

---

²³⁴ VÚA–VHA, Válečný deník VI., zápis z 27. 11. 1941.

²³⁵ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 143.

²³⁶ FIRT, s. 169.

²³⁷ HRBEK, *Tobrúk*, s. 255–256.

²³⁸ STRAWSON, s. 83.

²³⁹ HRBEK, *Tobrúk*, s. 259.

v nejbližších hodinách.²⁴⁰ Generální ústup z Kyrenaiky započal hned v noci ze 7. na 8. prosince.²⁴¹ Rommelovým cílem bylo zabránit Spojencům v narušování evakuace. Svá vojska chtěl ušetřit pro boje v roce 1942, kdy se na straně Osy měla zlepšit zásobovací situace. Rommelův záměr se vydařil, neboť jeho obrana byla natolik agresivní, že se britské velení neodhodlalo k odvážnějšímu postupu. Tato opatrnost nicméně dne 8. prosince nezabránila naplánování generálního výpadu obránců Tobruku do týlu ustupujících německo-italských vojsk.²⁴² Tomu o tři dny dříve předcházelo opětovně a tentokrát již trvalé vytvoření koridoru v jihovýchodní části obranného perimetru.²⁴³

V souvislosti s chystaným výpadem obránců Tobruku probíhaly dynamické události i v řadách československého pěšího praporu, jehož příslušníci absolvovali mezi 23. říjnem a 1. prosincem 1941 celkem 88 průzkumných hlídek, z nichž 57 bylo denních. Vedle jiných mužů prokázal mimořádnou odvalu také již dříve uvedený četař Václav Kořínek, který svou misi v předpolí vykonal 1. prosince při noční hlídce. Za to, že v „zemi nikoho“ setrval až do 18:00 příštího dne a přinesl cenné informace o nepřátelském postavení, získal od velitele praporu pochvalné uznání.²⁴⁴ Později obdržel ocenění také od britského krále Jiřího VI.²⁴⁵ Dne 3. prosince došlo k prodloužení obranného úseku Klapálkova praporu na zhruba 7,5 kilometrů. Stalo se tak v souvislosti s odvoláním částí polského 1. praporu, které v této době střežily přímořský úsek, nacházející se na pravém křídle od československých vojsk. O další tři dny později vznikla smíšená československo-polská baterie, která byla záhy nasazena do bojů. Jejím základem se staly ukořistěné italské houfnice ráže 10,5 centimetrů, které byly opraveny československou zbrojířskou dílnou.²⁴⁶ Ta začala nejprve opravami aut, posléze se zaměřila i na opravu zbraní. Díky práci mechaniků mohl pěší prapor stále více rozšiřovat svou výzbroj, jejíž součástí se mimo jiné stávaly kulometry odmontované ze sestřelených letadel. Dílna se uvnitř perimetru stala brzy populární, proto jejích služeb využívaly i další spojenecké jednotky. Mezi vojáky se tradovalo, že „*kdyby někdo přinesl Čechům kliku od auta, jistě mu k ní z ničeho nic auto přičarují*“.²⁴⁷ Do 10. prosince měl pěší prapor k dispozici 653 pušek, 22 těžkých a 82 lehkých kulometů, 35 protitankových zbraní, 14 granátometů,

---

²⁴⁰ Tamtéž, s. 262–263.

²⁴¹ MITCHAM, s. 57.

²⁴² HRBEK, *Tobruk*, s. 264.

²⁴³ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 145.

²⁴⁴ VÚA–VHA, *Válečný deník VI.*, zápis z 1. a 5. 12. 1941.

²⁴⁵ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 130.

²⁴⁶ MAREK, *Příběhy*, s. 45.

²⁴⁷ FIRT, s. 150–151.

25 minometů, tři kanóny proti útočné vozbě ráže 47 milimetrů a také ony čtyři italské houfnice, vyrobené v plzeňských Škodových závodech.²⁴⁸

Přípravy na osvobození Tobruku měly mimo jiné za následek soustředění polské brigády do užšího prostoru v oblasti Rás al-Mudawwar. Tento nejdůležitější pahorek na západním perimetru měli karpatští střelci v souvislosti s ústupem nepřítele obsadit a poté stíhat protivníka podél silnice na Dernu. K pronásledování nepřítele bylo přistoupeno proto, aby si během evakuace nebyl schopen vytvořit nástupiště k novému protiútoku.²⁴⁹ Československý prapor měl vyslat samostatný pronásledovací oddíl. Když bylo dne 9. prosince 1941 zjevné, že síly Osy zahajují všeobecný ústup, jehož vyvrcholení bylo očekáváno během noci, odešla večer zákopnická četa odstraňovat vlastní i nepřátelská minová pole. Rovněž měla vybudovat přechody na místech zničených mostů. Nepřítel, zaneprázdněný evakuací vlastních jednotek, až na ojedinělé výstřely z kulometů nevyvíjel žádnou aktivitu. Vzhledem k tomu, že se Polákům podařilo rychle obsadit kopce Rás al-Mudawwar i „White Knoll“, styčný důstojník kapitán Rowton informoval 10. prosince v 1:30 o změně původního operačního rozkazu. Na základě toho začal pronásledovací oddíl podléhat polskému pluku hulánů.²⁵⁰ Zatímco polský 3. prapor a hulánský pluk se již zmocnily dvou uvedených terénních útvarů, Čechoslováci na rozkaz k výpadu teprve čekali.²⁵¹ Teprve v 5:55 vnikla průzkumná hlídka poručíka Snídala do silného opěrného bodu nepřítele na kótě 69, čemuž předcházela krátká přestřelka. Po jeho dobytí zde příslušníci 3. roty vztyčili československou vlajku. V 6:30 se pak hlídka vojáků ze 4. roty pod velením desátníka Oskara Krebse zmocnila dalších opěrných bodů v podobě 14 kulometných hnízd. V 6:55 následně velitelství 4. roty hlásilo dosažení nejsilnějšího nepřátelského bodu v úseku pěšího praporu, kterým byl pahorek „Twin Pimples“. Hlídka poručíka Viléma Kauderse po dobytí tohoto místa pokračovala v postupu na západ. Čechoslováci ve všech uvedených případech nenarazili na větší odpor a neměli žádných ztrát.²⁵² Kaudersova skupina ještě v dopoledních hodinách obsadila bod „Fort“, vzdálený přibližně 1500 metrů od „Twin Pimples“.²⁵³

Polský hulánský pluk po dobytí určených pozic pokračoval v pronásledování protivníka, během čehož dosáhl silniční křižovatky al-Ghazála – Acroma. V rámci

---

²⁴⁸ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 139.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 145–146.

²⁵⁰ VÚA–VHA, *Válečný deník VI.*, zápis z 9. 12. a 10. 12. 1941.

²⁵¹ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 147.

²⁵² VÚA–VHA, *Válečný deník VI.*, zápis z 10. 12. 1941.

²⁵³ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 147.

hulánského pluku podnikl konečně výpad také pronásledovací oddíl československého pěšího praporu, který sestával z velitelského družstva, dvou čet 2. roty, družstva čtyř Bren Carrierů, jedné houfnice ráže 105 milimetrů, jednoho protitankového kanónu, dále pak z ženijního družstva, spojovacího roje, motospojky a zdravotnické hlídky.²⁵⁴ V čele oddílu byl kapitán Jan Svoboda, který z výchozích pozic vyrazil v 7:00.²⁵⁵ Vojáci nastoupili k útoku z prostoru mezi pevnůstkami S 19 („Honza“) a S 21, jež se nacházely u silnice na Dernu. Jeden z Bren Carrierů byl záhy zničen najetím na minu.²⁵⁶ Prvního postupného cíle ve vzdálenosti zhruba čtyř kilometrů západně od perimetru bylo dosaženo již v 8:10. Během pokračujícího výpadu byly zjištěny nepřátelské síly na kótě 110, kde se měl oddíl zastavit. Příslušníci praporu zahnali protivníka palbou z houfnice, načež se tohoto terénního útvaru v 10:30 zmocnili. Čechoslováci zároveň obnovili styk s polskou jednotkou. Odpoledne se pronásledovací oddíl vydal zpět do svého původního zázemí, kam dorazil večer. Polská brigáda pokračovala v dalším pronásledování protivníka po boku britských jednotek.²⁵⁷ Během popsaného dobývání nepřátelských linií bylo zjištěno, že nepřátelští vojáci zanechali ve svých krytech téměř veškerý materiál kromě zbraní, což bylo dokladem jejich kvapného ústupu.²⁵⁸

Se skončením bojových operací v blízkosti původního obranného perimetru byl Tobruk definitivně osvobozen. Pokračujícího pronásledování vojsk Osy se československý pěší prapor nemohl účastnit vzhledem k nedostatečné motorizaci.²⁵⁹ Rozhodnutí britského velení, nařizující zůstat v osvobozeném perimetru, vyvolalo mezi vojáky zklamání. Jejich přáním bylo postupovat vpřed a udržovat kontakt s nepřítelem.²⁶⁰ Dne 11. prosince 1941 byla Klapálkova jednotka vyjmuta ze svazku polské brigády, jejíž velitel generál Kopański poděkoval Čechoslovákům za spolupráci a rozloučil se v jejich řeči slovy „*Na shledanou!*“²⁶¹ Od 12. do 19. prosince podléhal Klapálkův prapor 16. pěší brigádě. Od 19. prosince pak krátce spadl přímo pod velitelství 70. pěší divize, nicméně když toto velitelství dne 21. prosince Tobruk opustilo, byl pěší prapor podřízen 14. pěší brigádě. Ta se podílela na evakuaci těch jednotek z původního obranného perimetru, které se nevydaly pronásledovat ustupujícího nepřítele. Čechoslovákům však bylo stále určeno

---

²⁵⁴ HRBEK, *Tobruk*, s. 265.

²⁵⁵ VÚA–VHA, *Válečný deník VI.*, zápis z 10. 12. 1941.

²⁵⁶ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 148.

²⁵⁷ BROD, *Vznik a boje*, s. 767.

²⁵⁸ VÚA–VHA, *Válečný deník VI.*, zápis z 10. 12. 1941.

²⁵⁹ FIRT, s. 176.

²⁶⁰ ČEJKA, s. 335.

²⁶¹ VÚA–VHA, *Válečný deník VI.*, zápis z 11. 12. 1941.

zůstat v Tobruku, kde začal střežit okolní letiště. Výjimku tvořila 2. rota praporu, která od 17. prosince 1941 do 17. ledna 1942 chránila velitelství britského XIII. sboru, díky čemuž její příslušníci procestovali téměř celou Kyrenaiku. Československý prapor opustil 70. pěší divizi dne 31. prosince, aby na Nový rok začal podléhat indické 38. brigádě.²⁶²

Po odeznění bojů se zlepšil stav potravinových zásob. V německých postaveních byly nalezeny a zabaveny balíčky celozrnného chleba, suchý salám, hrachová polévka v kostkách, sušená zelenina, pivo, víno i pravá zrnková káva. V italských pozicích našli vojáci různé druhy masových konzerv, citrony, pálenky, vína, minerálky, ovocné šťávy, čokolády, brambory a makaróny. Z kosmetiky zde našli zásoby mýdla, pudry a voňavky. Pozdvižením bylo nalezení polních parních lázní, které Čechoslováci uvedli do provozu.²⁶³ Velitel pěšího praporu našel v jednom z nepřátelských zákopů italskou šavli, kterou si nechal na památku.²⁶⁴ Bývalé bojiště vojáci prohledali a vyčistili do hloubky 12 kilometrů. Shledali, že nepřátelská postavení byla vybudována poměrně slabě a většinou sestávala z kamenných krytů, obložených pytli s pískem a obehnaných nedokonalými drátěnými překážkami. Čištění bojiště dokončily roty 15. prosince 1941 večer.²⁶⁵

Dne 20. prosince se jednotlivé části Klapálkova praporu začaly postupně přesouvat na nová místa.²⁶⁶ Zatímco 2. rota touto dobou již působila v terénu jako ochrana řídicí sekce britského XIII. sboru, velitelské stanoviště pěšího praporu a rota doprovodných zbraní byly přesunuty na letiště v al-Ádamu jihovýchodně od Tobruku. 1. rota zůstala společně s částmi 4. roty na perimetru v přímořském úseku. Dvě čety 4. roty převzaly strážní a pozorovatelskou službu v tobruckém přístavu a 3. rota odešla střežit letiště v Sídí Rezeh. Úkoly jednotlivých částí pěšího praporu se ovšem často měnily. Kvůli tomuto faktu se v průběhu času několikrát proměnilo i jejich stanoviště.²⁶⁷

Dne 23. prosince došel pro každého příslušníka praporu balíček od československého vyslanectví v Káhiře, potažmo od krajanů žijících v Egyptě. Zásilka obsahovala teplé tričko a spodky, mýdlo na praní, toaletní mýdlo, kartáček na zuby a zubní pastu, holicí čepelky, egyptské cigarety, datle a kapesní kalendář na rok 1942. Dárky vyvolaly mezi vojáky příjemné překvapení. Po vykonání bohoslužeb na Štědrý

---

²⁶² JAKL, s. 49.

²⁶³ HRABICA, HRABICA, *Zapomenutý generál*, s. 149.

²⁶⁴ HRABICA, HRABICA, *Muž, který velel*, s. 113.

²⁶⁵ VÚA–VHA, *Válečný deník VI.*, zápis z 14. a 15. 12. 1941.

²⁶⁶ VÚA–VHA, *Válečný deník VI.*, zápis z 20. 12. 1941.

²⁶⁷ BROD, *Vznik a boje*, s. 768.

večer pronesl duchovní Šul'an vánoční projev, po němž byly zazpívány koledy a státní hymna. Vánoční „stromček“ měl podobu pouštního keříčku, který vojáci opatřili hořícími svíčkami.²⁶⁸ Dokladem uvolněnější atmosféry panující v československých řadách na přelomu roku může být i Klapálkova výzva příslušníkům pěšího praporu k tomu, aby se pokusili složit píseň vystihující válečné tažení jednotky, která by byla zpívána po návratu z Libye jako pochodová skladba. Při jejím vymýšlení doporučil užít některý ze známých nápěvů.²⁶⁹ Nový rok 1942 oslavili Čechoslováci velmi svérázně – spontánní střelbou ze zbraní a výbuchy ručních granátů.²⁷⁰

V měsících říjnu, listopadu a prosinci 1941 zahynuli v Tobruku již dříve jmenovaní František Adámek, Leo Gutfreund a Jaroslav Roznětínský. Dále svůj život položili Rudolf Cífka, Karel Kaufman a Josef Kutal. Při torpédování lodi, odvázející dne 5. prosince nemocné vojáky z Tobruku, utonuli ve Středozemním moři Rudolf Kohn, Jiří Spitz a Karel Tržil.²⁷¹

Po osvobození se Tobruk stal zásobovací základnou pro britskou 8. armádu postupující na západ. Kapacita přístavu však byla zprvu omezena škodami na přístavním zařízení a množstvím lodních vraků. Zásobování po moři navíc komplikovala přetrvávající aktivita nepřátelských vzdušných sil.²⁷² Na frontě mezitím podnikaly jednotky Osy úspěšný ústup. Britské velení totiž nedokázalo se svými hlavními silami dosáhnout okamžitého pronásledování německých a italských vojsk, čímž byl protivníkovi poskytnut čas pro stažení se nejprve k al-Ghazále, která byla prvním Rommelovým záchytným bodem na západ od Tobruku. K tomuto místu se Spojenci přiblížili teprve 13. prosince 1941, přičemž se zde snažili ukončit tažení Afrikakorpsu jediným úderem. Tímto úkolem byl pověřen XIII. sbor, sestávající z novozélandské 5. brigády, polské Samostatné brigády karpatských střelců, části indické 4. divize a části 7. obrněné divize. K poražení vojsk Osy ovšem nedošlo. Německý generál v příhodný moment vydal rozkaz k ústupu, aniž by čekal na souhlas svých italských nadřízených.²⁷³ Těmi byli generálové Ettore Bastico a Gastone Gambaro.²⁷⁴ Uvedené rozhodnutí vyplývalo z Rommelova všeobecného přesvědčení o správnosti jím navrhovaných řešení,

---

²⁶⁸ VÚA–VHA, Válečný deník VI., zápis z 23. a 24. 12. 1941.

²⁶⁹ VÚA–VHA, Válečný deník VI., zápis z 29. 12. 1941.

²⁷⁰ FIRT, s. 183.

²⁷¹ MAREK, *Tobrucký deník*, s. 169–171.

²⁷² HRBEK, *Tobrúk*, s. 265.

²⁷³ Tamtéž, s. 268–270.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 294.

kteře se snažil prosazovat nezávisle na Italech, s nimiž nejednal na rovné bázi.²⁷⁵ Večer 17. prosince vyrazil Afrikakorps od al-Ghazály dál na západ přes Msús a Antalát. Italské pěší divize pochodovaly po pobřežní silnici Via Balbia směrem na Barku a Bengházi. Ve dnech 28. a 30. prosince pak následovala tanková střetnutí. V nich zasadili Němci těžký úder 22. obrněné brigádě, která přišla dohromady o 60 tanků, kdežto Rommelův Afrikakorps odepsal pouze 14 strojů. Bojeschopné zbytky brigády stáhli Britové do týlu, zatímco pozice sil Osy po tomto střetnutí významně zesílila.²⁷⁶ Rommelova vojska se posléze stáhla k al-Aghejle, odkud mohla brzy podniknout obnovený výpad na východ s cílem opětovně dobýt Kyrenaiku a zmocnit se Egypta.²⁷⁷ Na problémy britské 8. armády měla mimo jiné vliv rozptýlenost jejích jednotek a neucelená koncepce pronásledování nepřítele, projevující se v častých změnách plánu tažení. Komplikací se ve velkých pouštních vzdálenostech znovu stalo také zásobování. Následkem těchto i dalších faktorů nebylo stíhání ustupujícího protivníka dostatečně účinné.²⁷⁸

Dne 2. ledna 1942 se na libyjsko-egyptských hranicích vzdala německá posádka v Bardíji, 12. ledna pak Italové a Němci kapitulovali i v průsmyku Halfája, respektive u Sollúmu.²⁷⁹ Těmito událostmi skončila operace Crusader, v níž činily britské ztráty zhruba 2900 mrtvých, 7300 raněných a 7500 nezvěstných vojáků. Němci měli 1100 padlých, 3400 raněných a 10 100 nezvěstných mužů. Italské ztráty dosáhly výše 1200 mrtvých, 2700 raněných a 19 800 nezvěstných vojáků. Dohromady měly síly Osy 29 900 nezvěstných, z čehož zhruba 13 800 vojáků tvořili zajatci od libyjsko-egyptských hranic.²⁸⁰ Operace Crusader nepřinesla silám Osy na severoafrickém bojišti konečnou porážku, přičemž Britové ztratili několikanásobně vyšší počet tanků než jejich soupeř. Afrikakorps tak začal mít v tancích nad 8. armádou převahu. Přesto lze považovat operaci Crusader za faktické, nikoli však přesvědčivé britské vítězství. Němci zakusili v rámci druhé světové války první velkou porážku pozemní armády, která se uskutečnila téměř souběžně s jejich debaklem u Moskvě. K nezdaru sil Osy značně přispěla zásobovací krize, vyplývající z Rommelových neúspěšných pokusů o dobytí Tobruku. Kvůli tomu se německý generál v roce 1941 musel spoléhat pouze na nedostatečně kapacitní a značně

---

²⁷⁵ LEWIN, s. 113–115.

²⁷⁶ HRBEK, *Tobruk*, s. 270–272.

²⁷⁷ TAMKIN, Nicholas, *Britain, the Middle East, and the 'Northern Front', 1941–1942*. In: *War in History* 15, 2008, 3, s. 319–320.

²⁷⁸ LEWIN, s. 118.

²⁷⁹ HRBEK, *Tobruk*, s. 273.

²⁸⁰ BUTLER, *Volume III.*, s. 97.

vzdálené přístavy v Tripolisu a Bengházi.²⁸¹ K výsledku operace Crusader rovněž přispěla Rommelova původní nečinnost na začátku spojenecké ofenzivy. Síly Osy nedokázaly dosáhnout vítězství ani přes fakt, že většina střetnutí skončila taktickým vítězstvím Afrikakorpsu. Další faktor, který vedl k německo-italské porážce, spočíval v bojovém odhodlání posádky Tobruku. Rommelem uplatňovaná „geniální improvizace“, která mu na jaře 1941 přinesla mnohá vítězství, narazila na nezdolné a Němci zprvu podceňované Australany. Ti v následujících měsících vytvořili společně s britskými, indickými, polskými a československými vojáky klíčové předpoklady k úspěchu operace Crusader, jejíž pro Spojence kladný výsledek by se bez úspěšného ubránění Tobruku neobešel. Údery proti Rommelovým zásobovacím liniím, relativní slabost německého i italského loďstva ve Středozemním moři, jakož i vojenská slabost italských pozemních a leteckých sil byly dalšími z příčin porážky jednotek Osy.²⁸² Triumf britského velení byl založen kromě jiného na výkonu Královského námořnictva, které zajistilo úspěšné zásobování Tobruku, zrealizovalo vystřídání jeho posádky a získalo početní převahu nad italským loďstvem.²⁸³ Vítězství významně napomohla i efektivní podpora britského letectva, za níž síly Luftwaffe v uvedeném období výrazně zaostávaly. S příchodem posil Osy začátkem roku 1942 se však situace na severoafrickém bojišti začala opět výrazně proměňovat.²⁸⁴

---

²⁸¹ HRBEK, *Tobruk*, s. 273–274.

²⁸² Tamtéž, s. 275–276.

²⁸³ Tamtéž, s. 278.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 280.

5 Pokračující působení československého zahraničního vojska

5.1 Situace do dubna 1942

Dne 21. ledna 1942 zahájila vojska Osy novou ofenzivu. Opírat se při tom mohla o podporu 2. letecké armády maršála Alberta Kesselringa, jehož hlavní stan byl přesunut na Sicílii.²⁸⁵ Zatímco Němci a Italové byli doplněni o nové jednotky, britské velení se potýkalo s nedostatkem bojových sil, jež nebyly schopné obnovenému postupu nepřítele vzdorovat. Kromě pozemní armády čelilo problémům také Královské letectvo a námořnictvo, které ve Středozemním moři přišlo koncem předcházejícího roku o několik plavidel. Tento faktor mezi řadou jiných přispěl k zastavení plánovaného pronásledování Afrikakorpsu do Tripolska. Britové navíc museli vzdorovat agresí Japonska, v důsledku čehož mimo jiné přišli o bitevní loď Prince of Wales. S ohledem na vznik nového ohniska války byl Londýn nucen odklonit na Dálný východ značné vojenské prostředky, které byly původně určeny pro střet s Němci a Italy. Bojový potenciál jednotek generála Auchinlecka se proto těmito zásahy razantně snížil.²⁸⁶ V souvislosti s operacemi na severoafrickém bojišti se však Britové mohli stále opírat o svou základnu na Maltě, která pro generála Rommela představovala jeden z nejpálčivějších problémů.²⁸⁷ Další aspekt, který Britům umožňoval situaci na Středním východě snáze zvládat, spočíval v neutralitě Turecka. Případné přiklonění této země na stranu Osy a využití jejího území pro útok na ropná pole pod Kavkazem a v severním Iráku by pro Spojence v letech 1941–1942 představovalo obrovské riziko.²⁸⁸

Konečnému spojeneckému vítězství na pouštním bojišti předcházelo ještě několik porážek, kvůli nimž se fronta v roce 1942 posunula opět k Tobruku a posléze i do Egypta. Generál Rommel se v rámci svého obnoveného útoku v lednu nesetkal s významnějším odporem. Britové se potýkali nejen s výše uvedeným nedostatkem bojových sil, ale i s počátečním chybným úsudkem o záměrech nepřítele, jehož úder považovali pouze za silnější ozbrojený průzkum. Zároveň byli znovu příliš vzdáleni od vlastních zásobovacích základen. Svě jednotky měli navíc rozptýlené na velkém prostoru, soustřeďující se při

---

²⁸⁵ BROD, ČEJKA, s. 355.

²⁸⁶ LEWIN, s. 122–123.

²⁸⁷ SCHMIDT, Heinz W., *With Rommel in the Desert*, New York, London, Toronto 1979, s. 141.

²⁸⁸ TAMKIN, s. 335.

tom zejména na strážní službu a hlídkování.²⁸⁹ Do 6. února byli silami Osy zatlačeni až k al-Ghazále, nacházející se 48 kilometrů západně od Tobruku.²⁹⁰

Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, jednotlivé části československého pěšího praporu byly od konce roku 1941 z převážné většiny dislokovány na různých místech v okolí Tobruku. Tento stav pokračoval i začátkem roku 1942. Dne 6. ledna rekapituloval velitel pěšího praporu činnost vojáků v předchozím období a mezi jiným zdůraznil nutnost odpočinku a sportovního vyžití mužstva.²⁹¹ V rámci toho byli vojáci zainteresováni například v mezinárodních fotbalových zápasech s Brity, které byly sehrávány opakovaně. Překážkou k uskutečnění přátelských sportovních utkání nebyl ani silný vítr a písečné bouře.²⁹² Mezi rotami uvnitř praporu, jakož i mezi jednotlivými vojáky, se konaly také šachové turnaje.²⁹³ Později se Čechoslováci mimo jiné účastnili závodů v plavání a utkání ve vodním pólu.²⁹⁴

Dne 9. ledna 1942 přišla od generála Auchinlecka na adresu spojeneckých vojáků různých národností pochvalná slova, v nichž ocenil jejich předchozí bojové nasazení a vytrvalost, kterou projevíli na frontě či při obraně Tobruku. Zmínil mezi nimi také Čechoslováky.²⁹⁵ Dne 13. ledna pak navštívil Klapáلكovy muže velitel britské 8. armády generál Ritchie, před nímž vykonala čestná rota slavnostní pochod. Osobně se seznámil s několika veliteli čet a rot, jakož i s důstojníky velitelství pěšího praporu. Po skončení návštěvy vyjádřil své potěšení nad tím, „že viděl spojeneckou jednotku, která si, ač silně unavena, zachovala kázeň a dobrý vojenský vzhled.“²⁹⁶ O tom, jak si britské velení příslušníků praporu cenilo, svědčí i osobní rozmluva generálů Mészla a Auchinlecka ze dne 24. ledna. Vedoucí Československé vojenské mise na Středním východě v dialogu tlumočil stanovisko československé vlády, která vyslovila přání přemístit Klapáلكovu jednotku do Velké Británie, čímž by výrazněji posílila tamní zahraniční vojsko. Auchinleck se k tomuto stanovisku vyjádřil s pochopením a do budoucna s touto možností souhlasil, nicméně prohlásil, že v současné době jsou pro něj vojáci této jednotky „velmi užiteční a přál by si je ponechat k vlastní dispozici“.²⁹⁷

---

²⁸⁹ HRABICA, HRABICA, *Muž, který velel*, s. 117–118.

²⁹⁰ CAWTHORNE, s. 53.

²⁹¹ VÚA–VHA, fond Čs. pěší prapor 11 – Východní, karton 7, inventární číslo I/19, Válečný deník VII., zápis z 6. 1. 1942.

²⁹² VÚA–VHA, Válečný deník VII., zápis z 18. 1. a 20. 1. 1942.

²⁹³ VÚA–VHA, Válečný deník VII., zápis z 24. 1. a 26. 1. 1942.

²⁹⁴ VÚA–VHA, fond Čs. pěší prapor 11 – Východní, karton 7, inventární číslo I/27, Válečný deník 11. pěšího praporu a 200. lehkého protiletadlového pluku (1. 5.–2. 6. 1942), zápis z 8. 5. 1942.

²⁹⁵ VÚA–VHA, Válečný deník VII., zápis z 9. 1. 1942.

²⁹⁶ VÚA–VHA, Válečný deník VII., zápis z 13. 1. 1942.

²⁹⁷ BROD, *Vznik a boje*, s. 770.

Přestože doba po osvobození Tobruku přinášela více možností k odreagování, museli se mít příslušníci pěšího praporu stále na pozoru. Nebezpečí nyní hrozilo především při manipulaci s výbušninami. K nešťastné nehodě došlo dne 27. ledna 1942 během cvičení, jež spočívalo v ničení drátěných překážek odstraňovaných náložemi. Po zapálení zápalnice se nálož neaktivovala, a to ani při opakované zkoušce. Pravděpodobně vinou zapomenuté rozbušky, která se vznála od rozpáleného měděného obalu, nastala v nečekaném okamžiku opožděná exploze. K ní došlo ve chvíli, kdy se vojáci nacházeli zhruba 20 metrů od výbušniny. Na místě byl zabit voják Vincenc Mesároš, další dva vojáci Jan Kijovič a Ján Kapusta byli zraněni těžce a pět mužů lehce.²⁹⁸ Kijovič zemřel ještě tentýž den a Kapusta skonal následujícího dne v nemocnici.²⁹⁹ Ve dnech 19. a 22. února pak došlo k úmrtí četaře aspiranta Františka Vašíčka a desátníka Augustina Sudera. Prvně jmenovaný šlápl na nástražnou minu, druhý zemřel při kladení minového pole v důsledku samočinného vznícení a výbuchu roznětky.³⁰⁰ Další riziko představovaly tzv. „booby traps“, nepřátelské nástrahy shazované z letadel ve tvaru plnicích per, zapalovačů apod., které při manipulaci vybuchovaly a způsobovaly například amputace prstů.³⁰¹ „Booby traps“ mohly mít také například podobu píšťalky, explodující při zapískání.³⁰² Podplukovník Klapálek kromě jiného nařídil vyvarovat se samovolnému sběru a rozebírání těchto podezřelých předmětů i samotné munice. Pokud by se kdokoliv zranil mimo nařízené služební zaměstnání, byl z toho velitel pěšího praporu připraven vyvodit patřičné důsledky.³⁰³ Další riziko pro vojáky v Tobruku spočívalo v pokračujících náletech. Během jednoho ze vzdušných útoků se nepřátelští piloti snažili zamaskovat pomocí kouřové clony vypouštěné z letadel. Toto zamlžení však původní účel nesplnilo. Vypouštěný dým namísto toho vytvářel na obloze dráhy usnadňující spojenecké protivzdušné obraně snazší zaměřování svých cílů. Piloti Osy byli vlivem intenzivní palby nuceni stáhnout se zpět.³⁰⁴

Co se týče podrobnějších informací k rozmístění československého pěšího praporu, do Tobruku se jeho hlavní části přesunuly již v předposlední lednový den roku

---

²⁹⁸ VÚA–VHA, Válečný deník VII., zápis z 27. 1. 1942.

²⁹⁹ MAREK, *Tobrucký deník*, s. 169–170.

³⁰⁰ MAREK, *Tobrucký deník*, s. 171.

³⁰¹ VRANSKÝ, Pavel, *Krutá zima v Olchovcích a sladké hrozny v Hermonu*. In: FISCHMANNOVÁ, Judita, ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica (ed.), *Bojovali na všech frontách. Vzpomínky židovských vojáků a odbojářů z druhé světové války*, Praha 2011, s. 169.

³⁰² VÚA–VHA, fond Čs. pěší prapor 11 – Východní, karton 7, inventární číslo I/20, Válečný deník VIII., zápis z 15. 2. 1942.

³⁰³ VÚA–VHA, Válečný deník VIII., zápis z 23. 2. 1942.

³⁰⁴ VÚA–VHA, Válečný deník VIII., zápis z 22. 2. 1942.

1942, aby zde zaujaly důvěrně známé pozice v západní části obranného perimetru, kde vystřídaly vojáky z indického 1. pandžábského praporu. V souvislosti s postupující německo-italskou armádou pak byla v Tobruku dne 10. února vyhlášena válečná pohotovost. O osm dní později byl přesun Klapáلكových mužů do staronových pozic dokončen. Přední obranná linie byla obsazena 2. a 3. rotou, které střežily úsek mezi Rás al-Mudawwar a silnicí na Dernu, kdežto 1. rota zaujala pozice na „modré linii“ jako záloha. Části 4. roty i nadále hájily tobrucký přístav. Její zbytek ochraňoval společně s rotou doprovodných zbraní velitelské stanoviště.³⁰⁵ Právě vybraní členové z posledně jmenované roty byli pověřeni také čištěním bojiště. Přestože spojenečtí vojáci s touto činností započali již po osvobození Tobruku, velitelství indické 38. brigády požadovalo pokračovat v této činnosti i nadále. Stále totiž existovala shánka po náhradních součástkách vozidel a spojovacím materiálu. Vyhledávány byly i obleky, boty, munice, mosazné krabice od nábojů, bedny od protitankových min a zbraně všech druhů.³⁰⁶

Ačkoliv byli Čechoslováci umístěni zpět v obranných liniích, do přímé konfrontace s jednotkami Osy se již nedostali, poněvadž měli být v blízkém období z Tobruku staženi. Samotný Rommelův postup se navíc mezitím přechodně zastavil.³⁰⁷ Na dočasnou pauzu v protivníkově ofenzivě měly vliv Rommelovy neshody s Italy, kteří nesouhlasili s jeho riskantními akcemi.³⁰⁸ Dynamika rychlého postupu Osy se vyčerpala i kvůli prodloužení zásobovacích linií a efektivnímu ústupu jednotek Spojenců, jimž Rommel nedokázal zasadit fatální úder.³⁰⁹ Fronta se tak ustálila na další tři měsíce.³¹⁰

Britské velení považovalo československou jednotku za příliš malý útvar bez dostatečných záloh, v důsledku čehož neuvažovalo o jejím nasazení v přímých bojích. Generál Auchinleck však Mészlovi navrhl přecvičení pěšího praporu na protiletadlovou jednotku. Ministerstvo národní obrany v Londýně s touto možností vyslovilo souhlas. Dne 17. března 1942 proto odjela skupina důstojníků a poddůstojníků do Haify, kde vstoupili do britského kurzu pobřežního dělostřelectva. Skupina zde získala znalosti o protiletadlových kanónech Bofors Mk III, které měly tvořit výzbroj nového československého protiletadlového pluku.³¹¹ O tři dny později zaslal generál Ritchie

---

³⁰⁵ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 153.

³⁰⁶ VÚA–VHA, fond Čs. pěší prapor 11 – Východní, karton 7, inventární číslo I/22, Válečný deník (13. 3.–19. 3. 1942), zápis z 14. 3. 1942.

³⁰⁷ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 153.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 152.

³⁰⁹ FIRT, s. 189.

³¹⁰ Tamtéž, s. 195.

³¹¹ MELÍŠEK, s. 211.

dopis podplukovníku Klapáčkovi, ve kterém se rozloučil s Čechoslováky těmito slovy: „*Váš dobrý prapor opustí nyní 8. armádu, avšak nežli tak učiní, zasílám Vám poselství, vyjadřující mé uznání za Vaši důkladnou a hodnotnou práci v Tobruku a jinde, vždy tak radostně a energicky prováděnou. Vojenské vystoupení Vašeho praporu učinilo hluboký dojem na britské kamarády a získalo jejich obdiv a úctu. [...]*“³¹² V tomto období také Klapáček obdržel dopis od Auchinlecka, který jej informoval o udělení řádu Distinguished Service Order (Řád za vynikající službu) od krále Jiřího VI. Podplukovník vyznamenání obdržel za obratnost a rozhodnost prokázanou během ofenzivních operací v západní části tobruckého perimetru.³¹³ Tento řád mu v Palestině později osobně předal králův bratr, vévoda z Gloucesteru.³¹⁴ Dne 28. března byl československý pěší prapor včleněn do rámce 4. britské protiletadlové brigády. Klapáčkovi muži se následně stáhli ze svých pozic a přenechali je jihoafrickému praporu, jehož příslušníkům předali téměř veškerou výzbroj vyjma nejnútnejších zbraní. Následně se Čechoslováci přemístili na východní stranu obranného perimetru, nyní již bez bojového pověření.³¹⁵ Velitel pěšího praporu pronesl ke svým vojákům proslov, v němž pozitivně shrnul jejich nasazení, a kromě jiného vyjádřil myšlenku, že Tobruk se v dějinách československé zahraniční armády stane novodobým Zborovem.³¹⁶

Dne 4. dubna 1942 došel podplukovníku Klapáčkovi telegram, ve kterém ministr národní obrany divizní generál Ingr oznámil jeho povýšení na plukovníka.³¹⁷ O den později se Čechoslováci pietně rozloučili s padlými vojáky na místním válečném hřbitově.³¹⁸ Od října 1941 zahynulo v rámci tobruckého nasazení celkem 14 příslušníků pěšího praporu.³¹⁹ Dalších 26 vojáků bylo zraněno těžce a 55 lehce. Dne 7. dubna nastal okamžik odjezdu z Tobruku, který Čechoslováci opustili v počtu 40 důstojníků a 745 mužů.³²⁰ Cílem trasy, vedoucí po souši směrem na Suezský průplav a odtud do Palestiny, bylo okolí Haify. Do tohoto prostoru dorazily jednotky po poledni dne

---

³¹² VÚA–VHA, fond Čs. pěší prapor 11 – Východní, karton 7, inventární číslo I/23, Válečný deník (19. 3.–24. 3. 1942), zápis z 20. 3. 1942.

³¹³ VÚA–VHA, fond Čs. vojenská mise pro Balkán, Blízký a Střední východ, karton 1, inventární číslo 18, Zvláštní rozkazy (nečíslované), Zvláštní rozkaz čs. voj. mise, Jerusalema, 20. březen 1942.

³¹⁴ FIRT, s. 203.

³¹⁵ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 157.

³¹⁶ VÚA–VHA, fond Čs. pěší prapor 11 – Východní, karton 7, inventární číslo I/24, Válečný deník (25. 3.–2. 4. 1942), zápis z 30. 3. 1942.

³¹⁷ VÚA–VHA, fond Čs. pěší prapor 11 – Východní, karton 7, inventární číslo I/25, Válečný deník (3. 4.–14. 4. 1942), zápis z 4. 4. 1942.

³¹⁸ BROD, ČEJKA, s. 358.

³¹⁹ MAREK, *Tobrucký deník*, s. 169–171.

³²⁰ MAREK, *Příběhy*, s. 46.

12. dubna.³²¹ Vojáci se ubytovali nejprve v táboře At Tira, aby se následně 21. dubna přestěhovali do přímořského tábora v Bath Galim.³²² Přesun z Tobruku do Palestiny vojáci velmi přivítali, jelikož v poušti byli nasazeni nepřetržitě více než deset měsíců, z toho přes polovinu právě v obranném perimetru přístavního města na severu Libye.³²³ Jejich přecvičení na protiletadlové dělostřelce mělo nastat co nejrychleji, avšak vzhledem k nedostatku materiálu obdrželi Čechoslováci první čtyři kanóny až dne 10. května. Cvičení probíhalo ve služební době na směny od rána do večera. Muži využívali také možnosti dobrovolného výcviku v nočních a časně ranních hodinách. Zájem o osvojení obsluhy uvedených kanónů byl mezi nimi velký.³²⁴ V rámci přípravy na nový úkol vyžadoval Klapálek po svých vojácích trénink rychlosti a přesnosti, která byla u protiletadlové obrany podmínkou úspěchu.³²⁵

5.2 Československý lehký protiletadlový pluk 200 – Východní

Dnem 21. května 1942 byl Československý pěší prapor 11 – Východní společně se svým výcvikovým střediskem reorganizován na Československý lehký protiletadlový pluk 200 – Východní³²⁶ (200 Czechoslovak Light Antiaircraft Regiment – East).³²⁷ Velitelem pluku byl ustanoven plukovník Karel Klapálek. Funkce velitelů tří praporů, označených čísly 500, 501 a 502, zastávali major Bohuslav Kobliha, štábní kapitán František Zástěra a major František Novotný.³²⁸ Každý z praporů měl čtyři roty. Označení jednotlivých sekcí pluku vycházelo z tradice pěšího praporu, proto se pro ně neužívalo pojmenování „oddíl“ a „baterie“, jak bylo u dělostřeleckých jednotek běžné. Při velitelství pluku se nacházely ještě dvě samostatné čety – spojovací a dílenská.³²⁹

Poprvé oslovil plukovník Klapálek své vojáky jakožto příslušníky lehkého protiletadlového pluku dne 22. května 1942, kdy proběhla slavnostní přehlídka završující existenci pěšího praporu.³³⁰ Protiletadlový útvar spadal do Skupiny československé armády na Středním východě, do níž se již v předchozím měsíci spojily všechny československé jednotky v této části světa. Kromě protiletadlového útvaru šlo o

³²¹ VÚA–VHA, Válečný deník (3. 4.–14. 4. 1942), zápis z 11. 4. a 12. 4. 1942.

³²² MELÍŠEK, s. 212.

³²³ Klapálek, s. 131.

³²⁴ Tamtéž, s. 137.

³²⁵ VÚA–VHA, Válečný deník 11. pěšího praporu a 200. lehkého protiletadlového pluku (1. 5.–2. 6. 1942), zápis z 11. 5. 1942.

³²⁶ POSPÍŠIL, s. 155.

³²⁷ BROD, ČEJKA, s. 360.

³²⁸ ČAPEK, VONDRÁŠEK, s. 184.

³²⁹ KULKA, s. 102–103.

³³⁰ VÚA–VHA, Válečný deník 11. pěšího praporu a 200. lehkého protiletadlového pluku (1. 5.–2. 6. 1942), zápis z 22. 5. 1942.

výcvikové středisko, československou vojenskou misi v Jeruzalémě, polní soud, prokuraturu, účetní likvidační středisko, polní nemocnici a ozdravovnu. V následujícím období se pluk významněji rozrostl, jelikož na jaře uvedeného roku povolily britské úřady v Palestině širší nábor tamních československých občanů. Dělo se tak v souvislosti s mobilizací československých státních příslušníků na území Spojeného království.³³¹ Tím se podstatně zvýšil počet židovských vojáků. V srpnu disponoval pluk 58 důstojníky a 1213 poddůstojníky a členy mužstva.³³² Z židovských³³³ branců sestával 502. prapor, jemuž se přezdívalo „Šalom prapor“.³³⁴ Nárůst počtu vojáků na Středním východě měl i další přesah, neboť v říjnu 1942 umožnil odchod 171 vybraných dobrovolníků do Velké Británie, kde se připojili k československým leteckým jednotkám u Královského letectva.³³⁵ Co se týče náboženského aspektu Klapálkova vojska,³³⁶ v tomto období mělo k dispozici vedle již přítomného evangelického faráře Šul'ana rovněž katolického a židovského duchovního. Katolickým představitelem se stal František Petružela, který na Střední východ přicestoval v dubnu 1942. Později byl jmenován osvětovým důstojníkem pluku.³³⁷ Židovským duchovním se pak v květnu uvedeného roku stal Hanuš Rebenwurz.³³⁸

Zatímco se Čechoslováci začali přeškolovat na protiletadlové dělostřelce, síly Osy obnovily dne 26. května 1942 svou ofenzivu, čímž se fronta stagnující přes tři měsíce uvedla znovu do pohybu.³³⁹ Britská 8. armáda měla k dispozici 130 000 mužů, 600 letadel a 1200 tanků. Německo-italské jednotky disponovaly stejným počtem vojáků a letadel, ale oproti Spojencům měly nyní jen polovinu tanků. Vojska Osy však byla mobilnější. V samotném Egyptě bylo dislokováno zhruba 600 000 mužů, generál Auchinleck je ovšem k okamžitému boji prozatím nepoužil.³⁴⁰ Generálu Rommelovi se po prolomení fronty u al-Ghazály a při následném postupu podařilo zničit značné množství britských

---

³³¹ MELÍŠEK, s. 214.

³³² KULKA, s. 107.

³³³ Z celkového počtu 2489 osob, které v průběhu války konaly vojenskou službu na Středním východě, patřilo k židovskému náboženství 49,48 % z nich (jiný zdroj uvádí ještě nepatrně vyšší údaj – viz FLOSMAN, s. 54). Mnozí Židé byli ovšem pokřtěni, další byli indiferentní, jiní se proklamovali bez vyznání. Mezi československými vojáky byl tudíž skutečný počet Židů daleko vyšší – celých 62 %, tj. 1549 osob z celkového počtu. KULKA, s. 118.

³³⁴ SOMMR, s. 76.

³³⁵ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 169.

³³⁶ Za dobu existence československých vojenských jednotek na Středním východě se ke katolíkům přihlásilo 29 % osob, k evangelickým vyznáním 3 % vojáků, k Církvi československé 4 %, k pravoslavné církvi 1 % a k židovskému náboženství 54 %. Bez vyznání bylo 9 % vojáků. FLOSMAN, s. 54.

³³⁷ Tamtéž, s. 102–103.

³³⁸ Tamtéž, s. 120–121.

³³⁹ SADKOVICH, s. 302.

³⁴⁰ HRABICA, HRABICA, *Muž, který velel*, s. 121.

tanků, díky čemuž se mu otevřela volná cesta na východ. Ústup spojeneckých vojsk se zastavil až u egyptského al-Alamejnu, nacházejícího se zhruba 100 kilometrů před branami Alexandrie.³⁴¹ Spojenecká obrana linie u al-Ghazály byla provázána s bitvou o Bír Hakím, který hájili Svobodní Francouzi. V noci na 11. června museli toto místo před náporom nepřítele opustit.³⁴² V bitvě se vyznamenalo i několik Čechů, nasazených v rámci 13. polobrigády Cizinecké legie, jíž velel generál Marie Pierre Koenig. Nejvýznamnějšími Čechy byli Bohumil Vazač a Otto Wagner,³⁴³ kteří byli vyznamenáni Řádem Osvobození, přičemž oba se zároveň stali rytíři Řádu Čestné legie.³⁴⁴ Dalším Čechem bojujícím v tomto střetnutí byl kapitán Richard Zdráhala, jenž sloužil u 1. brigády Svobodných Francouzů. Byl jedním z vojáků, kterým se nepodařilo probít z nepřátelského obklíčení, kvůli čemuž upadl do německého zajetí.³⁴⁵ Po vyklizení Bír Hakímu a ztrátě téměř veškerého dělostřelectva museli Spojenci stáhnout své síly do týlu. Ani jednotky v Tobruku se dvěma jihoafrickými, jednou indickou a dvěma britskými brigádami³⁴⁶ pod velením generála Hendrika Kloppera nebyly schopny postavit se na úspěšný odpor. Jejich dezorganizovaná obrana měla za následek proražení zdejšího perimetru nepřítelem.³⁴⁷ Dne 21. června v dopoledních hodinách tak Klopper musel oznámit kapitulaci, čímž byl Tobruk vydán Rommelovi.³⁴⁸ Do zajetí zde padlo zhruba 33 000 vojáků.³⁴⁹

Zisk Tobruku a dalších přilehlých míst poskytl silám Osy značné množství pohonných hmot, munice a vozidel. Spojenecká porážka znamenala pro britské velení velkou psychologickou ránu, mimo jiné i proto, že toto místo při předchozím obléhání úspěšně odolávalo řadu měsíců, zatímco nyní dokázala jeho posádka vzdorovat pouhý den. Příčin porážky bylo vícero. Decimované jednotky 8. armády, ustupující z linie u al-Ghazály, nebyly schopny poskytnout tobrucké posádce pomoc. Svůj únik před nepřítelem

---

³⁴¹ SOMMR, s. 79.

³⁴² FIRT, s. 207–208.

³⁴³ Neproslavili se pouze příslušníci pozemních vojsk, ale též piloti. Nejvýznamnějším pouštním letcem z Československa se stal Josef Hanuš, který v roce 1943 sloužil u britské 600. perutě v Alžírsku a Tunisku. Na bojišti v severní Africe dosáhl čtyř sestřelů. Celkově měl na kontě pět sestřelů, jelikož prvního z nich dosáhl ještě roku 1940 ve Francii. V roce 1943 procházeli v Maroku výcvikem také ti českoslovenští letci, kteří vyslechli výzvu generála de Gaulla a požádali o převelení z Velké Británie k francouzským jednotkám. BERGER, s. 113

³⁴⁴ Tamtéž, s. 90.

³⁴⁵ KUDRNA, Ladislav, *Čechoslováci na okrajových bojištích druhé světové války v roce 1941*. In: KUDRNA, Ladislav (ed.), *Válečný rok 1941 v československém domácím a zahraničním odboji*. Sborník k mezinárodní konferenci, Praha 2012, s. 28.

³⁴⁶ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 171.

³⁴⁷ POSPÍŠIL, s. 116–117.

³⁴⁸ LEWIN, s. 161.

³⁴⁹ BUTLER, *Volume III.*, s. 274.

nezastavily ani na libyjsko-egyptských hranicích. Tobruk, kterého se Rommel tentokrát zmocnil rozhodným náparem, navíc čelil soustředěným leteckým náletům, kdežto britská letadla zůstala za hranicí operačního dosahu.³⁵⁰ Další příčinu nezdaru Spojenců lze spatřit v slabých bojových zkušenostech tobrucké posádky. Problémem v Tobruku byla i nedostatečně zajištěná obranná linie, která nebyla po osvobození v prosinci 1941 významněji obnovena. Její prolomení bylo umožněno mimo jiné tím, že 8. armáda na obranu perimetru nevyčlenila potřebné množství protitankových děl. K Rommelovu vítězství přispěl rovněž fakt, že zaútočil obchvatem z jihovýchodu, tedy na tu část perimetru, kde to britské velení neočekávalo. Na rozdíl od předchozího období nyní německý generál disponoval velmi dobrou znalostí jednotlivých obranných sektorů, čemuž přizpůsobil i svůj úder.³⁵¹ Po tomto triumfu byl Rommel obratem povýšen na polního maršála.³⁵²

Vzhledem k již zmíněnému ukořistění značného množství zásob včetně potravin měly nyní síly Osy dostatek prostředků k pronásledování 8. armády.³⁵³ Hitler a Mussolini očekávali, že ji německo-italská vojska v nejbližší době zničí, zmocní se Egypta a obsadí Suezský průplav.³⁵⁴ V této etapě bojů se polní maršál Rommel těšil značnému respektu, a to i na straně vlastních protivníků.³⁵⁵ Morálka špatně vycvičených britských vojáků byla narušována nejen nedůvěrou ve své velitele, ale i vlivem nedostatečného ideologického zápalu pro boj. Muži v poušti se totiž potýkali s nedostatečným ztotožněním se s ideami, pro něž tento konflikt vedli. Na jejich psychice se podepsalo také dlouhé odloučení od domova a špatná informovanost o dění v jejich rodné zemi. Sebevědomí Britů ovlivňovaly například i zprávy o tom, že „vojáci Svobodných Francouzů, Čechů a Poláků ve Velké Británii si berou v průměru 600 anglických dívek měsíčně“.³⁵⁶ Nejvýznamnější faktor v poklesu morálky příslušníků 8. armády ovšem spočíval v jejich nedostatečné výzbroji, respektive v nedostatku odpovídajících prostředků nutných k obraně před obrněnou technikou nepřítele.³⁵⁷ Tyto vlivy, zkombinované s rozhodujícími porážkami,

---

³⁵⁰ Tamtéž, s. 274–275.

³⁵¹ SCHMIDT, s. 170–171.

³⁵² BUTLER, *Volume III.*, s. 275.

³⁵³ HOYT, s. 75.

³⁵⁴ IRELAND, s. 123.

³⁵⁵ HARRISON, s. 299.

³⁵⁶ FENNELL, Jonathan, *Courage and Cowardice in the North African Campaign. The Eighth Army and Defeat in the Summer of 1942*. In: *War in History* 20, 2013, 1, s. 114–116.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 119.

v nichž britská obrněná technika neobstála,³⁵⁸ vedly během kritického léta 1942 ke zvýšenému množství dezercí a kapitulací.³⁵⁹

Dne 25. června 1942 přebral generál Auchinleck velení 8. armády od generála Ritchieho.³⁶⁰ Na straně německo-italských sil se v této době začaly opět vyskytovat problémy. Nejenže se polní maršál Rommel, postupující k al-Alamejnu, rychle vzdaloval od své nedávno dobyté zásobovací základny v Tobruku, ale nsnázím čelila i lodní doprava Osy, na kterou útočili piloti z Malty. Tím se zásobování německo-italských pozemních jednotek znovu zhoršilo.³⁶¹ Jejich vojska, která dosáhla prostoru u al-Alamejnu dne 30. června a dospěla tak k nejzazší hranici svého postupu, začala být dosavadní bojovou činností vyčerpaná.³⁶² Řada německých velitelů považovala způsob Rommelova postupu do Egypta za unáhlený a fatálně chybný.³⁶³ Obranná linie Spojenců u al-Alamejnu měřila zhruba 20 kilometrů od pobřeží do vnitrozemí ke Katarské proláclině. Jejich postavení byla vytrvale posilována, až do nich hlavní štáb nakonec nasadil všechny jednotky, které měl aktuálně k dispozici. Povolání na frontu se dne 30. června týkalo i jedné roty z československého výcvikového střediska z tábora Agami u Alexandrie. Jednalo se především o nově rekrutované vojáky a nezařazené důstojníky, kteří byli umístěni k obraně úseku na hlavní výpadové silnici spojující Alexandrii s Marsá Matrúh. O několik dní později se jednotka pod velením štábního kapitána Josefa Borského³⁶⁴ přemístila na letiště Marjut, nacházející se jižně od alexandrijského přístavu. Na tomto místě setrvala až do poloviny září.³⁶⁵ Nejkritičtější chvíle pro britské velení nastaly hned na přelomu června a července, kdy Rommel dosáhl částečného průlomu první obranné linie. Tento průnik se snažil rozšířit, nicméně s vypětím všech sil se podařilo dvěma novozélandským a jihoafrickým tankovým brigádám protivníka odrazit.³⁶⁶ Po ztrátě německo-italské bojové iniciativy přešli Spojenci dne 4. července do protiútoků, čímž se fronta ustálila.³⁶⁷

Jelikož byla situace na bojišti v souvislosti s výše popsanou situací napjatá, dne 17. června 1942 vydali Britové rozkaz k přemístění příslušníků československého

---

³⁵⁸ Tamtéž.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 122.

³⁶⁰ LEWIN, 162.

³⁶¹ BUTLER, *Volume III.*, s. 392.

³⁶² ČAPEK, VONDRÁŠEK, s. 185.

³⁶³ SADKOVICH, s. 305.

³⁶⁴ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 178.

³⁶⁵ SOMMER, s. 79.

³⁶⁶ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 173.

³⁶⁷ FIRT, s. 216.

lehkého protiletadlového pluku do az-Zíbu na severu Palestiny, kam se přesunuli do 1. července.³⁶⁸ Dne 10. července pak vyvrcholil výcvik prvních Čechoslováků střelbou na pytel vlečený letounem. Posudek komise byl velmi pozitivní. Díky tomu byli Klapáلكovi muži z 500. praporu,³⁶⁹ posílení 7. rotou 501. praporu, připraveni přesunout se k obraně týlového přístavu v Haifě.³⁷⁰ Převzetí stanoviště od Britů nastalo dne 21. července. Úkolem bylo nejen střežit oblohu proti náletům a případným výsádkům parašutistů, nýbrž i proti potenciálním nepřátelským výsádkům z moře. Zajištění bezpečnosti přístavu v Haifě bylo podstatné především proto, že se ve městě nacházela rozsáhlá rafinérie na zpracování ropy. Zároveň zde kotvily lodě dopravující zásoby určené pro egyptskou frontu.³⁷¹ Do konce července prošel završením výcviku také 501. prapor, po čemž mu byla svěřena ochrana přístavu v libanonském Bejrútu,³⁷² kde společně se spojovací četou posílil protiletadlovou obranu přístavu, rozhlasové vysílačky a místní rafinérie. Úkol Čechoslováků v Bejrútu se tedy velmi podobal nasazení jejich kolegů v Haifě.³⁷³ Touto dobou začal pluk podléhat britské 17. protiletadlové brigádě,³⁷⁴ přičemž později spadl pod taktickou pravomoc 20. protiletadlové brigády.³⁷⁵ Úskalím obsluhovaných protiletadlových kanónů Bofors Mk III byl nízký dostřel, poněvadž střely ráže 40 milimetrů, vážící necelý jeden kilogram, měly účinnost přibližně jen do 1400 metrů. Kanóny vážily přibližně dvě a půl tuny a jejich teoretická kadence činila 120 ran za minutu. Vzhledem k absenci chladícího zařízení bylo po 60 až 70 ranách nutné vyměnit hlaveň. Pluk měl k dispozici i další zbraně, jako byly protiletadlové kulometry, protitankové pušky, samopaly a rovněž traktorové tahače a nákladní vozidla.³⁷⁶ Občasné nálety na přístavní zařízení a rafinérie byly nepřátelskými piloty vedeny obvykle z velkých výšek kvůli palbě silnějších protiletadlových děl. V důsledku toho zůstávaly německé letouny mimo dostřel kanónů obsluhovaných československými vojáky.³⁷⁷ Ti přesto museli být v neustálém střehu pro odrazení případného nebezpečí. Zatímco výše uvedené součásti pluku přidělený úkol již plnily, 502. prapor sestávající z nejmladších

---

³⁶⁸ MELÍŠEK, s. 214.

³⁶⁹ KLAPÁLEK, s. 141.

³⁷⁰ MELÍŠEK, s. 214.

³⁷¹ *U děla na Středním východě. Kronika Československého 200. lehkého protiletadlového pluku – Východního*, Londýn 1944, s. 33–34.

³⁷² KLAPÁLEK, s. 141.

³⁷³ MELÍŠEK, s. 214.

³⁷⁴ FIRT, s. 220.

³⁷⁵ MELÍŠEK, s. 214.

³⁷⁶ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 165.

³⁷⁷ *U děla na Středním východě*, s. 34.

branců zatím pokračoval ještě určitou dobu ve výcviku.³⁷⁸ Co se týče velitelství pluku, to zůstalo v az-Zíbu, kde bylo chráněno jednou rotou 502. praporu, zatímco dílenská četa působila v mechanických dílnách na Mount Carmel v Haifě. Československé výcvikové středisko – Východní bylo umístěno v Sídí al-Bišár u Alexandrie.³⁷⁹ V září se pak přesunulo do oblasti Haify.³⁸⁰

Polní maršál Rommel se pokoušel prorazit u al-Alamejnu ještě na konci srpna 1942, výsledkem týdenních bojů však byl jeho neúspěch.³⁸¹ Touto dobou se do čela britských ozbrojených sil na Středním východě dostal generál Harold Alexander.³⁸² Velitelem britské 8. armády se stal generál Bernard L. Montgomery, jehož přístupem se znatelně zlepšil výcvik jednotek, čímž se zvýšila jejich disciplína a morálka.³⁸³ Pod jeho vedením došlo také k příchodu značných vojenských posil, mezi něž mimo jiné patřily i dodávky amerických tanků.³⁸⁴ Výzbroj tak prošla znatelnou modernizací. Těmito a dalšími kroky upevnil Montgomery důvěru vojáků ve vítězství. Dne 23. října začala u al-Alamejnu ofenziva 8. armády, jež byla nejtěžším střetnutím pěchoty v severní Africe, při níž docházelo ve velkém měřítku i k bojům na bodáky. Střetnutí se účastnily australské pěší divize, britské tankové divize, dále pak novozélandské, francouzské a indické jednotky. Po devíti dnech došlo k proražení protivníkovy obrany, po čemž Montgomery nařídil důkladné pronásledování německo-italských vojsk. Po 350 kilometrech ústupu u Marsá Matrúh se Rommel neúspěšně pokusil zorganizovat novou obrannou linii.³⁸⁵ Německý polní maršál následně pokračoval v ústupu do Libye, během čehož přišel i o přístavy Bardíja a Tobruk,³⁸⁶ který byl dobyt dne 13. listopadu.³⁸⁷ Poté, co se Britové uvedených míst zmocnili, narychlo zde vybudovali zásobovací základny, díky čemuž překlenuli hrozící problémy se zásobováním.³⁸⁸ O pět dní dříve se ve Francouzské severní Africe vylodili Američané pod velením generála Dwighta D. Eisenhowera a obsadili zde důležité přístavy. Vojska Osy od tohoto okamžiku čelila přesile postupující z východu i ze západu zároveň.³⁸⁹

---

³⁷⁸ KLAPÁLEK, s. 141.

³⁷⁹ MELÍŠEK, s. 215.

³⁸⁰ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 178.

³⁸¹ SOMMR, s. 79.

³⁸² HRABICA, HRABICA, *Muž, který velel*, s. 123.

³⁸³ SOMMR, s. 80.

³⁸⁴ BUTLER, *Volume III.*, s. 392.

³⁸⁵ SOMMR, s. 80–81.

³⁸⁶ Tamtéž, s. 81.

³⁸⁷ HRABICA, HRABICA, *Muž, který velel*, s. 123.

³⁸⁸ SOMMR, s. 80–81.

³⁸⁹ HRABICA, HRABICA, *Muž, který velel*, s. 123.

Zatímco síly Osy podnikaly na bojišti ústup, velitelství československého lehkého protiletadlového pluku se dne 3. listopadu 1942 přesunulo z az-Zíbu do Haify. Dosavadní zástupce velitele pěšího praporu podplukovník Střelka se dostal do čela výcvikového střediska. Střelkům původní post následně převzal podplukovník Jan Lípa. V tomto období zároveň skončila vojenská příprava většiny doposud nezařazených příslušníků pluku.³⁹⁰ Vzhledem ke stažení německo-italských jednotek z Egypta se nebezpečí náletů v oblasti týlových přístavů v Palestině a Libanonu snížilo na minimum.³⁹¹ 501. prapor se nejprve nakrátko přesunul z Bejrútu do okolí Haify, kde střežil místní letiště. Dne 7. prosince se posléze celý pluk přesunul do zimního tábora v Jerichu. Zanedlouho britské velení rozhodlo o přiřazení Čechoslováků zpět k 8. armádě, která touto dobou postupovala do Tripolska. Klapáčkovi muži však nebyli určeni pro nasazení na frontě, nýbrž pro službu v jim dobře známém Tobruku, který nyní ležel již stovky kilometrů za hlavní bojovou linií.³⁹² Vojáci, kteří si přáli spolupodílet se na pronásledování sil Osy, tudíž zažili další zklamání.³⁹³

První části československého lehkého protiletadlového pluku dorazily do Tobruku v předposlední den roku 1942.³⁹⁴ Rozkaz z 1. ledna 1943 pak stanovil, že tato jednotka, spadající znovu pod britskou 17. protiletadlovou brigádu, převezme od následujícího dne úkoly 57. lehkého protiletadlového pluku. Zatímco 500. a 501. prapor byl určen pro protiletadlovou obranu tobruckého přístavu, 502. prapor plnil stejný úkol na letištích al-Ádam a Bú Amúd.³⁹⁵ Touto dobou disponovali příslušníci pluku již 36 kanóny Bofors.³⁹⁶ Každý ze tří praporů měl tudíž k dispozici 12 těchto protiletadlových zbraní.³⁹⁷ V dubnu pojednávaného roku pak počet kanónů v jednotce dosahoval již 42 kusů. Zbrojní arzenál tehdy doplňovaly také čtyři protiletadlové kulometry ráže 20 a 13 milimetrů a množství dalších typů palných zbraní včetně 57 kulometů s protiletadlovými podstavci. Dohromady vykazovala³⁹⁸ protiletadlová obrana Tobruku 70 lehkých a 40 těžkých děl.³⁹⁹

Úkolem spojovací čety bylo vybudovat síť komunikačních linek jednotlivých sekcí československé jednotky prostřednictvím kabelů a ty pak napojit na velitelské

---

³⁹⁰ FIRT, s. 225.

³⁹¹ MELÍŠEK, s. 215.

³⁹² BROD, *Tobrucké křisy*, s. 179.

³⁹³ KLAPÁLEK, s. 146.

³⁹⁴ BROD, *Tobrucké křisy*, s. 179.

³⁹⁵ *U děla na Středním východě*, s. 54.

³⁹⁶ BROD, *Tobrucké křisy*, s. 179.

³⁹⁷ MAREK, *Příběhy*, s. 47.

³⁹⁸ Údaje ze začátku února 1943.

³⁹⁹ MELÍŠEK, s. 215.

ústředí. Svou důležitou úlohu plnila také dílenská četa, díky jejíž opravářské činnosti znatelně narůstalo množství výzbroje lehkého protiletadlového pluku.⁴⁰⁰ Tato sekce jednotky dokonce zprovoznila britský tank Valentine, který původně zůstal na bojišti jako vrak.⁴⁰¹ Jednotlivé roty v průběhu následujících měsíců střežily i další objekty, jako byla tobrucká železniční stanice, letiště Gambút Satellite II (východně od Tobruku) a rovněž letiště v al-Ghazále, Derně, Martúbě, Apollonii a v Luigi di Savoia.⁴⁰²

Dne 23. ledna 1943 dobyli Spojenci Tripolis, po čemž Tobruk pozbyl dosavadního významu operační základny. Pro přísun zásob a jednotek na frontu začaly být nově využívány přístavy ve Francouzské severní Africe.⁴⁰³ Přesto se i v této době Tobruk stával terčem častých náletů. Nejtěžší z nich zažili Čechoslováci dne 20. února 1943, kdy pět nepřátelských letadel proniklo nad přístav a shodilo 40 výbušných a množství zápalných bomb i nástrah. Během vzdušného úderu vypálili příslušníci lehkého protiletadlového pluku přibližně 1000 ran.⁴⁰⁴ Při této večerní obranné akci se jim podařilo dosáhnout sestřelu německého bombardéru Junkers Ju 88.⁴⁰⁵ Následujícího dne zahynul svobodník Josef Vystrčil, jenž se stal obětí exploze jedné z odstraňovaných nástrah, shozených piloty Osy během uvedeného náletu. Další tři vojáky výbuch zranil. Šlo o příslušníky 6. roty 501. praporu.⁴⁰⁶ Vystrčil byl v pořadí 15. a zároveň posledním vojákem, který padl v souvislosti s nasazením Čechoslováků v Tobruku.⁴⁰⁷

Kromě střežení oblohy se příslušníci lehkého protiletadlového pluku věnovali také pořádání kurzů pro britské dělostřelce, jejichž konání zajišťovali českoslovenští důstojníci a poddůstojníci. Britové si tímto způsobem doplňovali pěší výcvik, zejména ve správném zacházení s municí a výbušninami. Tyto kurzy se vyvinuly z ukázkového cvičení Klapáلكových mužů, uskutečněného začátkem února 1943, jehož podstatou bylo demonstrovat útok proti výsadku parašutistů na letišti v al-Ádamu. Vojáci, používající při cvičení ostré střelivo, zapůsobili na Brity svou obratností, vyplývající z jejich předchozích zkušeností, které získali jako pěšáci.⁴⁰⁸ Dne 1. března navštívil Klapáلكovy muže vrchní velitel britských sil na Středním východě, jímž byl v této době generál Henry M. Wilson. Čechoslováky znal již od léta 1941, kdy velel spojeneckým armádám při

---

⁴⁰⁰ FIRT, s. 230.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 233.

⁴⁰² MELÍŠEK, s. 215.

⁴⁰³ FIRT, s. 233.

⁴⁰⁴ MELÍŠEK, s. 215.

⁴⁰⁵ *U děla na Středním východě*, s. 70–71.

⁴⁰⁶ BROD, *Tobrucké křesy*, s. 183.

⁴⁰⁷ MAREK, *Tobrucký deník*, s. 171.

⁴⁰⁸ *U děla na Středním východě*, s. 65.

tažení v Sýrii a Libanonu. Rozkazem velitelství 17. protiletadlové brigády byl následně plukovník Klapálek jmenován velitelem veškeré lehké protiletadlové obrany v Tobruku. Pod československý pluk tak začaly spadat dvě britské jednotky, jimiž byla 38. a 100. baterie, disponující 30 děly.⁴⁰⁹ Na konci března obdrželi Čechoslováci pochvalné uznání i od velitele protiletadlové obrany na Středním východě, generála Arthura J. C. Pollocka, který byl přítomen demonstrativní střelbě příslušníků pluku na pevné i pohyblivé cíle. Tato cvičení byla pro vojáky při nedostatku jiného zaměstnání vítaným zpestřením rutinního života. Generál se vyslovil, že střelba byla „jedinečně přesná“.⁴¹⁰

5.3 Konec pouštní anabáze v kontextu dalšího vývoje

Dne 7. května 1943 dobyly jednotky britské 8. a 1. armády Tunis, aniž by se zde Němci zmohli na odpor. Američané se souběžně zmocnili nedaleké námořní základny v Bizertě.⁴¹¹ Tím došlo ke spojení vojsk generálů Montgomeryho a Eisenhowera.⁴¹² Již v březnu došlo k Rommelovu odvolání ze severoafrické fronty. Nahradil jej nejprve generál Walter Nehring a později generálplukovník Hans-Jürgen von Arnim, který dne 12. května podepsal kapitulaci vojsk Osy v severní Africe. Při bojích v Tunisku zničili Spojenci 15 nepřátelských divizí a zajali přes 260 000 mužů. Spojenecké ztráty činily 70 000 vojáků. Válka v severní Africe tímto skončila.⁴¹³ Mezi zajatými příslušníky Afrikakorpsu byli i Češi z oblasti Těšínska. Do německé armády museli povinně narukovat vzhledem k tomu, že na Těšínsku a Hlučínsku byla po okupaci českých zemí úředně zrušena česká národnost. Nejen Němci, ale i Češi se posléze stali Slezany a zároveň říšskými občany. Do československé armády se po kapitulaci Afrikakorpsu přihlásilo na 43 Čechů z oblasti Těšínska.⁴¹⁴

Po kapitulaci protivníka se schylovalo k odplutí Československého lehkého protiletadlového pluku 200 – Východního do Velké Británie. Jistou předehtou k tomu byl již 23. duben 1943, kdy se za účasti generála Mézla odehrála pietní slavnost na tobruckém hřbitově, při níž došlo k odhalení pomníku věnovaného padlým Čechoslovákům.⁴¹⁵ Koncem května pak bylo přesunuto výcvikové středisko do tábora al-Kassassín, nacházející se mezi Suezským průplavem a Káhirou. V táboře byl po svém odjezdu z

---

⁴⁰⁹ Tamtéž, s. 72–73.

⁴¹⁰ FIRT, s. 236.

⁴¹¹ Tamtéž, s. 239.

⁴¹² SOMMR, s. 86.

⁴¹³ BROD, *Tobrucké krysy*, s. 185.

⁴¹⁴ EMMERT, *Češi u Tobruku*, s. 190.

⁴¹⁵ FIRT, s. 238.

Libye přechodně dislokován i samotný pluk.⁴¹⁶ Než k jeho přemístění došlo, převzal dne 12. června britský 2. lehký protiletadlový pluk zodpovědnost za protiletadlovou obranu Tobruku. Kvůli přiblížení dvou nepřátelských letadel byli Čechoslováci uvedeni ještě 47 minut před koncem své služby do poslední pohotovosti. Letadla se ovšem pohybovala v přílišné výšce na to, aby mohli obránci vystřelit ze svých kanónů. Stráž oblohy nad Tobrukem předali Britům oficiálně ve 14:00.⁴¹⁷ Dne 14. června se pak příslušníci jednotky vydali na cestu do Egypta. Do al-Kassassínu doputovali 19. června.⁴¹⁸ Zanedlouho navštívil Klapáلكovy vojáky generál Mézl, který se s nimi rozloučil.⁴¹⁹ V první červencový den se následně s Čechoslováky přijeli rozloučit generálové Wilson a Pollock a společně s nimi i řada dalších vysokých britských důstojníků. Wilson prohlásil: „*Je pro mne velikou radostí, že vám mohu osobně vysloviti uznání za splnění úkolů svěřených vám zde na Středním východě v posledních třech letech. Vaše účast na úspěšném tažení v severní Africe byla v poměru k vašemu počtu veliká a všichni, bez rozdílu hodností, ať v konání bojových či jiných povinností, ukázali vzdor nemalým obtížím, jak mnoho lze vykonati vůlí a účelnou spoluprací. Lituji, že odcházíte z mého velení. Jsem si ale jist, že kamkoliv budete posláni a jakékoliv budou vaše nové úkoly, prokážete znovu dobré jméno, které jste si vysloužili na Středním východě. [...]*“⁴²⁰

Dne 5. července 1943 došlo ke zrušení Skupiny československé armády na Středním východě. V činnosti naopak nadále zůstala československá vojenská mise, která byla v září reorganizována na tzv. Československý administrativní štáb na Středním východě (Czechoslovak Administrative Staff, Middle East) v čele s plukovníkem Prokopem Kumpoštem. Při tomto útvaru pracovali v Jeruzalémě vojenští pracovníci, kteří se starali o další nábor československých občanů z této oblasti. Posléze je štáb posílal do Velké Británie a Sovětského svazu. Generál Mézl po odplutí Klapáلكova pluku ze Středního východu přešel ke štábu generála Eisenhowera jako styčný důstojník. Dne 4. července se Čechoslováci přesunuli do přístavu Tewfik na pobřeží Rudého moře, aby se příštího dne v 17:00 vydali na cestu kolem Afriky do Velké Británie.⁴²¹ Plavebním prostředkem pro celkem 1322 československých vojáků byla Mauretania,⁴²² původně

---

⁴¹⁶ SOMMR, s. 86.

⁴¹⁷ *U děla na Středním východě*, s. 114.

⁴¹⁸ MELÍŠEK, s. 216.

⁴¹⁹ FIRT, s. 243.

⁴²⁰ *U děla na Středním východě*, s. 123.

⁴²¹ BROD, *Tobrucké křesy*, s. 209.

⁴²² MAREK, *Příběhy*, s. 47.

luxusní turistický parník.⁴²³ Mauretania přepravovala přibližně 7000 vojáků různých národností (Poláci, Britové, Jihoafričané, Američané, Nizozemci, Dánové, Jugoslávci, Turci apod.).⁴²⁴ Trasa dlouhá přes 25 000 kilometrů měla mezipřistání v Diego Suarez na Madagaskaru, v Kapském Městě v Jihoafrické unii⁴²⁵ a v přístavu Free Town na území Sierra Leone.⁴²⁶ Jisté riziko představovala přítomnost japonských ponorek v Indickém oceánu a německých ponorek v Atlantském oceánu, kvůli čemuž musela Mauretania preventivně měnit svůj kurz, během čehož se širokým obloukem přiblížila až brazilským břehům. Po celou dobu plavby posádka naštěstí na žádné síly nepřátelského námořnictva nenarazila. Dne 11. srpna 1943 ve večerních hodinách dorazila Mauretania do britského přístavu Liverpool.⁴²⁷ Následujícího dne byli vojáci přivítáni prostřednictvím armádního rozkazu ministra národní obrany divizního generála Ingra, a to jménem prezidenta Beneše, československé vlády i jménem všech příslušníků československého letectva a pozemního vojska ve Velké Británii.⁴²⁸ S Benešem se Čechoslováci setkali dne 18. srpna ve Wivenhoe u Colchesteru ve východní Anglii, kde nastoupili naposledy v pouštních uniformách. Při této slavnosti vyznamenal prezident Klapálek pluk Československým válečným křížem 1939 a poděkoval vojákům za jejich podíl na boji s nacismem.⁴²⁹ Stejný řád obdrželo také 56 příslušníků jednotky (z tohoto počtu 11 vojáků in memoriam), dalších 24 mužů získalo československou medaili Za chrabrost.⁴³⁰

Dne 26. srpna 1943 došlo k rozpuštění československé vojenské skupiny ze Středního východu. Tímto aktem se její složky vtělily do svazku československého vojska ve Velké Británii, které se 1. září reorganizovalo na Československou samostatnou obrněnou brigádu (Czechoslovak Independent Armoured Brigade Group). Příslušníci bývalého lehkého protiletadlového pluku a výcvikového střediska našli uplatnění v nových praporech a oddílech.⁴³¹ Nejvíce z nich sloužilo u motorizovaného praporu. Desítka vybraných jedinců byla zařazena do parašutistického výcviku.⁴³² Zástupcem

---

⁴²³ SOMMR, s. 87.

⁴²⁴ Klapálek, s. 167.

⁴²⁵ Tamtéž.

⁴²⁶ Klíma, Otto, *Válka je šilenství lidí*. In: Fischmannová, Judita, Zudová-Lešková, Zlatica (ed.), *Bojovali na všech frontách. Vzpomínky židovských vojáků a odbojářů z druhé světové války*, Praha 2011, s. 207.

⁴²⁷ Marek, *Příběhy*, s. 47.

⁴²⁸ VÚA–VHA, fond Čs. vojenská mise pro Balkán, Blízký a Střední východ, karton 1, inventární číslo 4, Armádní rozkazy MNO Londýn (číslo 13 a 14), Armádní rozkaz čís. 13., Londýn, 12. srpen 1943.

⁴²⁹ Marek, *Příběhy*, s. 47.

⁴³⁰ Brod, Čejka, s. 367–368.

⁴³¹ Brod, *Tobrucké krysy*, s. 212.

⁴³² Marek, *Příběhy*, s. 47.

velitele brigády generála Aloise Lišky se stal plukovník Klapálek. V této funkci setrval do dubna 1944, kdy byl odvelen na Ministerstvo národní obrany. O několik měsíců později dobrovolně odjel k tvořícímu se 1. československému armádnímu sboru v Sovětském svazu.⁴³³

Dne 30. srpna 1944 se 4259 příslušníků československé brigády se 167 tanky a další výzbrojí nalodilo na transportní lodě a během jednoho týdne se přepravilo do francouzských přístavů Courseulles a Arromanches v Normandii.⁴³⁴ Dne 5. října převzala brigáda celý perimetr kolem obléhaného Dunkerku, který bránila německá posádka. Pozice Čechoslováků doplňovaly menší britské a francouzské jednotky. Významnější bojové akce se odehrály ve dnech 28. října a 5. listopadu.⁴³⁵ Dne 9. května 1945 zde německý admirál Friedrich Frisius podepsal kapitulaci, která vešla do dějin jako jediná kapitulace před československou armádou složená do rukou československého generála.⁴³⁶ Již 18. dubna požádal divizní generál Ingr britské vrchní velení o urychlené přemístění obrněné brigády od Dunkerku do Bavorska, kde by se připojila k americké 3. armádě generála George S. Pattona, postupující k hranicím Československa. Příslušníci brigády ovšem měli dovoleno vytvořit pouze malý kombinovaný oddíl v síle 138 mužů. Ti opustili Dunkerk pět dní po podání uvedené žádosti. Přednost při výběru dostali vojáci, kteří prošli boji v Tobruku, členy oddílu však byli mezi jinými například i bývalí příslušníci protektorátního Vládního vojska.⁴³⁷ Celá brigáda dorazila do své domoviny až po skončení války. Dne 18. května přijela do Plzně, 30. května pak uspořádala velkou vojenskou přehlídku v Praze.⁴³⁸

Co se týče dalšího Klapálkova životního směřování, měsíc po skončení války byl povýšen na divizního generála.⁴³⁹ Tomu přecházelo jeho působení na východní frontě. V září 1944 byl na Dukle v hodnosti brigádního generála ustanoven svým starým přítelem generálem Ludvíkem Svobodou velitelem 3. československé samostatné brigády, spadající pod 1. československý armádní sbor v Sovětském svazu.⁴⁴⁰ Poté, co Svoboda převzal v košické vládě Národní fronty post ministra národní obrany, byl do čela armádního sboru postaven právě Klapálek.⁴⁴¹ Od května 1945 pak zastával post velitele

---

⁴³³ ČEJKA, s. 419–420.

⁴³⁴ Tamtéž, s. 463.

⁴³⁵ EMMERT, *Československý zahraniční odboj*, s. 102–103.

⁴³⁶ Tamtéž, s. 105.

⁴³⁷ Tamtéž, s. 108.

⁴³⁸ Tamtéž, s. 110.

⁴³⁹ HRABICA, HRABICA, *Zapomenutý generál*, s. 319.

⁴⁴⁰ VALIŠ, Zdeněk, *Armádní generál Karel Klapálek*. In: *Vojenské rozhledy* 39, 1998, 4, s. 149.

⁴⁴¹ MAREK, *Tobrucký deník*, s. 130.

1. vojenské oblasti pro Čechy a Prahu.⁴⁴² V únoru 1947 se stal armádním generálem, o rok později se spolupodílel na komunistickém puči a následných čistkách v armádě. V létě 1948 vstoupil Klapálek nikoliv přímo z vlastní iniciativy, ale spíše pod tlakem probíhajících politicko-společenských událostí do KSČ.⁴⁴³ V roce 1950 byl na vlastní žádost dočasně zproštěn vojenské služby. Roku 1951 pak Klapálka z činné služby uvolnil dekret ministra národní obrany Alexeje Čepičky. Po dalších bezmála 22 měsících byl zatčen a vězněn v Praze na Pankráci a ve Valdicích. Nedlouho poté byl vyloučen z KSČ a v průběhu času mu byla rovněž odňata hodnost, čímž jej Čepička degradoval na vojína. V listopadu 1954 byl odsouzen na šest let odnětí svobody, propadl mu majetek a vedle čestných občanských práv mu vládnoucí režim odebral také domácí i zahraniční řády.⁴⁴⁴ Žalobou byl obviněn ze sabotáže Košického vládního programu, z rozmisťování nepřátelských živlů v armádě a z nesprávného zabezpečí západního pohraničí. Na základě předchozí intervence nového sovětského vůdce Nikity S. Chruščova a maršálů Georgije K. Žukova a Ivana S. Koněva došlo v dubnu 1956 ke Klapálkovu propuštění z Valdic. Ústřední výbor KSČ mu následně navrátil generálské hodnosti.⁴⁴⁵ V roce 1969 byl Klapálkovi přiznán osobní důchod. Později mu byl za zásluhy od Zborova, Tobruku a Dukly udělen Řád rudé hvězdy a Řád 25. února. Kromě toho obdržel titul Hrdina Československé socialistické republiky a Řád rudé zástavy. Účastnil se besed s mládeží a četných setkání se svými spolubojovníky,⁴⁴⁶ mezi nimiž zůstal velmi oblíbený až do konce svého života. Zemřel dne 18. listopadu 1984.⁴⁴⁷

---

⁴⁴² HRABICA, HRABICA, *Zapomenutý generál*, s. 319.

⁴⁴³ MAREK, *Tobrucký deník*, s. 130.

⁴⁴⁴ HRABICA, HRABICA, *Zapomenutý generál*, s. 319.

⁴⁴⁵ VALIŠ, s. 155.

⁴⁴⁶ HRABICA, HRABICA, *Zapomenutý generál*, s. 320.

⁴⁴⁷ MAREK, *Tobrucký deník*, s. 132.

Závěr

Vznik československé jednotky v Palestině by se neobešel bez příznivých posunů v politické realitě československo-britských vztahů, reprezentovaných prezidentem Edvardem Benešem na straně jedné a ministrem zahraničí Lordem Halifaxem na straně druhé. Z toho vyplýval i vstřícný přístup britské správy v Palestině v čele s vysokým komisařem sirem Haroldem MacMichaelem, jenž v létě 1940 povolil organizování československého vojska. Svou důležitou roli sehrál také československý generální konzul v Jeruzalémě Josef Miloslav Kadlec, který svým proaktivním přístupem zásadně přispěl k vytvoření předpokladů pro vznik této jednotky. K odsouhlasení jejího zformování došlo více než týden před uznáním prozatímní československé vlády, což svědčí o pružném přístupu britské strany.

Československým vládním činitelům v Londýně nebyl osud vlastních občanů ve vzdálenějším koutě světa pochopitelně lhostejný. Beneš a jeho spolupracovníci si patrně jasně uvědomovali teoretický potenciál, který mohou Čechoslováci na Středním východě ve věci boje za osvobození národa přinést, a to i přes skutečnost, že základna těchto dobrovolníků se nacházela na jiném kontinentě. Vzhledem k podmanění velké části kontinentální Evropy mocnostmi Osy exiloví politici chápali, že jakýkoliv bojový útvar je v této situaci žádaný a cenný. I menší vojsko bylo tudíž považováno za vítanou posilu zahraničního odboje. Přítomnost Čechoslováků na Středním východě, kteří v Palestině nabídli své služby Britům, společně s dalšími faktory nepochybně přispěla k vytvoření podmínek pro plné uznání československé vlády v Londýně, k čemuž Velká Británie přistoupila společně se Sovětským svazem v červenci 1941. Působení Klapáلكových vojáků také jistě pomohlo k zesílení legitimacy nároků vládních představitelů na obnovení Československa v předmnichovských hranicích.

Čechoslováci začali budovat dobrou pověst svého vojska především od období výcviku v Judské poušti. Výkon a rychlý postup Klapáلكových mužů při cvičení útoku i jejich vytrvalost při tréninku obrany velmi zapůsobily na britské velení. Možnost zapojit se do války proti nepříteli dostali příslušníci Československého pěšího praporu 11 – Východního nejprve v podobě strážení táborů s válečnými zajatci, na což navázala kontrola vzdušného prostoru nad letišti a přístavy v Egyptě. Dohled nad Němci a Italy sice nelze hodnotit vedle řady pozdějších bojových akcí jako nějak specificky přelomový okamžik v dějinách existence pěšího praporu, nicméně vykonávání tohoto úkolu poskytlo jeho příslušníkům první přímou, byť prozatím nebojovou osobní zkušenost s uniformovaným nepřítelem. Z leckdy kontroverzního chování zajatců měli

Čechoslováci možnost poznat protivníkovu válkou a propagandou ovlivněnou mentalitu, což jim do určité míry mohlo posloužit jako psychická průprava pro nadcházející boje. I přes úspěchy během předchozího výcviku nebylo s odbojáři ze střední Evropy prozatím znatelněji spjato dostatečné renomé, podepřené konkrétními zásluhami ve službě. Tato skutečnost by mohla vysvětlovat jednu z příčin, proč Britové ignorovali stížnosti Čechoslováků na arogantní chování zajatců a proč naopak podnikali kroky podkopávající jejich autoritu v roli strážců.

Na týlovém letišti u Alexandrie a v městském přístavu mohli být příslušníci praporu přínosní pouze do omezené míry vzhledem k nedostatečné výzbroji, kvůli čemuž jejich úkol spočíval zejména v pozorování oblohy a včasném hlášení nebezpečí. Tato činnost, stejně jako výše uvedená stráž táborů, se může z určitého pohledu jevit jako nedostatečně významná, avšak je nutné konstatovat, že i takováto služba sehrávala v celkovém válečném úsilí svou roli. Charakter jejího plnění ovlivňoval potenciální úspěch či neúspěch dalších spojeneckých jednotek, respektive se spolupodílela na zajištění jejich bezpečnosti a přispívala ke stabilitě a klidu v dané lokalitě. Na jaře 1941 čelil Egypt bezprostřednímu ohrožení jednotkami Afrikakorpsu. Nedůsledné vykonávání rozvržených úkolů v týlu tudíž mohlo negativně ovlivnit i dění na samotné linii doteku s nepřítelem. Právě Čechoslováci byli jedni z těch, kteří se snažili přispívat k protivníkovu zadržení způsobem, jakého byli s omezenými prostředky v týlu schopni.

Své uplatnění mohli příslušníci pěšího praporu začít jistým způsobem více rozvíjet po svém zařazení do britské 23. brigády a následném přesunu blíže k egyptsko-libyjským hranicím, do prostoru ve frontovém pásmu, kde načerpali první zkušenosti s pozorováním předpolí. Zde bylo podplukovníku Klapádkovi umožněno vypracovat plán na ochranu místních letišť proti nepřátelským výsádkům, k čemuž byl pověřen velitelem indické 4. divize generálem Frankem W. Messervym. Tomuto svěřenému úkolu předcházela pochvalná uznání od brigádního generála Alexandera Gallowaye a dalších britských důstojníků, která si Čechoslováci vysloužili za svou předešlou příkladnou službu v Alexandrii a okolí. Pěší prapor, posílený na jaře 1941 příchodem několika stovek mužů, získal na vážnosti, přičemž k názorům jeho velitele bylo ze strany Britů přihlíženo v mnohem větší míře než v předcházejících měsících.

Čechoslováci, aplikující Klapádkovu taktiku nepřetržitého hlídkování několika vzletových a přistávacích ploch prostřednictvím pohybujících se obrněných Bren Carrierů, nemuseli odrážet žádný nepřátelský výsadek. Přínos jejich služby lze ovšem spatřit i tomuto faktu navzdory, jelikož hodnota popisovaného druhu strážní činnosti se

skrývala především v její preventivní podstatě. Zde je nutné zmínit, že Britové kladli zvýšený důraz na ochranu letišť v důsledku jejich předchozí porážky na Krétě, jež byla dobyta německými parašutisty. Ve světle výsledku této události se tudíž služba Čechoslováků na vybraných letištích, na nichž podplukovník Karel Klapálek uvedl svou obrannou koncepci do praxe, jeví jako velmi podstatný článek v celkovém britském defenzivním plánu.

Do operace Battleaxe, spuštěné v červnu 1941, jejímž prostřednictvím měli Britové vytlačit síly Osy z Egypta a která skončila neúspěchem, Čechoslováci přímo nezasáhli, ačkoliv se dle původních plánů měli na pozemních bojích spolupodílet. Místo nich byl na frontu odeslán 1. prapor královského východokentského pluku, který byl v boji zničen. Klapálekův prapor své nasazení v Egyptě tudíž úspěšně přečkal, díky čemuž se mohli jeho příslušníci v červenci zúčastnit tažení v Sýrii a Libanonu po boku spojeneckých jednotek v rámci operace Exporter. Zde zakusili doposud nepoznanou realitu války, poněvadž čelili opakující se dělostřelecké, minometné a kulometné palbě z pozic vichystických Francouzů, v důsledku čehož padl první Čechoslovák – voják Jiří Haas. Na zmíněném území se však odbojáři nezúčastnili žádných velkých přímých střetů. Význam nasazení Klapálekových vojáků zde spočíval zejména v narušování nepřátelských pozic formou průzkumné činnosti, v jejímž rámci obsadili městečko Šibáa, z něhož se museli zakrátko stáhnout. Následně se sem vrátili po protivníkově generálním ústupu, souvisejícího s chystaným příměřím. Československý příspěvek na vítězství Spojenců v operaci Exporter měl tudíž značně omezený význam. Přesto tvořil nedílnou součást spojeneckého postupu, jehož cílem bylo zamezit uskutečnění tzv. plánu Orient. Jak je známo, jeho prostřednictvím chtěl Adolf Hitler dosáhnout Íránu, a to dvěma cestami – severní přes Kavkaz a jižní přes Egypt a další oblasti Středního východu.

Pro československé vojáky znamenalo výše uvedené tažení první bezprostřední zkušenost s bojovým konfliktem. Čím větší byla jejich chuť se proti silám Osy angažovat, tím znatelnější bylo jejich zklamání z monotónní strážní a kontrolní služby na syrsko-tureckém pohraničí, kde svůj úkol plnili až do října 1941. Tuto etapu nasazení Čechoslováků na Středním lze hodnotit jako patrně nejméně významnou pro boj s nacismem a fašismem. Jejich činnost totiž tehdy probíhala na již zajištěném území Sýrie, o něž Němci ještě před zahájením operace Exporter ztratili zájem, přičemž Turecko ve válce zainteresováno nebylo. Nevyužitého bojového potenciálu československého vojska si bylo vědomo i exilové ministerstvo zahraničí v Londýně (tehdy již součástí plnoprávně uznané exilové vlády), které žádalo o přesunutí pěšího praporu do Velké

Británie, kde by se jeho příslušníci mohli připojit k tisícovkám dalších krajanů ve zbrani. Vrchní velitel Středního východu generál Claude Auchinleck žádost odmítl, mimo jiné i s poukazem na obtížné hledání náhrady za tuto jednotku, kterou považoval dle svých slov za velmi hodnotnou. Postoj britského velení je pochopitelný především z toho hlediska, že touto dobou se Spojenci nacházeli stále v defenzivě a na svůj úder se teprve připravovali. Jeho cíl spočíval vedle řady jiných ve vyproštění klíčového libyjského přístavu Tobruk, obklíčeného po mnoho měsíců pozemními silami Osy. K odplutí na toto místo se Čechoslováci připravovali již zhruba měsíc po Auchinleckově zamítavé odpovědi exilovému ministerstvu zahraničí.

Klapáلكova jednotka, plnící doposud úkoly menšího významu, provedla svůj přesun do Tobruku v říjnu 1941. Ocitla se tak ve strategicky důležité lokalitě, jejíž eventuální dobytí silami Osy by německo-italské armádě umožnilo snazší postup do nitra Egypta, čímž se porážka Spojenců v severní Africe mohla stát velmi reálnou. Za situace dočasného statusu quo, kdy fronta již poměrně dlouhý čas stagnovala a obě válčící strany se mezitím chystaly k rozhodujícímu protiúderu, nebylo patrně vhodnější oblasti pouštního bojiště, ve které Čechoslováci mohli být více užiteční britskému válečnému úsilí. O vážnosti úkolu svěřeného v Tobruku Čechoslovákům svědčí skutečnost, že byli povoláni k obraně nejobtížněji hájitelného západního úseku perimetru, kde vzdálenost mezi spojeneckými a nepřátelskými pozicemi činila pouhých 80 až 800 metrů, zatímco jinde dosahovala tato mezera až několika kilometrů. Rozhodnutí o umístění Klapáلكových mužů do uvedených linií může být mimo jiné považováno za projev důvěry, projevované vůči příslušníkům pěšího praporu z britské strany ve stále rostoucí míře. Svěřený úsek nespočíval pouze v zajišťování pouštního terénu, v němž jedinými lidskými objekty byly v zásadě pouze skalní a betonové pevnůstky a systém zákopů. Čechoslováci rovněž hájili prostor pro obou stranách silnice vedoucí k městu Derna, jež byla před svým přerušením v okolí Tobruku součástí strategické komunikace Via Balbia, vybudované Italy podél celého libyjského pobřeží.

Naproti postavením Klapáلكových mužů se nacházeli italští vojáci, jejichž bojová kvalita sice nedosahovala takové úrovně jako u Němců, nicméně tento aspekt nemůže znehodnocovat význam obranné činnosti příslušníků pěšího praporu v klíčovém západním sektoru. Čechoslováci byli během svého nasazení vystaveni ponejvíce atakům v podobě dělostřelecké a minometné palby, jakož i útokům sil Osy ze vzduchu. Při jednom minometném přepadu byl ještě na konci října 1941 zabit voják Leo Gutfreund, první tobrucký padlý. V následujících několika měsících padlo dalších 14 zahraničních

odbojářů (počítaje v to i svobodníka Josefa Vystrčila, který v Tobruku zahynul jako poslední československý voják v únoru 1943).

Přínos Klapálkova praporu pro válečné úsilí Spojenců v Tobruku nelze hledat v úderné síle početně omezené pěchoty, která byla vzhledem k obraně několikakilometrového úseku spíše rozdrobená nežli koncentrovaná. Vojáci navíc v zásadnější míře nedisponovali vybavením obrněnou technikou. Význam zapojení Čechoslováků do války nelze hodnotit ani množstvím otevřených střetů s nepřítelem a stupněm jejich rozsahu, neboť ten se omezoval zejména na přestřelky menších skupinek vojáků v předpolí. Poslání Klapálkových mužů totiž nespočívalo v úkolech směřujících k větším bojům, nýbrž se cíleně omezovalo – jak určilo britské velení – na průzkumnou činnost v terénu během denních a nočních misí, založených primárně na nebojovém charakteru. Úkol Klapálkova praporu se zároveň soustředil na kontrolu nepřátelských pozic hlídkováním ze stálých stanovišť. I takovéto defenzivní činnosti s sebou přinášely jisté riziko. Především v otevřeném pouštním terénu, na dohled nepřátelským postavením, vyžadovaly od vojáků odvahu, trpělivost, improvizaci a obratnost. Podstatu užitečnosti příslušníků pěšího praporu je v tomto ohledu možné spatřit především ve zjišťování palebné síly a rozmístění nepřátelských jednotek. Toho bylo dosahováno také prostřednictvím řízené provokace, snáze odhalující italské pozice a umožňující dosáhnout přesnějších poznatků o vzdálenostech vytipovaných objektů. K získání těchto znalostí přispěly i některé individuální a dobrovolné akce československých vojáků, jako například zhruba 24hodinová mise četaře Václava Kořínka, jenž tuto dobu strávil zahrabán mezi kameny v opuštěném italském bunkru. Souhrn vykonané práce přinášel britskému velení v čase před spuštěním ofenzivní operace Crusader lepší představu o nepříteli, která byla získávána i prostřednictvím map nalezených u mrtvol italských vojáků. Tím Čechoslováci přispívali k prohlubování poznatků o této části válečné zóny. Díky získaným informacím mohla být proti silám Osy mimo jiné vedena přesnější a efektivnější palba z děl a minometů. Dění v nepřátelských liniích a případné změny v nich Čechoslováci průběžně vyhodnocovali. Spojenci tak mohli protivníkovy kroky snáze předvídat a patřičně se na ně připravit. Další přínos Klapálkových mužů spočíval ve výkonu dohledu nad minovými poli, jimiž prováděli Poláci před uskutečněním jejich výpadů k postavením sil Osy. Čechoslováci se tudíž v určitém ohledu zaslouhovali o bezpečnost silnějších a početnějších jednotek, jimž v případě potřeby poskytovali svůj úsek jako nástupiště k průzkumu bojem či k útoku. Zahraniční odbojáři přinášeli užitek celku také prostřednictvím zbrojířské dílny, která se v Tobruku stala proslulou nejen

uvnitř vlastní jednotky, ale i mezi dalšími spojeneckými útvary, jimž byli mechanici rovněž k službám. Svoji zručností se zaslouhovali v nemalém měřítku o opravy pojízdné techniky a zbraní. Řčení o „zlatých českých ručičkách“ tak dostalo svému významu i v této části světa.

V době probíhající operace Crusader pomáhali Čechoslováci společně s Poláky ve svěřeném úseku odrážet protivníkův nápor. Eliminací lokálního úderu se v zásadě zasloužili o hladší proces osvobození Tobruku, jenž začal o několik dní později. Nepřítel nejenže nedosáhl průlomu, ale s postupující frontou se začal ze svých pozic kvapně stahovat. V případě dílčího úspěchu německo-italských vojsk, ať už před spuštěním britské ofenzivy nebo kdykoliv v jejím průběhu, mohlo dojít k eventuálnímu narušení koordinovaného spojeneckého výpadu z obranných pozic, respektive ke zpomalení ústupu protivníkových jednotek. Čechoslováci na přelomu listopadu a prosince 1941 stáli pevně na svých pozicích tak, jak tomu bylo již od jejich příjezdu do Tobruku v říjnu. Uplatňovanou defenzivní činností tudíž bezpochyby přispěli k následnému osvobození tohoto strategicky důležitého místa. Na tom měla určitý podíl také asistence Klapálkových vojáků v rámci odlehčovacího útoku Poláků, který se uskutečnil již na začátku operace Crusader. Příslušníci pěšího praporu tehdy podporovali své kolegy střelbou z minometů a kulometů, zatímco Poláci vnikli do nepřátelských pozic. Tímto způsobem se vojáci zasloužili o upoutání protivníkovy pozornosti a zamezili případnému přesunu jeho jednotek z oblasti západního perimetru do stěžejní části bojiště, a to v době, kdy spojenecká ofenziva teprve nabírala svůj spád a kdy tudíž ani zdaleka nebylo rozhodnuto o jejím výsledku.

Podíl na spojeneckém vítězství si Čechoslováci v Tobruku připsali také v rámci vlastního výpadu, uskutečněného dne 10. prosince 1941, kdy ze svých dosavadních pozic zahájili proti silám Osy postup. Ten se obešel v zásadě bez přímého styku s nepřítelem, v důsledku čehož bylo obsazení vytyčených krajinných bodů západně od obranných postavení spíše symbolické. Přesto nelze snižovat jeho význam. Čechoslováky zajištěné dobytí vybraných klíčových míst totiž tvořilo nedílnou součást řetězce více či méně na sobě závislých událostí, které dohromady tvořily pomyslnou mozaiku spojenecké ofenzivy a jejího příznivého výsledku. Hlubší rozměr těmto ofenzivním operacím poskytuje také Klapáلكovo vyznamenání Řádem za vynikající službu, které obdržel od krále Jiřího VI. za obratné a rozhodné velení během výpadu z obranného perimetru.

V důsledku britského rozkazu museli Čechoslováci po osvobození Tobruku zůstat v jeho zázemí, čímž jim bylo znemožněno podílet se na pronásledování ustupujícího

protivníka po boku dalších spojeneckých jednotek. Na britský postoj lze pohlížet jako na logické a nezbytné rozhodnutí, odrážející reálný stav věcí. Klapáلكův prapor totiž nebyl pro hlubší angažmá v operaci Crusader dostatečně motorizovaný, kvůli čemuž by na hlavní frontě nepřinášel požadovaný užitek. Účast Čechoslováků na rychlém stíhání Němců a Italů byla možná jen za předpokladu obdržení odpovídajících vojenských prostředků, kterých se Klapáلكovým mužům za tímto účelem nedostalo. Britové sledovali v rámci postupující ofenzivy určitou koncepci, jež v pouštním tažení nepočítala se zapojením méně početných a zejména nedostatečně vybavených útvarů. Důsledkem tohoto přístupu bylo zklamání v československých řadách. Jedna rota Klapáلكova praporu nicméně dostala výjimku, když od prosince 1941 dočasně chránila velitelství britského XIII. sboru, díky čemuž vybraní vojáci procestovali téměř celou Kyrenaiku. Pověření tímto úkolem v podmínkách ofenzivy je možné chápat jako poměrně prestižní a velmi zodpovědnou záležitost.

Osvobození Tobruku ohlásilo pro zahraniční odbojáře příchod další, z vojenského hlediska méně „záživné“ etapy jejich nasazení. Klapáلكovi muži začali plnit strážní a pozorovatelskou službu v místním přístavu a na okolních letištích, tedy na místech daleko za frontou. Počátkem roku 1942 usilovala československá vláda v Londýně opět o přesun pěšího praporu do Velké Británie. Generál Auchinleck však s touto možností souhlasil pouze předběžně, přičemž vyjádřil přání ponechat si zatím Čechoslováky k vlastní dispozici. Fakt, že budou generálovi užiteční, zakrátko potvrdil vývoj na frontové linii, která se rychle začala přibližovat zpět k Tobruku, do jehož západní části obranného perimetru se Klapáلكovi vojáci vrátili na přelomu ledna a února zmiňovaného roku. Z logiky věci vyplývá, že Britové potřebovali mít při svém ústupu zajištěný vlastní týl, a to ještě naléhavěji než v rámci své tehdy již vyčerpané ofenzivy. Čechoslovenská jednotka tudíž v koncepci kontroly spojeneckého zázemí nepochybně sehrávala svou podstatnou úlohu, a to ve smyslu preventivní ochrany strategického místa, k němuž se znovu přibližoval nepřítel. S ním ovšem Čechoslováci již nikdy nepřišli do přímé konfrontace na úrovni boje muže proti muži, jelikož se schylovalo k jejich odjezdu z Tobruku. I přes absenci tohoto druhu boje došlo v tomto období k několika úmrtím vojáků, a to v důsledku manipulace s výbušninami a iniciacemi nástražných min.

Na jaře 1942 opustili zahraniční odbojáři Tobruk a zamířili do Palestiny k přecvičení na příslušníky následně vzniklého Československého lehkého protiletadlového pluku 200 – Východního, který opět vedl Klapálek, tehdy již povýšený na plukovníka. Ještě před tímto přesunem získali Čechoslováci pochvalné uznání od

velitele 8. armády generála Neila M. Ritchieho. O tom, že toto a mnohá jiná pozitivní vyjádření britských vojenských činitelů nebyla pouze zdvořilostními frázemi, může svědčit třeba i výše uvedené Klapádkovo vyznamenání Řádem za vynikající službu. Čechoslováci na britské velení velmi dobře zapůsobili také při skládání výcvikových protiletadlových zkoušek, po čemž byli odesláni k obraně týlového přístavu v palestinské Haifě a libanonském Bejrútu. Zde se však nemohli uplatnit v reálném boji, poněvadž jejich kanóny měly dostřel pouze do malé výšky. O střelbu na nepřátelské letouny se tudíž starala silnější děla jiných spojeneckých jednotek.

Přestože v Haifě a Bejrútu nemohli Čechoslováci zužitkovat své předchozí válečné zkušenosti v praxi, přičemž reálně nevyužili ani nově nabyté schopnosti, tvořili alespoň pasivně podpůrný doplněk protiletadlové obrany, jež byla zasazena ve významných týlových přístavech. Především z toho haifského odplouvaly lodě dopravující zásoby pro egyptskou frontu, kde v létě 1942 probíhaly rozhodující střety u al-Alamejnu. Čechoslováci tak v zásadě nepřímou zprostředkovali spojeneckým plavidlům ochranu, čímž se jistým způsobem spolupodíleli na zajišťování chodu zásobování jak po moři, tak i po souši, a to skrze záštitu oblohy nad místními ropnými rafinériemi. Obstarávání bezpečnosti britského zázemí v čase al-alamejských bitev, odehrávajících se pouhých zhruba 100 kilometrů před branami Alexandrie, mělo na následném spojeneckém vítězství svůj důležitý podíl, jehož součástí byl do určité, byť omezené míry právě i československý příspěvek. Nelze nepřipomenout, že k obraně prostoru u al-Alamejnu byla nakrátko povolána i jedna rota z československého výcvikového střediska, načež byla přesunuta k strážení letiště jižně od Alexandrie.

Na přelomu let 1942–1943 se zahraniční odbojáři pod Klapádkovým vedením ocitli opět v Tobruku, který byl během jejich nepřítomnosti silami Osy nejprve dobyt, aby byl později, tj. po porážce polního maršála Erwina Rommela u al-Alamejnu znovu osvobozen (tentokrát již definitivně). Čechoslováci se tím pádem opět nacházeli na místě již značně vzdáleném hlavní frontě. Tobruk tehdy již pozbyl svého dosavadního strategického významu, který převzaly přístavy ve Francouzské severní Africe. Během svého posledního angažmá v Tobruku a na okolních letištích se příslušníkům lehkého protiletadlového pluku podařilo dosáhnout sestřelu jednoho německého bombardéru Junkers Ju 88. Ani v této době ovšem Klapádkovi muži neobsluhovali výkonnější protiletadlová děla s vyšším dostřelem. Dobrá pověst zahraničních odbojářů se nicméně projevila i na sklonku jejich tříletého pobytu v poušti, když byl v březnu 1943 velitel pluku jmenován do čela veškeré lehké protiletadlové obrany Tobruku, čímž začaly

československé jednotce podléhat dvě britské baterie. Klapádkovo jmenování již v praxi nemělo větší význam, jelikož válka v severní Africe se rychle blížila ke konci. Přesto lze rozhodnutí britského velení vnímat jako znak dalšího projevu uznání za vykonané služby Čechoslováků. Klapádkovi muži se již předtím také věnovali pořádání kurzů pro britské dělostřelce, kteří si u zahraničních odbojářů doplňovali pěší výcvik především ve smyslu správného zacházení s municí a výbušninami. Příslušníci lehkého protiletadlového pluku se tedy alespoň dílčím způsobem stali učiteli ostatních kolegů ve zbrani, jimž mohli předat část svých bohatých zkušeností.

Účast Čechoslováků na pouštním válčišti, která v červenci 1943 skončila jejich odplutím do Velké Británie, přispěla ke spojeneckému vítězství v severní Africe sice poměrně malým dílem, jenž v sobě ovšem ukrývá velkou hodnotu. Tu lze snáze chápat zejména tehdy, když na problematiku fungování československého zahraničního vojska nahlédneme primárně nikoliv z pohledu celkového, nýbrž z pohledu dílčího ve smyslu analýzy jednotlivých aspektů, které se následně zasazují do obrazu velkých událostí probíhajících na hlavní válečné frontě. Tak se před námi otevírají na první pohled skryté významy oné velké hodnoty, kterou se zahraniční odbojáři v této části světa zapsali do dějin druhé světové války a jejímž prostřednictvím se v rámci své pouštní anabáze jedinečným dílem spolupodíleli na boji proti nacismu a fašismu. Jádrem jejich přínosu pro celek pramení především ve faktu, že přidělené úkoly vykonávali Klapádkovi vojáci obvykle (avšak pochopitelně zdaleka ne vždy) se značným zápalem, odhodlaností, odvahou, pečlivostí, zodpovědností a svědomitostí. Díky těmto a dalším vlastnostem a schopnostem mohli využít potenciál svých malých jednotek naplno, a to i v rámci omezených možností vlastní seberealizace. Tyto omezené možnosti vyplývaly nejen ze samotného charakteru jejich útvarů, ale vycházely též z rozhodnutí britského velení, které Čechoslováky pověřovalo, jak je známo, spíše statickou nežli dynamickou činností, zasazenou převážně do prostoru týlových oblastí.

Ačkoliv se velikost československého pěšího praporu a lehkého protiletadlového pluku nedá srovnávat s velikostí pozemních jednotek zahraničního vojska bojujícího v Sovětském svazu a sdruženého v menší míře i ve Velké Británii, je možné konstatovat, že význam Klapádkových jednotek byl pro zahraniční odboj značný a nezastupitelný. Čechoslováci dokázali v drsných pouštních podmínkách vykonávat po relativně dlouhé válečné období velmi záslužnou a vysoce ceněnou službu, díky níž se stali respektovanými a uznávanými příslušníky svých jednotek. Po svém odjezdu do Velké Británie pak doplnili tamní vojsko složené z krajanů, které se následně reorganizovalo na

Československou samostatnou obrněnou brigádu. „Muži z pouště“ se následně v letech 1944–1945 spolupodíleli i na obléhání Dunkerku, odkud nakonec po mnoha letech doputovali do své osvobozené vlasti.

Seznam použitých pramenů a literatury

Nepublikované prameny

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha.

Fond Čs. pěší prapor 11 – Východní, karton 6, 7.

Fond Čs. vojenská mise pro Balkán, Blízký a Střední východ, karton 1.

Publikované prameny

BUTLER, James R. M. (ed.), *The Mediterranean and Middle East. Volume II. The Germans Come to the Help of their Ally (1941)*, London 1956.

BUTLER, James R. M. (ed.), *The Mediterranean and Middle East. Volume III. British Fortunes reach their Lowest Ebb (September 1941 to September 1942)*, Uckfield 2004.

FIRT, Leopold, *Od Eufratu až po Benghazi. Historie čs. vojenské jednotky na Středním Východě*, Praha 1947.

HNĚLIČKA, Stanislav, ŠEBELKA, Jan, *Byl jsem tobruckou krysou. Vzpomínky válečného veterána*, Liberec 2014.

KADLEC, Josef M., *Svatá země v československém odboji*, Praha 1947.

KLAPÁLEK, Karel, *Ozvěny bojů*, Praha 1987.

MELÍŠEK, Ladislav, NEDBAL, Lubor, *U Tobrúku pod československým praporem proti Rommelovi. Vzpomínky čs. zahraničního vojáka z druhé světové války*, Veselí nad Moravou 2008.

NOVÁK, Valentin, *Letcem v Anglii. Z bojů volyňských Čechů na Středním východě, v Tobruku a anglickém letectvu*, Praha 2003.

POSPÍŠIL, Ladislav, *Ve znamení Halleyovy komety*, Praha 1996.

SCHMIDT, Heinz W., *With Rommel in the Desert*, New York, Toronto, London 1979.

SOMMR, Josef, *Od Tobrúku do Plzně*, Praha 1992.

Tobruk. Napsali muži první linie, Londýn 1942.

U děla na Středním východě. Kronika Československého 200. lehkého protiletadlového pluku – Východního, Londýn 1944.

Literatura

BERGER, Pavel, *Naši v poušti*, Praha 2002.

BROD, Toman, ČEJKA, Eduard, *Na západní frontě. Historie čs. vojenských jednotek na Západě v letech 2. světové války*, Praha 1965.

BROD, Toman, *Vznik a boje československého praporu na Středním východě v letech 1940 až 1942*. In: *Historie a vojenství* 12, 1963, 5, s. 734–773.

BROD, Toman. *Tobrucké krysy. Osudy a boje československých vojáků na Středním východě v letech 1940–1941*, Praha 2008.

CAWTHORNE, Nigel, *Bitvy druhé světové války*, Frýdek-Místek 2007.

ČAPEK, Jaromír, VONDRÁŠEK, Václav, *Bojovali za Československo. Příběh bratrů Bernasových v čs. odboji*, Brno 2012.

ČEJKA, Eduard, *Československý odboj na Západě (1939–1945)*, Praha 1997.

DUBEN, Vojtěch N. (ed.), *Na všech frontách. Čechoslováci ve II. světové válce*, Praha 2001.

EMMERT, František, *Československý zahraniční odboj za 2. světové války na západě*, Brno 2012.

EMMERT, František, *Češi u Tobruku. Skutečné příběhy*, Praha 2008.

FENNELL, Jonathan, *Courage and Cowardice in the North African Campaign. The Eighth Army and Defeat in the Summer of 1942*. In: *War in History* 20, 2013, 1, s. 99–122.

FISCHMANNOVÁ, Judita, ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica (ed.), *Bojovali na všech frontách. Vzpomínky židovských vojáků a odbojářů z druhé světové války*, Praha 2011.

FLOSMAN, Martin, *Padre a Rebe. Vojenští duchovní československé zahraniční armády u Tobruku a Dunkerque*, Praha 2015.

HARRISON, Frank, *Tobruk. The Great Siege Reassessed*, London 1996.

HOYT, Edwin P., *Boje v severní Africe*, Praha 2003.

HRABICA, Pavel, HRABICA, Zdeněk, *Muž, který velel mužům. Životní příběh armádního generála Karla Klapálka*, Praha 1988.

- HRABICA, Pavel, HRABICA, Zdeněk, *Zapomenutý generál Karel Klapálek*, Praha 2006.
- HRBEK, Jaroslav, *Operace Cultivate. Přeprava 11. čs. pěšího praporu do Tobruku*. In: *Historie a vojenství* 41, 1992, 5, s. 141–144.
- HRBEK, Jaroslav, *Tobruk 1941*, Praha 1997.
- IRELAND, Bernard, *Válka ve Středomoří 1940–1943*, Praha 2003.
- JAKL, Tomáš, *Československý 11. pěší prapor – východní v britské armádě. Květen až říjen 1941*. In: *Historie a vojenství* 53, 2004, 1, s. 44–53.
- KUDRNA, Ladislav (ed.), *Válečný rok 1941 v československém domácím a zahraničním odboji. Sborník k mezinárodní konferenci*, Praha 2012.
- KULKA, Erich, *Židé v československém vojsku na Západě*, Praha 1992.
- LATIMER, Jon, *Tobruk 1941. Rommel's Opening Move*, Oxford 2001.
- LEWIN, Ronald, *Rommel as Military Commander*, New York 1972.
- MAREK, Jindřich, *Průzkumná činnost československých vojáků v obleženém Tobruku (říjen–prosinec 1941)*. In: *Historie a vojenství* 56, 2007, 1, s. 45–60.
- MAREK, Jindřich, *Příběhy starých battledressů. Zapomenuté příběhy o statečnosti českých vojáků*, Cheb 2001.
- MAREK, Jindřich, *Tobrucký deník. Zpráva o československých obráncích obklíčené libyjské pevnosti*, Cheb 2008.
- MITCHAM, Samuel W. Jr., *Rommel's Desert Commanders. The Men Who Served the Desert Fox. North Africa 1941–1942*, Westport 2007.
- SADKOVICH, James J., *Of Myths and Men. Rommel and the Italians in North Africa, 1940–1942*. In: *The International History Review* 13, 1991, 2, s. 284–313.
- SMETANA, Vít, GEANEY, Kathleen (ed.), *Exile in London. The Experience of Czechoslovakia and the Other Occupied Nations. 1939–1945*, Praha 2017.
- STRAWSON, John, *Bitva o severní Afriku*, Praha 2012.

ŠTOVÍČEK, Ivan, *Ke vzniku čs. jednotek na Středním východě*. In: *Historie a vojenství* 14, 1965, 6, s. 951–970.

TAMKIN, Nicholas, *Britain, the Middle East, and the 'Northern Front', 1941–1942*. In: *War in History*, 15, 2008, 3, s. 314–336.

VALIŠ, Zdeněk, *Armádní generál Karel Klapálek*, In: *Vojenské rozhledy* 39, 1998, 4, s. 148–155.

Resumé

The aim of this thesis is to present the formation and combat deployment of the Czechoslovak Infantry Battalion No 11 – East and partly also the 200 Czechoslovak Light Antiaircraft Regiment – East, which operated in the Middle East in 1940–1943. The purpose of the thesis is to evaluate the contribution of the Infantry Battalion and the Light Antiaircraft Regiment to the British High Command and to summarize the extent to which these units, despite their limited capabilities, were useful and beneficial to the Allies. The significance of this analysis is important primarily because Czechoslovak soldiers were never assigned as a complete unit to the main war front and therefore did not participate in any major engagements with the enemy. The purpose of this thesis is also to outline in selected aspects the importance of the Infantry Battalion and Light Antiaircraft Regiment to the Czechoslovak foreign resistance.

The Czechoslovak foreign resistance in the Middle East began to form in Palestine, where about 200 future soldiers arrived in June 1940. These men had previously left Lebanese territory, where they were stranded before sailing to France, which had been subjugated by Nazi Germany. In Palestine, the Czechoslovaks came under British military administration. In cooperation with this administration, a military unit was formed. In a few months the Czechoslovak Infantry Battalion 11 – East was formed. Lieutenant Colonel Karel Klapálek was put in command of this military unit. The formation of the Middle East Infantry Battalion was made possible, among other things, by the ever-improving relations between Great Britain and the Czechoslovak government-in-exile in London.

The Czechoslovak soldiers underwent rigorous training in the Judean Desert, which prepared them for later combat deployment against the enemy. In February 1941, expeditionary units of the German Afrikakorps under General Erwin Rommel joined the war between the British and Italians in North Africa. Axis forces eventually pushed British forces into Egypt. However, the German-Italian army failed to capture the strategically important port of Tobruk, located in Libya. At this time, the Czechoslovaks were tasked with guarding prisoner-of-war camps and defending airfields and ports in Egypt. In July, men under Klapálek's command took part in the campaign in Syria and Lebanon against the Vichy French as part of Operation Exporter. In the following months, the Czechoslovaks performed guard and control duty in the Syrian-Turkish border area.

Over time, the number of members of the Infantry Battalion gradually increased. Their equipment and armament also improved. In October 1941, the soldiers moved from

Syria to Tobruk, which had been surrounded by Axis forces for more than six months. The only access to this place was by sea. In Tobruk, the Czechoslovaks guarded a stretch of several kilometres in the western part of the defensive perimeter, which was considered the most difficult to defend. The main activity of the Czechoslovaks consisted in constant surveillance of the enemy from permanent observation posts. Another task was sending reconnaissance patrols and finding out the nature of the defensive positions of the Italian soldiers. Klapálek's men protected their section primarily by using a system of rock and concrete forts, trenches and barbed wire. In November 1941, British Operation Crusader was launched, pushing the Germans and Italians out of Egypt and most of the Libyan Cyrenaica. During this offensive, the encirclement of Tobruk ended. Members of an Infantry Battalion launched a raid from the defensive perimeter in December 1941. However, orders from the British command forbade them to participate in the pursuit of the retreating Axis army, so the Czechoslovaks had to return to Tobruk, where they guarded the local harbour and two airfields in the vicinity.

In April 1942, members of the Infantry Battalion left Tobruk and moved to Palestine, where they retrained as anti-aircraft gunners. In connection with this, the Infantry Battalion was disbanded and the 200 Czechoslovak Light Antiaircraft Regiment 200 – East was formed. With this unit, the soldiers participated in the defence of ports and oil refineries in Haifa, Palestine and Beirut, Lebanon. During this period there was heavy fighting in Egypt at El Alamein, which ended in victory for the Allies, whose army subsequently regained the liberation of Tobruk. The Czechoslovaks returned to this place at the turn of 1942–1943. Their task here consisted of the air defence of the local harbour and a number of other airfields in the vicinity.

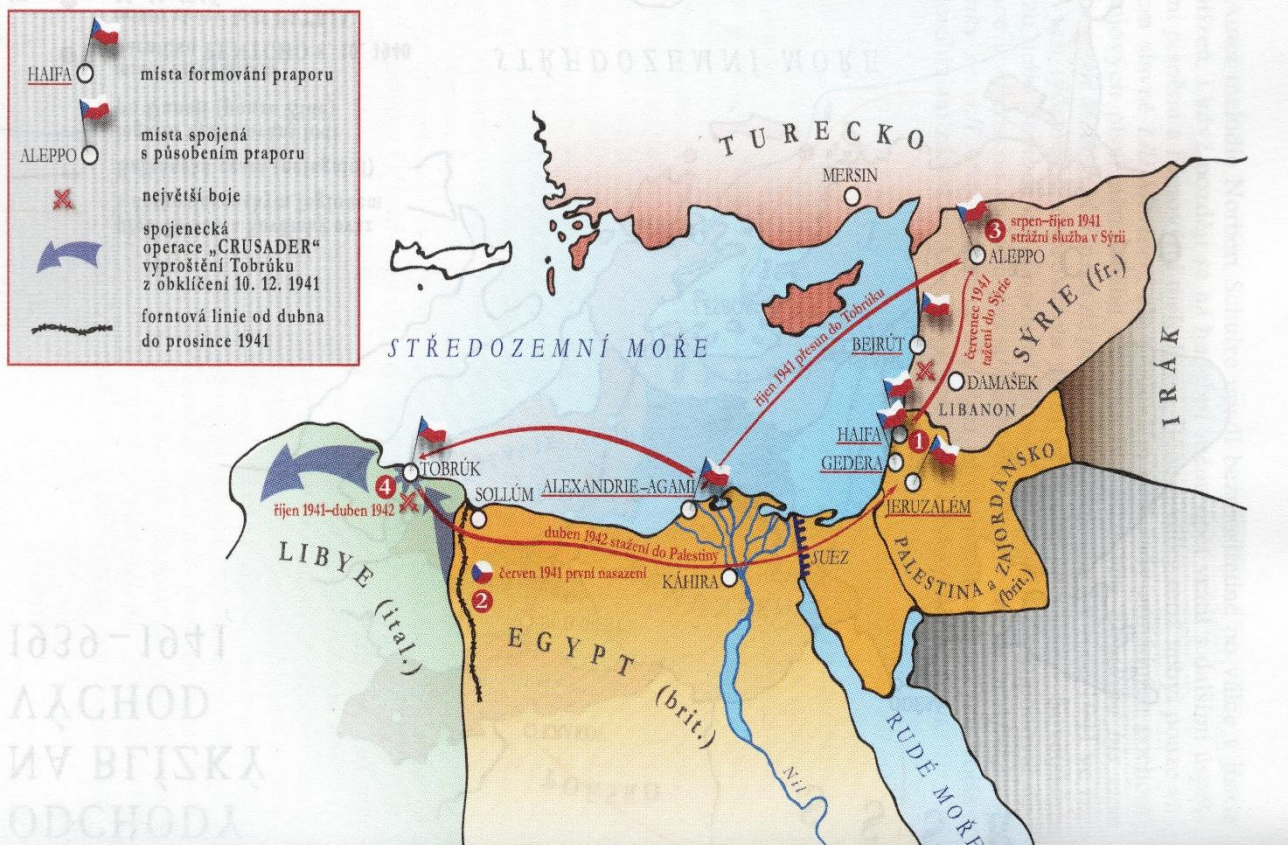
In May 1943, the Axis forces in North Africa capitulated. In less than two months the Czechoslovaks left the Middle East and sailed to Great Britain, where the Light Antiaircraft Regiment was disbanded. Its former members joined the Czechoslovak Independent Armoured Brigade Group.

Seznam příloh

- Příloha 1 – Nasazení Čechoslováků v rámci pěšího praporu (mapa)
- Příloha 2 – Obranný perimetr Tobruku s vyznačeným československým úsekem
- Příloha 3 – Nasazení Čechoslováků v rámci lehkého protiletadlového pluku (mapa)
- Příloha 4 – Bojové postavení československých vojáků v Tobruku
- Příloha 5 – Průzkumná hlídka v Tobruku
- Příloha 6 – Českoslovenští obránci v Tobruku obsluhující protiletadlový kulomet
- Příloha 7 – Karel Klapálek (druhý zleva) s válečnými zpravodaji v Tobruku
- Příloha 8 – Velitel britské 8. armády generál Neil M. Ritchie v rozhovoru s československými vojáky (vpravo Karel Klapálek)
- Příloha 9 – Tobrucký přístav
- Příloha 10 – Českoslovenští vojáci v tobruckém zákopu
- Příloha 11 – Československé protiletadlové stanoviště chránící tobrucký přístav
- Příloha 12 – Čechoslováky obsluhované Bren Carriery projíždějí syrskou vesnicí
- Příloha 13 – Tábor v oáze Sídí al-Bišár s československou vlajkou
- Příloha 14 – Československá stráž v táboře Agami u Alexandrie

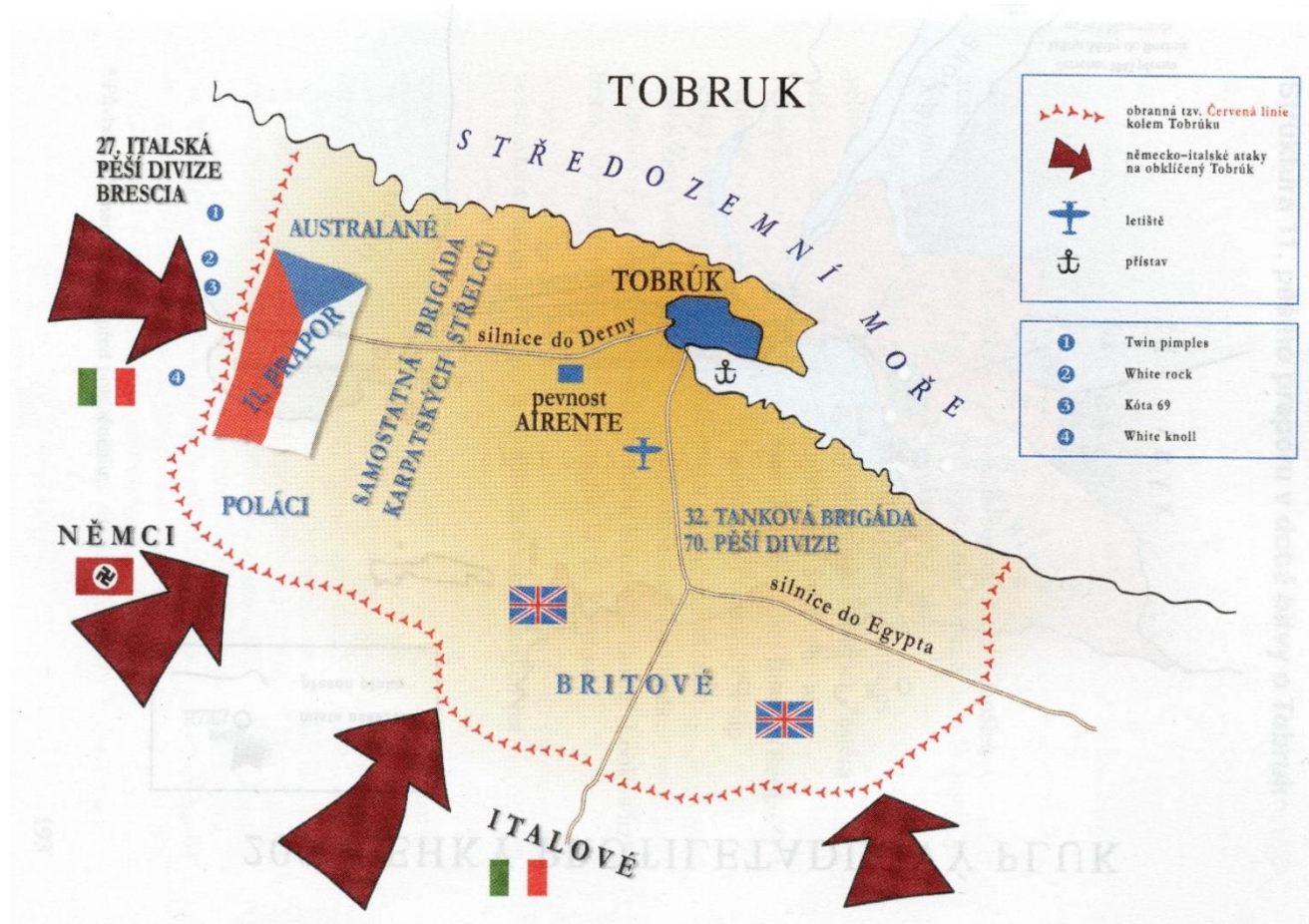
Příloha 1 – Nasazení Čechoslováků v rámci pěšího praporu (mapa)

11. PĚŠÍ PRAPOR – VÝCHODNÍ

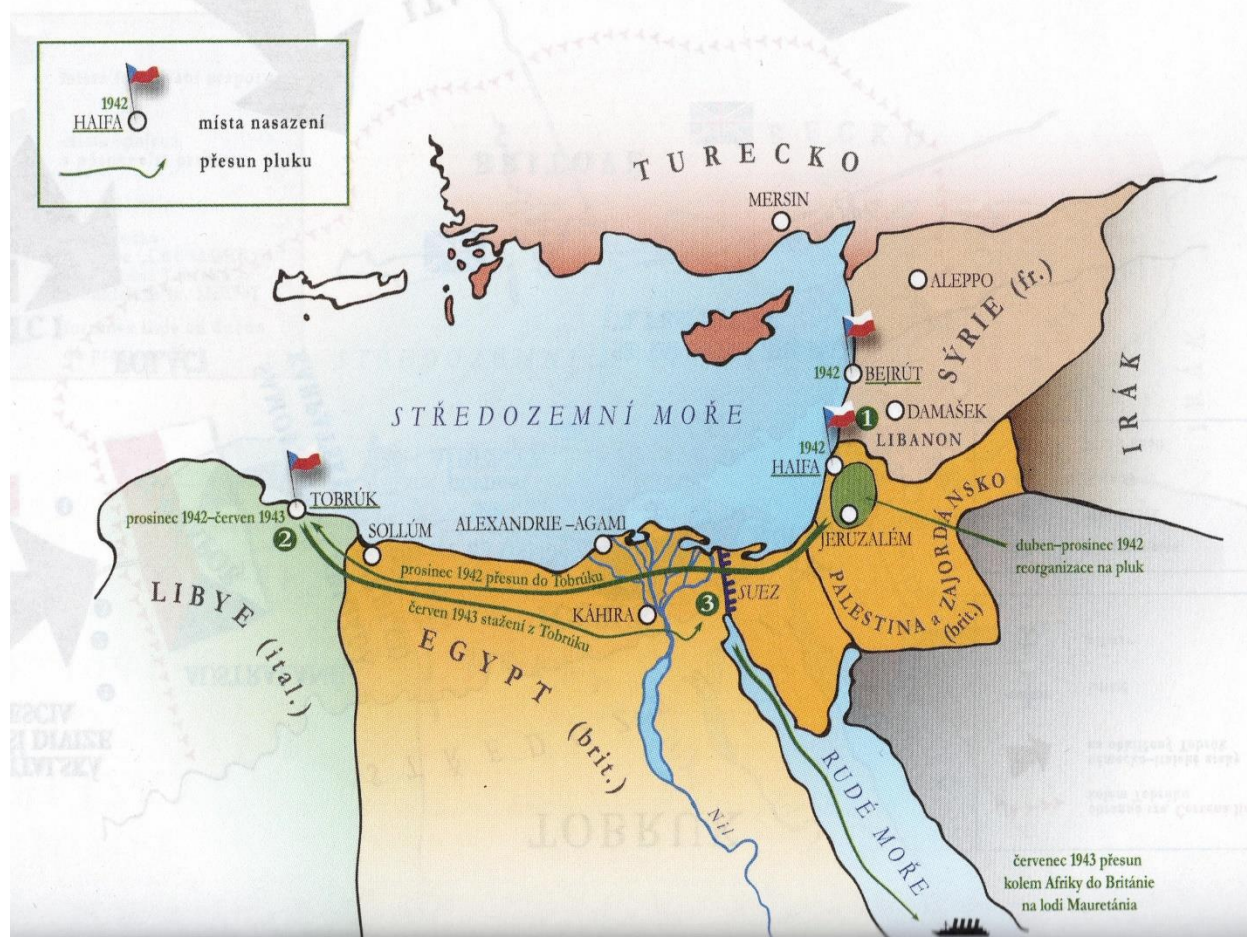
Zdroj: EMMERT, František, *Češi u Tobruku. Skutečné příběhy*, Praha 2008, nestránkováno.

Příloha 2 – Obranný perimetr Tobruku s vyznačeným československým úsekem

Zdroj: EMMERT, František, *Češi u Tobruku. Skutečné příběhy*, Praha 2008, nestránkováno.

200. LEHKÝ PROTILETADLOVÝ PLUK

Zdroj: EMMERT, František, *Češi u Tobruku. Skutečné příběhy*, Praha 2008, nestránkováno.

Příloha 4 – Bojové postavení československých vojáků v Tobruku

Zdroj: KLAPÁLEK, Karel, *Ozvěny bojů*, Praha 1987, nestránkováno.

Příloha 5 – Průzkumná hlídka v Tobruku

Zdroj: Klapálek, Karel, *Ozvěny bojů*, Praha 1987, nestránkováno.

Příloha 6 – Českoslovenští obránci v Tobruku obsluhující protiletadlový kulomet

Zdroj: Klapálek, Karel, *Ozvěny bojů*, Praha 1987, neustránkováno.

Příloha 7 – Karel Klapálek (druhý zleva) s válečnými zpravodaji v Tobruku

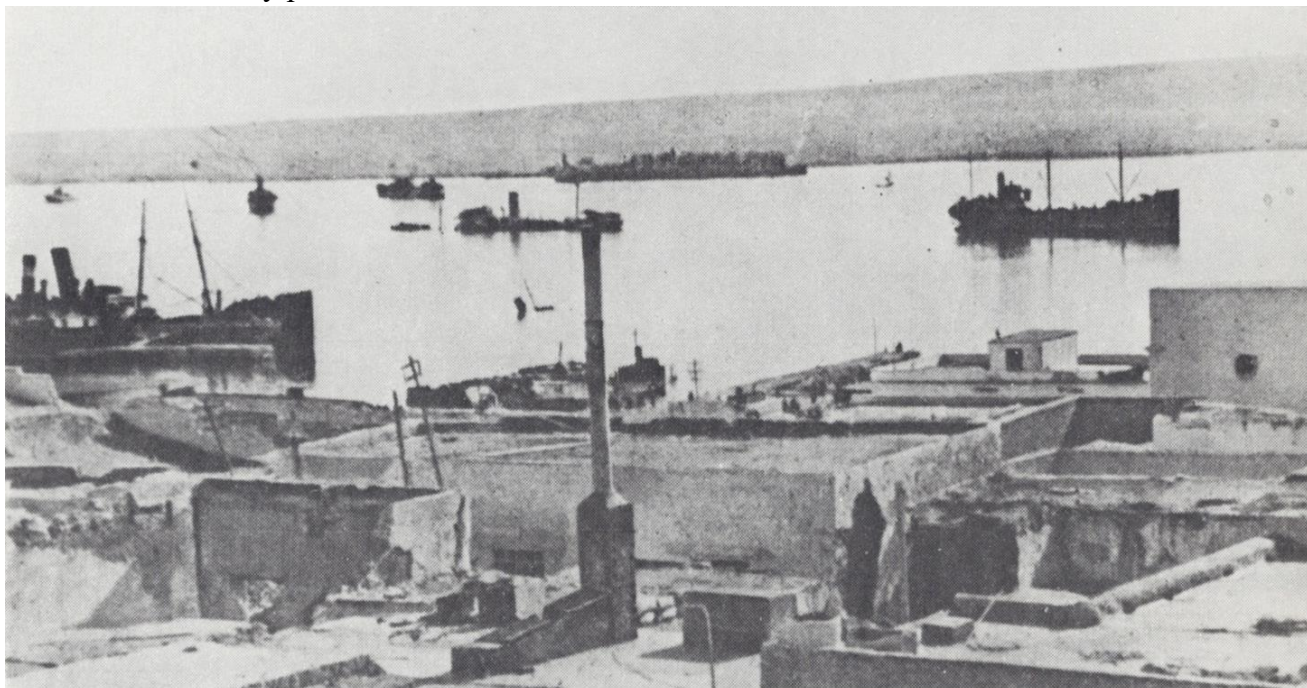
Zdroj: KLAPÁLEK, Karel, *Ozvěny bojů*, Praha 1987, nestránkováno.

Příloha 8 – Velitel britské 8. armády generál Neil M. Ritchie v rozhovoru s československými vojáky (vpravo Karel Klapálek)

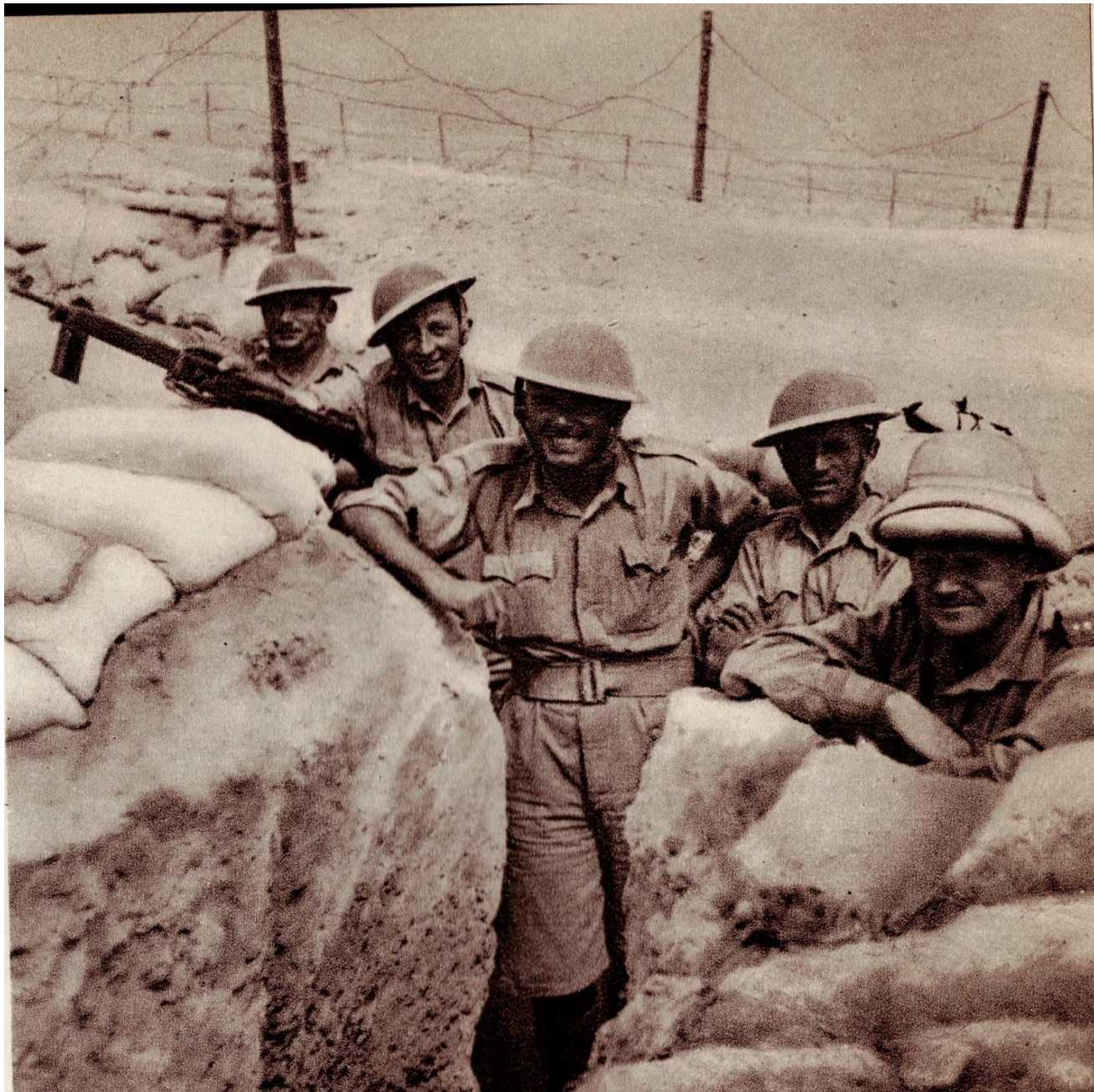
Zdroj: KLAPÁLEK, Karel, *Ozvěny bojů*, Praha 1987, nestránkováno.

Příloha 9 – Tobrucký přístav

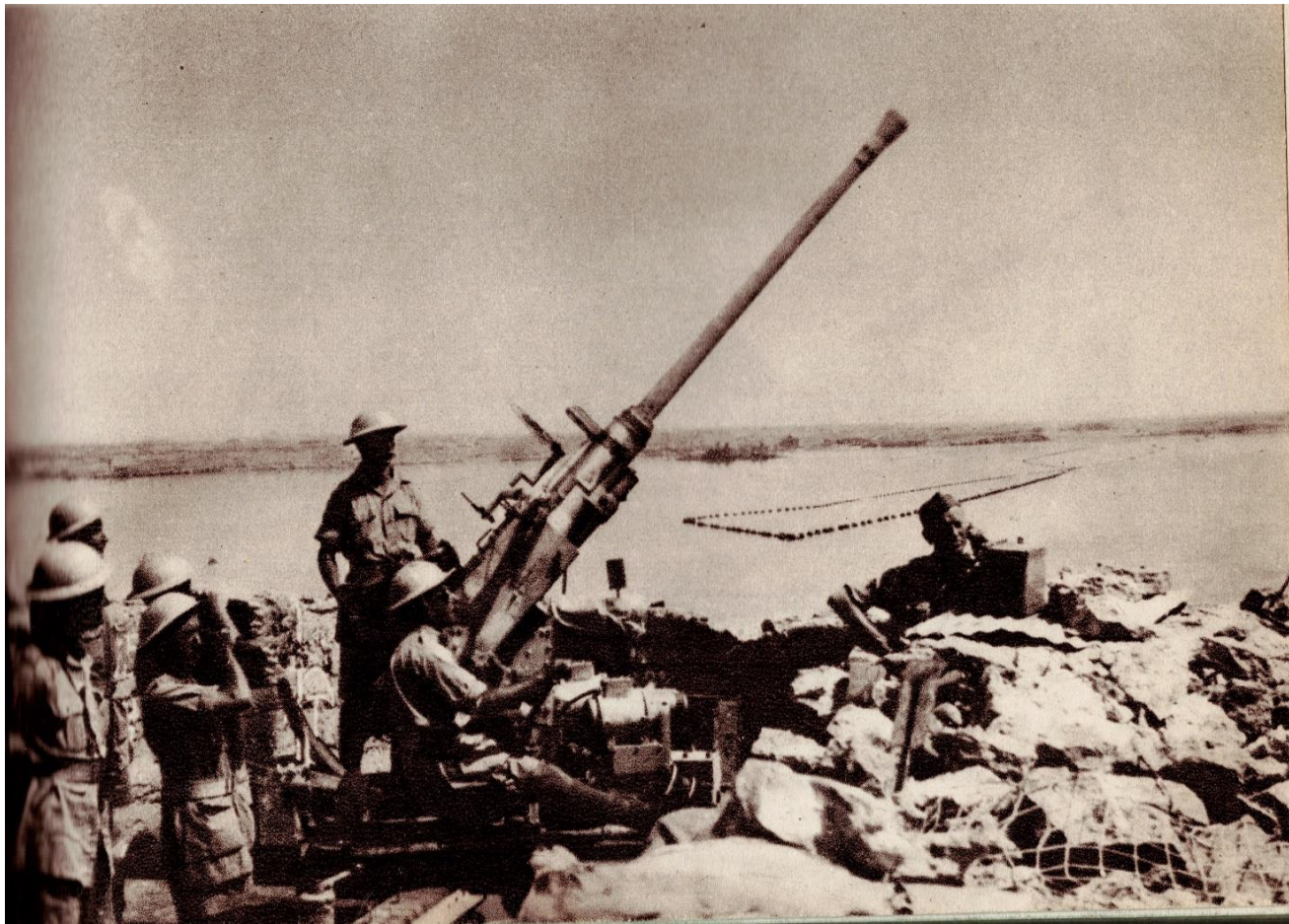
Zdroj: Klapálek, Karel, *Ozvěny bojů*, Praha 1987, nestránkováno.

Příloha 10 – Českoslovenští vojáci v tobruckém zákopu

Zdroj: FIRT, Leopold, *Od Eufratu až po Benghazi. Historie čs. vojenské jednotky na Středním Východě*, Praha 1947, nestránkováno.

Příloha 11 – Československé protiletadlové stanoviště chránící tobrucký přístav

Zdroj: FIRT, Leopold, *Od Eufratu až po Benghazi. Historie čs. vojenské jednotky na Středním Východě*, Praha 1947, nestránkováno.

Příloha 12 – Čechoslováky obsluhované Bren Carriery projíždějí syrskou vesnicí

Zdroj: FIRT, Leopold, *Od Eufratu až po Benghazi. Historie čs. vojenské jednotky na Středním Východě*, Praha 1947, nestránkováno.

Příloha 13 – Tábor v oáze Sídí al-Bišár s československou vlajkou

Zdroj: FIRT, Leopold, *Od Eufratu až po Benghazi. Historie čs. vojenské jednotky na Středním Východě*, Praha 1947, nestránkováno.

Příloha 14 – Československá stráž v táboře Agami u Alexandrie

Zdroj: FIRT, Leopold, *Od Eufratu až po Benghazi. Historie čs. vojenské jednotky na Středním Východě*, Praha 1947, nestránkováno.